

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISKE MEDDELELSER OM KØBENHAVN

MED REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

Årbog 1963

UDGIVET AF KØBENHAVNS KOMMUNALBESTYRELSE
I KOMMISSION HOS G·E·C GADS FORLAG
KØBENHAVN 1963

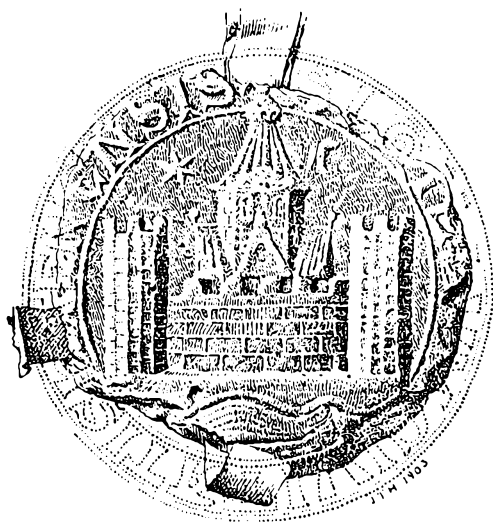
HISTORISKE
MEDDELELSER OM
KØBENHAVN

Årbog 1963

HISTORISKE MEDDELELSER OM KØBENHAVN

MED REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

Årbog 1963

UDGIVET AF KØBENHAVNS KOMMUNALBESTYRELSE
I KOMMISSION HOS G·E·C GADS FORLAG
KØBENHAVN 1963

Redaktør :

stadsarkivar, dr. phil.
SIGURD JENSEN

På omslaget stadens ældste segl efter H. U. Ramsing:
Københavns Historie og Topografi i Middelalderen

Historiske Meddelelser om København er medlemskrift
for Selskabet for Staden Københavns Historie

Trykt hos:

Nielsen & Lydiche (M. Simmelkiær), København

INDHOLD

Stadsarkivar, dr. phil. <i>Sigurd Jensen</i> : Svend Aakjær 1894-1963	7
Arkivar, mag. art. <i>Johan Jørgensen</i> : Patriciat og enevælde	11
Dr. phil. <i>Axel Garboe</i> : Kongelig Mineral-Inspecteur Andreas Birch. Et 200-års minde	63
Overinspektør, cand. mag. <i>Holger Rasmussen</i> : Københavnsbønder	75
Bankrevisor <i>Kaj Foltmar</i> : Sundorpha hus, Ved Stranden nr. 10	99
– Fra bagersvend til Assistens-graver	126
Lektor, cand. mag. <i>B. Tengnagel Jørgensen</i> : Villads Christensen	132
Museumsinspektør <i>Steffen Linvald</i> : Københavns Bymuseum. Erhvervelser og jagttagelser	143
Anmeldelser.	
<i>Sune Dalgård</i> : Dansk-norsk hvalfangst 1615-1660. Anmeldt af kontorchef, lektor <i>P. P. Sveistrup</i>	151
<i>Steffen Linvald</i> : I byens skammekrog. Anmeldt af dr. phil. <i>Johs. Lehmann</i>	155
Register 1960-63	159

SVEND AAKJÆR

20. JANUAR 1894 — 12. JANUAR 1963

Ved rigsarkivar, dr. phil. Svend Aakjærs død har nordisk kulturhistorisk forskning mistet en af sine betydeligste udøvere.

Svend Bregendahl Aakjær var søn af digterægteparret Jeppe Aakjær og Marie Bregendahl, og han havde en ligesom medfødt evne til at udtrykke sig let og klart, i skrift som i tale. Men som forskningsområder valgte han ikke det let tilgængelige. Hans speciale blev grænseområdet mellem filologien og historien med udstrakt benyttelse af talmateriale. Hans bog »Maal, Vægt og Takster i Danmark« (1936) er højt skattet som videnskabeligt arbejde og stærkt benyttet som håndbog, men fritidslæsning er den ikke. Hans hovedværk, udgaven af Kong Valdemars Jordebog (1926-45) med de lærde og grundige kommentarer, der velfortjent skaffede ham æresdoktorgraden fra Lunds universitet, vil heller ikke blive folkelæsning, men værket hører til de monumentale i vor historiske litteratur. Stednavnestudier, medarbejderskab ved Danmarks gamle Landskabslove, studier over forskellige jordebogsproblemer og arbejder vedrørende de ældste matriklers historie ligger på linje hermed.

Ved siden af disse forskningsarbejder af høj videnskabelig kvalitet skrev Aakjær også en række artikler med et mere folkeligt sigte, bl.a. af lokalhistorisk art, dels i fagskrifter og samlingsværker, dels i dagspressen. Desuden var han en elegant og fængslende foredragsholder og oplæser.

Som arkivmand fik han sin første uddannelse i Københavns

Raadstuearkiv (nu: stadsarkiv), hvor han virkede som assistent i året 1915. Senere kom han til rigsarkivet, og 1929 blev han landsarkivar for det nørrejyske landsarkiv i Viborg. Da han i 1945 overtog ledelsen af Københavns stadsarkiv, mødte han derfor med stor erfaring både som arkivmand og som arkivchef. Der foretoges i hans cheftid en enkelt udvidelse af arkivets arbejdsområde, og det faste personale udvidedes i takt med arkivets øgede arbejdsopgaver, men i øvrigt fastholdt Aakjær dette arkivs specielle traditioner, således som de har udviklet sig gennem generationer. Reformen for reformernes egen skyld lå ham fjernt. Som chef var han meget afholdt. Hans medarbejderes vel lå ham altid på sinde.

Da han overtog ledelsen af stadsarkivet, blev han også redaktør af *Historiske Meddelelser om København*, og dette hverv udførte han med vågen sans for, hvad der kunne fremskaffes af læseværdigt stof om stadens historie og topografi, samtidig med at han sørgede for, at det, der bragtes, var skriftet værdigt både i henseende til indhold og til form. Selv skrev han ikke i *Historiske Meddelelser*, og det havde sin naturlige forklaring. Da han i 1945 kom til København, var han endnu ikke færdig med de omfattende studier i forbindelse med de middelalderlige jordebøger, som udgivelsen af Kong Valdemars Jordebog havde kastet ham ud i. Der var ting, som skulle bringes til afslutning, og der var efterslæt, som skulle gives afhandlingsform, og da disse arbejder var bragt til ende, blev han (i 1956) rigsarkivar.

Han var med til at redigere billedværket »København før og nu« (1946-50), og en lille, men fornem afhandling om et københavns-topografisk emne i *Festskrift til Axel Linvald* (1956) viste, hvad han formåede at præstere også på dette område.

Aakjærs indsats for historien var imidlertid ikke begrænset til hans forfattervirksomhed og hans gerning som arkivmand. Han var til stadighed den, der var villig til at gå ind for ethvert godt

Stadsarkivar, senere rigsarkivar, dr. phil. Svend Aakjær fotograferet i stadsarkivarens kontor på Københavns rådhus 28. december 1947

initiativ. Han var med til at sætte meget i gang, og han gjorde i baggrunden meget værdifuldt arbejde, som han hverken fik ære eller penge for. Det var ham en særlig glæde at opmuntre unge forskere, og som anmelder og kritiker var han altid så positiv, som det på nogen måde var forsvarligt.

Svend Aakjær opnåede ikke blot høje videnskabelige æresbevisninger, han nåede også at blive populær i videre kredse, end de fleste videnskabsdyrkere opnår det. Begge dele glædede ham. Han havde en god, sund appetit på tilværelsen, og skæbnen forundte ham en lang og udbytterig arbejdsdag.

Sigurd Jensen.

PATRICIAT OG ENEVÆLDE

AF JOHAN JØRGENSEN

I

Enevældens sejr 1660 skyldtes som bekendt en alliance mellem hoffet, militæret og borgerstanden, til hvilken også gejstligheden havde sluttet sig. Men hvorledes gik det nu sejrherrene siden hen? Hoffets position var sikker nok, det lå i den nye regeringsforms hele karakter. Også militæret stod stærkt, det fremgår alene af den kendsgerning, at der i enevældens første menneskealder, ligesom også siden, anvendtes langt større beløb på hær og flåde, end landet magtede.¹ Hoffets og militærets sejr i 1660 var klar nok. Hvad gejstligheden angår, må man vel nærmest konstatere status quo, medens den fjerde i forbundet, borgerstanden, tilsyneladende ikke opnåede noget af betydning, men tværtimod kom til at betale sin rundelige del af udgifterne til hoffets og militærets opretholdelse. »... trods det prangende Navn af en fri Rigsstad og trods sine Privilegier...« skriver Edvard Holm,² havde København, den mest begunstigede af de danske byer, dog kun »... usigelig lidt af Selvstyre...«.

Sikkert er det, at den nye regering ville sætte sig i respekt. Behandlingen af Leonora Christine og Kai Lykke viste tydeligt nok, at kongehusets fjender ville blive skånselsløst forfulgt uanset rang og stand. Ikke mindre betegnende er den skæbne, der overgik de to små fyrstehuse Sønderborg og Nordborg på Als. De var begge kommet i skatterestance og blev derfor – ved militær eksekution – inddraget af kongen. Dynastiske og fiskale interesser tilgodesås i alle tilfælde under eet på en for Frederik III og måske især for

hans nærmeste omgivelser meget karakteristisk måde.³ At den gamle adel ingen skånsel havde at vente, kan ikke overraske. 3. august 1666 lod f.ex. præsident og amtsforvalter i Nyborg Claus Rasch, Gabels tidligere sekretær, på tinge læse en advarsel, at besidderne af Klingstrup, Hvidkilde, Skjoldemose og Løjtved måtte betale skatterne af deres gods inden anden dags aften, såfremt de ville undgå militær exekution.⁴

Men nu borgerne, kongens forbundsfæller i kampen mod den gamle adel? Heller ikke i byerne kunne man hævde, at øvrigheden bar sværdet forgæves. Bekendt er det, hvorledes et borgermøde i Slagelse 1661 omgående fremkaldte et kongeligt reskript, der forbød slige møder. Så tidligt som i oktober 1660 havde man i Helsingør fået en forsmag på forretningsgangen under det nye regimente, idet et brev fra Kronborgs guvernør Eiler Holck til dronningens kammertjener Jacob Petersen, hvem vi i det følgende vil møde flere gange, resulterede i et reskript til Holck om indtil videre at suspendere borgmester Jørgen Andersen, der havde været Holck til besvær.⁵ Dette var blot episoder, men 1664 fik købstæderne at mærke, at det var alvor. 16. juli fik Rentekammeret besked om, at da der var restance og urigtighed med købstædernes skatter i Jylland, skulle indkrævningen ske med militærets hjælp om nødvendigt,⁶ og 13. august hed det i et nyt missive til Rentekammeret: »... Eftersom vi naadigst fornemmer, at vore Købstæder Holbæk, Slagelse og Næstved skal restere med nogle Maaneder af deres til Søetaten forordnede Contributioner, omskønt de derom adskillige gange er bleven fordret og advaret. Saa er vores naadigste Vilje og Befaling, at I bemeldte Købstæder ved vores Generalkrigskommissarius Otto Powisch straxen lader exequere indtil de deris resterende maanedlige paabudne Contributioner rigtigheden haver erlagt paa det saaledes al af saadan Efterladenhed udi vores Søetat besorgende Præjuditz og Skade kunde

betimelig forekommes og viteres«. Hvad den militære exekution måtte savne i popularitet – »Dend militariske execution naadigst at motte affskaffis, hvilcken hvo der først anbract haffver i freds tid offver forarmede tro vndersaatter, har sandelig giffet et skadeligt Raad . . .« hedder det i et bønsskrift⁷ til Christian V kort efter hans tronbestigelse – det havde den til gengæld i effektivitet. Det leverede borgerne i Vordingborg bevis for 1664, da de først undslog sig for at betale kvarterpenge og derpå, da de havde fået stillet exekution i udsigt, indbetalte mere end befalet.⁸ Lignende oplevelser havde borgerne i både Nibe og Præstø, Fåborg og Ribe.⁹ Greb regeringen ikke altid ind i byernes almindelige styrelse, så kunne på den anden side de lokale myndigheder aldrig vide sig sikre i deres dispositioner. Da borgmester Knud Jacobsen i Odense 1667 afsattes i forbindelse med en strid med admiralitetsråd og landsdommer Jens Lassen, blev det fastslået, at borgmester og råd ikke havde myndighed til at dømme en kongelig betjent. Skulle der udnævnes en rektor i Ribe eller Fredericia, eller skulle der træffes en vigtigere afgørelse i administrationen af Ålborg Stiftshospital, skete det let, at sagen gik til tops.¹⁰

Under sådanne forhold kunne hovedstadens indbyggere nok ængstes for deres privilegier. Løftet fra de bevægede augustdage i 1658 var lidt tøvende, men loyalt blevet indfriet i marts 1659. Men da kongen -- og nu kongen alene – i juni 1661 fornyede privilegierne, var der unægtelig sket visse ændringer. Bevillingsretten til told og accise var forsvundet, og løftet om deltagelse i statsstyret havde fået den næsten tilintetgørende tilføjelse, at det først skulle ske, »når vi godt befinder«. Desuden skulle det snart vise sig, at skatte- og indkvarteringsfriheden aldeles ikke blev respekteret.

Tilbage var altså stabelretten, retten til at besidde jordegods (som nu ikke længere var noget særligt københavnsk privilegium),

adgangen til embeder og æresposter samt bestemmelsen om de 32 mænd. Havde de oprindelige privilegier haft »social slagside«, var dette i endnu højere grad tilfældet efter denne revision. De fire håndværkere, hvormed de 32 mænd var blevet suppleret i den »demokratiske« tid under belejringen, havde selvfølgelig ingen mulighed for at gøre sig gældende, når hele den øvrige forsamling tilhørte handelsstanden, og een gang valgt fik de ingen efterfølgere.

Også i København mærkedes det nye styres faste kurs. Både opførelsen af Kastellet og de påfaldende mange militære alarmeringsøvelser i disse første år efter 1660 havde adresse til såvel hjemlige som udenlandske fjender af det herskende styre.¹¹ Under disse omstændigheder var det kun naturligt, at Universitetet, som på stændermødet i 1660 havde taget galt bestik og optrådt på adelens side, året efter fik en lektion. Rector magnificus og et medlem af hvert facultet blev da beordret til at overvære udleveringen af de øvrige stænders privilegier – uden selv at opnå noget som helst.¹² Lige så selvfølgelig var det, at professor Chr. Nold, som havde skrevet, at valgte fyrster var at foretrække for fødte, og at det var tilladeligt at rydde en øvrighedsperson af vejen, blev suspenderet og afsat 1667.¹³ 1669 kom turen til de københavnske skomagere, der havde besværet sig over at skulle betale konsumtion. Præsident, borgmestre og råd fik i den anledning blot ordre til at love de genstridige militært besøg og påfølgende afstraffelse, såfremt de ikke skikkede sig.¹⁴ Uforstående lærde, der tillod sig at lufte afvigende meninger, og opsætsige håndværksfolk var således vist til rette, men regeringen lod det ikke blive derved. I eet og samme år, 1662, forefaldt nemlig to processer mod fremtrædende medlemmer af det københavnske patriciat. I april fik generalfiskalen Søren Kornerup befaling til at rejse anklage mod borgmester Hans Sørensen og rådmand Hans Johansen på Christianshavn,

og i november fik han ordre til at anklage den københavnske stor-købmand Albrecht Itzen.

II

Hans Sørensen, der siden 1656 havde været borgmester på Christianshavn, spillede i slutningen af 1650'erne og begyndelsen af 1660'erne en ikke ringe rolle i det københavnske erhvervsliv. Han var deltager i det af Jens Lassen 1657 grundlagte sukkerraffinaderi, drev handel på Island og havde 1657 en kaper i søen. På det store stændermøde i 1660 var han Christianshavns ene repræsentant.

Under belejringen, hvor der påhvilede Hans Sørensen og hans kolleger i magistraten store administrative hverv, og det ikke altid var lige let at repræsentere øvrigheden overfor den efterhånden krigstrætte befolkning, indgik han i fællesskab med to andre magistratsmedlemmer, borgmester Jens Sørensen og rådmand Hans Johansen, med en klage til kongen over, at Christianshavns privilegier var blevet krænket ved besættelsen af embedet som dansk sognepræst. Magistraten synes at have været under pres af den almindelige stemning, idet to rodemestre søgte fritagelse for deres hverv under henvisning til den almindelige utilfredshed med, at den tyske præst havde fået kongeligt kaldsbrev til den danske kirke uden hensyn til borgerskabets ønsker. Et levende indtryk af vanskelighederne får man af den klageskrivelse, som Sørensen og Johansen 7. januar 1660 indgav til rigshofmesteren, og hvori de bl.a. omtaler, »huorledis wy thuende fatige vndersaatter, som retten och raadstufmidels bestilling herpaa steden betienner, meget vblue- lig af nogle onde och opsetzige indwaahner er beskyldet och æhr- rørige skieldit . . . och epterdi mand for denne besuerlige tieds skyld tied epter anden saadandt vpaataldt wille gierne spare, indtil

Gud gifuer en bedere tilstand, endochsaa for roligheds skyld paa nogle maaneders tied gaaed dennem gandske forbi med guarnisonens vdgifter och adskilligt andet byens besuerringer, medens were sig huor ringe och lideligh dennem paaleggis, er dog moxen intet forvden vdpantning at bekomme, och deris vforskammede æreskielden kand alligewel iche ophøre, men des grofuere begaaes, saasom endochsaa nu nyligen dend 5 janvary weed en af deris onde quinder vdi en offentlig forsammelingh . . .«. Klagen hindrede imidlertid ikke, at både Hans Sørensen og Hans Johansen blev stænderdeputerede 1660, eller at Hans Sørensen i marts 1660 fik ret til at handle på Island. I oktober 1661 finder vi Hans Sørensen som deltager i Islandske Kompagnis klage over den da så indflydelsesrige Jonas Trelund¹⁵ – en klage som førte til, at de hidtil gældende privilegier for Islandshandelen, både kompagniets og Trelunds, ophævedes 7. marts 1662, efter at Statskollegiet havde erklæret, at Trelunds oktrojer »med alldor stor hands egen Fordel och Ed. kongl. May. Indkomstis Præjudice er obtineret«.¹⁶ Ikke længe efter – 20. marts og atter 10. april – udgik så ordren til Søren Kornerup om at tiltale Hans Sørensen og Hans Johansen for deres forseelse mod kongens højhed to et halvt år tidligere. Nogen sammenhæng mellem de to tildragelser lader sig næppe fastslå, selv om tidsfølgen unægtelig er påfaldende og vi ved, at stærke kræfter må have stået bag Trelund.¹⁷

I sin anklage målte Kornerup de to magistratsmedlemmer skæppen fuld. Magistrat som menighed burde bøde for deres anmaselse, privilegierne måtte betragtes som hjemfaldne, og i virkeligheden burde der, eftersom »forbrydelsen« havde fundet sted under krigsforhold, da borgerne var under våben, straffes efter krigsartiklerne på liv og formue – især hovedmændene. Byfogeden i København viste nu stort personligt mod og selvstændighed, idet han afsagde frifindelsesdom, hvorimod en påfølgende kommissionsdom

overgav de anklagede til kongens nåde og unåde. Hans Sørensen og Hans Johansen indsattes derpå i Blåtårn, der i disse år åbnede sine porte for så mange, til nærmere eftertanke – også for andre.

Der sad de sommeren over. Gennem to bønskrifter, som et heldigt tilfælde har bevaret, får man et levende indtryk af de følelser, der besjælede de to borgermænd.¹⁸ Det første brev, der er skrevet med Hans Sørensens hånd, lyder således:

Stormechtigste Høybaarne

Konning, Aller Naadigste Herre

Af woris Fengsel och Høytregende Nød, Aarsagis Vi Effter afsagd domb, at Nedfalde for eders kong. Matts. Fødder och begierer Naade; Omb Naaget udi dend forfattede Supplication, udi Stilen kunde vere forseet som worris W-venner hafue søgt, och føert os udi denne Bedrøffuede V-lycke for, som beuisis med worris igienkaldelse Zeddel paa Conventhuset fremblagt, læst och paaschreffuit; Som dend alviydende Gud weed ey andet wahr søgt der med Endsom Guds æhr epter giord æd Eders kong. Mayts, troepligtige gaffn, och Mehnighedens fornøden Velferdt, som wi vill kalde Gud til Winde, At haffue søgt eders kong. Mayts. interesse, Och befordrit alle Nødvendighed effter kong. Ordre Och Befahling, udi dend siist forleden Beleyrings Thid, saa vit Middelen och Credit kunde tilstrecke, Inted Sfaret Nat och dag, det End och Worris Naadigste Herre och Konning, udi di tider Erfoer, Och Sielff Naadigst loed sig behage, och loffuede os Nogle gange at det udi Naade schulde ihukommis; Som Gud bedre i mod alld forhaabning, Worris v-venner hafr Præcaverit hoes Eders kong. Matt. och till W-Naade forvendt, som wi och Worris fattige Hustruer och Ni smaa V-opdragne Børn Weemodeligen maa beklage, at baade di och Vi dend dag schulde leffue. Først er vi saa som Nød och sat til bestillingen, der epter Naagle gange Supplicerit, begierit at Maatte for-

løffuis der fra, kunde heller inted schee. In Summa denne V-lyche-
lige bestilling er os paalagt, Worriss Fattige Hustru och Børns Mid-
del der veed Consummerit. Saa Worriss gaarde Jordegoeds och
Eyendomb, Nesten tilhører woris Creditorer. Och Efftersom Worriss
Ringe Offuerbleffne Middel, Nesten er forstracht til Eders kong.
Matt. Som Wi Vnderdanigst haffuer at fordre Jeg Hans Søffren-
sen epter fortegnelse -7000 Rdr. Hans Johansen -2500 Rdr. Huil-
ket vi udi alld Vnderdanighed stiller till hans kong. Matt. Om os
der af dend halffue deel Naadigst maa betalis, eller och in Allis at
Sedere, stillis till hans kong. May.s Egen Naadige Vilie. Paa det
Wi vorris Fengsel Maatte Endtledigis, derhøes allervnderd. begieris,
att hans kong. Matt. Naadigst wilde Considerere, wi Fattige Mend
som Retten betiendt hafer Och giort worris schyldighed udi siste
beleiring, langt Mehre som Andre af Større Middel det wi vill
winde med dend part wi schall haffue hoes Gud, Saa och beuise
omb begieris. Her paa Wi Eders kong. Maytts Naadig suahr aller
Vnderd. for wendter, huor i mod vi, som lydige och troe Wnder-
satter, med lifff och gaads till døden wille findis for Obligeret; Will
yndsche Eders kong. Maytt. Eet Langvahrigt och Fredsommelig
Regimente, Och det gansche kong. Huus fra Alld W-lyche beuahre.
Actum d. 13. Julij Ao. 1662

Eders kong. Maytts

pligtige Troe

Wndersatter

Hans Seurens

Hanns Johanssen

Den ydmyge form dækker kun ufuldstændigt den selvbevidste
harme. De brave mænd, vant til at være toneangivende i deres
kreds, træder fast i gulvet og har åbenbart ikke rigtig fattet det
upassende i at ville argumentere, ja de kan end ikke frikendes for
den taktløshed at erindre om deres tilgodehavender hos maje-

stæten. De fik sidde en stund endnu. Og to måneder senere var tonen da også stemt ned. Nu hed det med Hans Johansens hånd:

Stormechtigste Høigbaarne Konning

Allernaadigste Herre

For Eders konglig May. vdi Største Vnderdanighed Nedfaldde wy vnderschreffne, Eders kong. Maytz. Høigbetrengte och Nøedlidende vndersaatter med denne woris vnderdanigste Suplication. Och allervnderdannigst beder, Eders kong Mayt. for Guds schyld, wille sig offuer os fattige Mennd forbarne och os Naadigste forlade huis wy Imod Eders kong. Mayt. kand haffue forseet, och os aff woris Tholff vgers fengsel løes lade at wi till woris fattige Høigbedrøffuede Hustruer och mange Smaa Børenn maatte hiemkomme och vdaff detz aarsage, wy hoes adschillige Eders kong. Ma. Høie Minesters ydmygeligst haffuer anlaged, at di vdi største vnderdanighed for os, till Eders kong. Ma. Aller vnderdannigst, wille Solicitere, kongelig Naade och gunst igienn at erlanng. Och i det alld woris fattede haab haffuer hervdi slaget os feiel, threnger os nu dend høige Nød till, wed denne woris egne allervnderdanigste bønn for Eders kong. Ma. fødder at needfaldde Med aller vnderdanigste bønn och sicher forhaabning, Eders kong. Ma. vdi Naade tager sikh worris langwahrige fengsell vdi Milld och Naadig Medlidenhed ann, baade for woris Allder / wed 60 Aar / och Suaghed, och fornemmelig for woris Mange fattige vmyndige børens timelig wellferdz spilldis schyld. Huad Eders kong. Ma. Naadige och gode behagelige willie tillsiger at wi vdaff fatige Rinng. Middells tillsettelse for tillkiennndte woris wandkundige forseelse widere bør at lide, Som dend alldwidende Gud schal were woris widne, at ey naaget forsettelig er sceed, Medens saawit wy haffuer forstaaed, med største windschibelighed vdi saa mange Aar med woris egenn Middells tillsettelse vden nogen

Indkombst och i Synderlighed vdi forbiganggene besuerlige feide tider, huilket allervnderdannigst begierris Naadigst maatte Considereres Och vndergiffuer wi os vdi alld vnderdanighed, Nu som tilfaarn, i Eders kong. Ma. egne, Naadige, gode och faderlige willie, och alldtingist vdi største thillbørilige vnderdanighed vdi Eders kong. Maytz. Naadige behagelige Dispensation Indstillet. Och forwentis herpaa It Naadigt och begierligt Gienn Swuar huilcket Gud Allermegtigste Eders kong. Mayt. Rigeligen vil belønne.

Haffnia dennd 18. Septembris Anno 1662.

Eders kong. Maytz. Thropligtige

Vndersaatter

Hans Seurens

Hanns Johannsen.

Det nådige svar på denne henvendelse kom ikke så lang tid efter. En gang i oktober fik Hans Sørensen forelagt følgende erklæring, der siden er blevet opbevaret under den meget passende betegnelse »Domme etc.« i Rigsarkivets samling af akter fra processer, hvori kongehuset på en eller anden måde havde del:

Efftersom dend Stormegtigste Konning och Herre, Herr FRIDERICH dend Tredie, Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis Konning, Hertug udi Sleswig, Holsten, Stormarn och Dyttsmer-schen, Greffue udi Oldenborg och Delmenhorst aff mig under-schreffne Hans Søffrensen formedelst mine oende, groffue och criminelle Fauter och Misgierninger høyligen er bleffven beweget, och diswerre alt for meget forarsaget mig wellfortiendte herpaa Kiøbenhauffns Slott udi forhafft at lade sette, och Jeg derfor iche andet med Rette kunde forventte, end Hans Kongl. Maytt. Retferdige V-Naade till høyeste Straff och total ruin jo uden

Dronning Sophie Amalie.
Maleri af Abraham Wuchters. Rosenberg

tuiffll burde at paafølge, Saa Jeg vell ingen Aarsag haffde mig derudi nogen Clementz at fortrøste.

Dog effterdi Allerhøygst bemeldte Hans Kongl. Maytt. denne v-wærdighed aff saadan medføede Høy-Kongl. Mildhed haffuer betaget, och paa min Allerunderd. Ansøgning i consideration aff min Elendige Hustrue och Børn, Saa och formedelst megen instendig Intercession aff adtschillige Hans Kongl. Maytt. Ministris, saadan store V-Naade och Wellfortiendte Straff paa wisse Conditioner haffuer ladet falde, och Naad. bevilget mig igien aff min Forhafft at befrie. Saa befinder Jeg mig paa det høyeste forpligtet, iche alleeniste saadan Extraordinarie Store Naade med Allerunderd. Submission at erkiende, Medens ochsaa offererer och tilbiuder Hans Kongl. Maytt. hermed och i Krafft aff denne Revers, det aff Hans Kongl. Maytt. for 6044 RDir. pandthaffuende Goetz paa Ammag, Søndby Øster och Søndby Wester, saaledis, At Jeg forskr. Goetz med dets tilbehørige documenter nu straxen med frie Willie till Allerhøygstbemeldte Hans Kongl. Maytt. hermed paa det bestandigste och krafftigste det i nogen maader till Rette schee kand, fuldkommen cederer och offuerdrager, Saa Jeg och mine Arffvinger ey heller nogen Anden i huemb det och were maa, derudi frembdelis aldellis indtet udi ringeste maader haffuer at prætere, eller nogen widere Rett eller deel os derudi hereffter tileigne kand, mens Hans Kongl. Maytt. for samme Fordring, som Jeg forneffnte Goetz udi pandt haffuer, hermed aldellis och fuldkommen Quitarer och kraffuislæs holder. Jeg will och derforuden mig hereffter udi min pligtschuldige Comportement offuer aldt udi Ord och gierninger saaledis lade finde, som en Eedsoren Troe Vndersaatte udi alle maader eigner och bør, och Jeg aff yderste formue denne ufortiendte Kongl. Naade nogenledis kunde meritere och wærdig agtis. Huilcket forskr. Jeg hermed paa det Allerunderdanigste beder udi Kongl. Naade at maate optagis, med

dend faste Forsichring, At Jeg hereffter bedre end tilforn mig indtil min døedsdaug Troebestandigst agtér at beviise.

Kiøbenhavnffn

dend Octobr. A.o 1662.

Hans Kongl. Maytt.

Allerunderdanigste Troepligtigste och

Ydmygeste

Hans Seurenzen

Alene underskriften er egenhændig, men Hans Sørensen har brugt samme pen og blæk som den rutinerede skriver eller sekretær, som – øjensynlig i borgmesterens nærværelse – har opsat det forpligtende dokument. Hvis samme dokument hos en og anden bringer det brev i erindring, som Esger Jenssøn en majdag i 1367 på Viborg ting gav kong Valdemar Atterdag »frivillig og utvunget, ikke fængslet eller tynget af jernlænker«, er det måske ikke helt uden grund.

Hans Sørensen og Hans Johansen slap således ud af Blåtårn, men ikke for intet. Hans Sørensen kostede det den fordring på staten, for hvilken han havde Amager i pant (1659 havde Christianshavns magistrat anmodet om sikkerhed for dens forstrækning ligesom borgerskabet i København og ønsket en grund, som hidtil havde ligget under Sundbyerne på Amager, og i 1661 var Hans Sørensen, som havde Amagerland i pant, blandt dem, med hvilke der skulle forhandles om godsudlæg til arv og eje). – 11. november ser vi Sørensen give sin svoger Hans Pedersen Klein pant i sin gård på Christianshavn for 3.900 sldr., og ugedagen derpå gav han Bremerholms kvæsthus pant deri for 1.176 rd.¹⁹ Med den nye magistrat kom han omgående i klammeri.²⁰ Endnu i 1668 var Sørensen dog i stand til at låne 2.000 rd. hos Thomas Fuihren mod pant i sin gård ved Knippelsbro.²¹

Deres fængsling, skriver Oluf Nielsen,²² varede vel ikke ret længe, men Christianshavn fik syn for sagn på betydningen af at være en fri stad og fri rigens stand og på, at borgerskabet under enevoldsherredømmet ikke var bedre stillet end adelen. Eller som den svenske resident Duvall sikkert meget rigtigt skrev, da han hjemsendte afskrifter af sagens akter,²³ at det vakte megen eftertanke især hos adelen, og at man mente, at der efterhånden ville »opkomme« mange flere sager, som man havde anset for glemte og henlagte.

Som »anskuelsesundervisning« svarer de to magistratsmedlemmers hensættelse i Blåtårn meget nøje til den unge enevældes regeringsprincipper – ikke mindst når man tænker på, at de har måttet købe sig ud. Imidlertid kan sagen have været endnu mere kompliceret. Som allerede antydnet kan man måske finde den egentlige årsag til ordren til generalfiskalen 20. marts 1662 om at overvære sagen mellem præsten og Hans Sørensen i den store kamp om Islandshandelen, som netop da havde nået et højdepunkt.

Da Islandshandelen under svenskekrigene kom i opløsning, lykkedes det den københavnske købmand Hans Pedersen Bladt og den i Amsterdam bosatte Ribeborger Jonas Trellund, som ikke var medlemmer af kompagniet, at trænge sig ind i handelen. Da fred på ny var bragt til veje, vågnede det gamle kompagni til dåd. En modoffensiv af ganske imponerende omfang indledtes. I april og oktober indgav kompagniet selv klager til kongen over Trellund, Bladt og Hans Pedersen Klein. Klagen af 5. oktober 1661 fremhævede, at den islandske handel var »denne Stad til stoer Gaufn, och nogle hundrede Mennisker, siøfarende Folk och andre, hafve deris Ophold af, (at den) her ved Staden gandske forblifver, och at intet af samme Handel enten til Jonas Trellund eller andre fremmede ofverladis . . .«²⁴ o.s.v., o.s.v. Denne klage var underskrevet af Hans Nansen, borgmester Christoffer Hansen, borgmester på

Christianshavn Hans Sørensen, rådmænd Jacob Andersen, bogholder i Rentekammeret Johan Steinkuhl, Christen Jensen Bek, Severin Lauritsen Præstø, Jens Boisen, Strange Trøner og Helmer Didriksen.

Først 2. december forelæstes denne klage i Statskollegiet, og da forhandlingerne trak ud, fulgte lidt ind i det nye år et par »spontane« klager, som tydeligt viser, at der har været tale om en vel tilrettelagt aktion. Først kom Skipperlavets klage til magistraten 31. januar 1662, hvorved alle søfarende folk i staden klageligen gav til kende, hvorledes søfarten blev dem frataget, »voris Redere til merkelig stor Skade«; tabet af de skånske lande havde været lavet til stor skade, og ikke nok hermed, så »kommer Jonas Trelund fra Amsterdam och andre flere, som slet agter os at fratage den ringe Fart, vi endnu tilbage hafver paa Hans kongl. May. Land, nemlig Island. . .«.

Få dage efter, 4. februar, rykkede de 32 mænd frem med et forslag til magistraten om hos kongen at andrage, »at frembde Handel paa Island maatte afskaffis, saa at Compagniet kunde nyede dets forrige Privilegier«, thi »saa frembt for. ne Compagnie imoed al Forhaabning skulde separeris eller komme fraa Kiøbenhafven, vilde ufeilbar følge denne goede Byes Ruin. . .«.

Og endelig indsendte selve Københavns magistrat 12. februar både skippernes og de 32 mænds andragender til kongen, samtidig med at den for egen regning rettede et kraftigt angreb mod Trelund »och hans Tilhengere«. Blandt underskriverne var Hans Nansen, Christoffer Hansen og rådmænd Jacob Andersen. *Det* har åbenbart gjort indtryk. Allerede fem dage senere, 17. februar, fremkom Statskollegiets betænkning, der foreslog, at samtlige privilegier, herunder Trelunds, som »med aldfor stor hands egen Fordel och Ed. kongl. May. Indkomstis Præjudice er obtineret«, skulle ophæves. Nansen-gruppens aktion lykkedes altså for så vidt.

Men der måtte træffes en ordning for fremtiden. Forhandlingerne herom strakte sig over det meste af sommeren og har formodentlig været livlige. 31. juli forelå resultatet i form af et nyt kompagni bestående af Hans Nansen og hans svigersøn borgmester Find Nielsen Trellund (han stammede fra Ribe og var muligvis i slægt med Jonas; navnet kendes også fra Kalundborg), der fik een fjerdedel af Island som særligt område, rentemester Henrik Müller og hans svoger Hans Pedersen Bladt, der fik en anden fjerdedel, borgmester Christoffer Hansen og borgmester Peder Pedersen, der fik den tredie fjerdedel, og endelig Jonas Trellund, der alene fik den sidste fjerdedel.

Denne ordning bærer umiskendeligt præg af at være et forlig mellem stormagter. Fra det gamle Islandske Kompagni var kun de to mest fremtrædende, Hans Nansen og Christoffer Hansen, tilbage. Om Find Nielsen har været andet end stråmand for sin fire år yngre svigerfader, er et spørgsmål. Derimod kan der ikke være tvivl om, at borgmester Peder Pedersen, der var en af de mest dynamiske blandt Københavns storkøbmænd, har været deltager både af navn og af gavn. Kredsen af københavnske købmænd, som nu havde adgang til at handle på Island, var således stærkt indskrænket, og nyordningen har næppe vakt jubel blandt det gamle kompagnis menige medlemmer, hvis følelser over for Nansen og Christoffer Hansen formodentlig har været noget blandede.

Heller ikke Bladt og Trellund opnåede helt, hvad de stræbte efter. Men det var et tidens tegn, at de havde stået sig i striden med det mægtige kompagni. Herfor kunne de takke deres bagmænd. Trellund sin forbindelse med huset Pelt i Amsterdam, som efterhånden gennem admiral Cort Adeler kom til at spille en betydelig rolle som leverandør til den danske flåde.²⁵ Og hvad Bladt angår, er alt i grunden sagt med, at hans svoger hed Henrik Müller.

Hermed er vi tilsyneladende kommet de to magistratsmedlemmer i Blåtårn ret fjernt. Men som magistratsmedlem og storhandelsmand færdedes Hans Sørensen (om Hans Johansen er det vanskeligere at udtale sig) i det grænseområde, mellem politik og erhvervsliv, hvor faldgruberne er mange, og hvor selv den snildeste kan miste fodfæstet. Den gamle »forbrydelse« fra belejringstiden kan kun have været et påskud, men hvorfor blev den gravet op? Var det for at forbedre finanserne ved at slippe for at indløse Amager? Det kan udmærket have været en bihensigt, men næppe mere. Hovedårsagen har efter alt at dømme været, at Sørensen eller Johansen, sandsynligvis den første, har trådt enten selve kongehuset eller en eller flere mægtige for nær. Fornærmelsen kan have været af verbal art, Sørensen synes at have været en temmelig frit talende mand, men der kan lige så vel have været tale om strid om håndgribelige interesser, Færøhandelen f.ex., hvor han måske havde generet Christoffer Gabel, eller Islands-handelen, hvor, som vi netop har set, kun de allerstærkeste kunne klare sig i konkurrencen, og hvor de stridende parter ikke var kræsne i valget af midler.²⁶

III

Hvis en københavner fra belejringens tid blev spurgt om, hvem der vel var stadens rigeste mand, ville han sikkert svare, at det var den ene af St. Petri tyske Kirkes »ældste«, kræmmeren Albrecht Itzen.

Som »fransøsche kræmmer« havde han allerede 1630 så omfattende forretninger med staten, at han fik udbetalt 400 rd. »på regnskab« af sit tilgodehavende, der da androg 1.300 rd.²⁷ Hans speciale var udsøgte varer. 1636 leverede han kramvarer til Klædekammeret til brug for hertug Hans af Sønderborg og grev Valdemar for 798 rd., og 1639 skaffede han kongen en kastorhat.²⁸

Itzen var, som så mange i branchen, fra Tyskland, og i mange år (fra 1637) var han kirkeværge, »ældste«, ved Petri Kirke, som han 1657 støttede med en gave på 500 rd. til opførelse af præstegård og enkebolig – denne sidste kostede 166^{2/3} rd.²⁹ 1659 blev han medlem af den kommission, som skulle afgive erklæring om Københavns stabelrets omfang, og som talte førende personligheder som Henrik Müller, Selio Marselis, Hans Nansen, Christoffer Hansen, Find Nielsen, Peder Pedersen og Frederik Thuresen. Desuden blev han medlem af de 32 mænds forsamling. Andre offentlige hverv kom han vist aldrig til at bestride, thi samme år som han blev kirkeældste, fritoges han, mod »en billig penge«, for borgerlige hverv.³⁰ Forretningerne gav ham nok at tage vare på.

1641-42 søgte han med stor energi at inddrive et tilgodehavende hos Ålborgmatadoren Jens Bang stort 1.500 rd., 20. december 1641 fik han tingsvidne herpå, og det følgende år nedlagde han på Snapstinget forbud mod, at der blev handlet med Bang, før han havde fået sine penge med renter og omkostninger, samtidigt søgte og fik Itzen kgl. brev på, at ritmester Niels Lykke, som skyldte Bang 300 rd., ikke måtte betale denne, før Itzen havde fået sit tilgodehavende.³¹

I de første år har Itzen vistnok kunnet støtte sig til kredit fra sit hjemland. 1631-32 havde Johan Wiltz i Barch fået 279 + 585 + 961 fl. til gode hos ham – der har åbenbart været tale om mindst tre forretninger – hvilket for øvrigt var en mindre heldig disposition af Wiltz, eftersom pengene endnu 25 år efter ikke var betalt.³² I 1640'erne har Itzen formodentlig været vel etableret. 1643 (29. januar) blev han i Kiel viet til Anna, datter af Godske Jänicken i Gettorp, 1645 indgik ægtefællerne en ægtepagt i Kiel, som fik kgl. konfirmation 1663³³ – indgåelse af ægteskab var dengang en højst betydningsfuld forretningsdisposition.

At Itzen nu må have haft et vist format, ser vi af, at han ind-

lod sig på studehandel. 1647 førte han over Assens 89 øxne fra Dragsholm og 202 fra Kalundborg Slot. 1650 sendte han 8 par fra Dragsholm, 45, som var købt hos Oluf Brockenhuus, og 26 købt hos Christopher Gøye, endvidere 56, der havde været staldet på Harrestedgård på Sjælland indtil marts, og som Itzen havde købt sidste høst, 65, som kom fra Roskilde Ladegård, 50 købt hos Anne Ramel, Malte Juels enke på Trolleholm (Holsteinborg), 44 købt hos Mandrup Brahe og endelig 30 købt hos Christian Daa. Medens han 1647 afsendte 291 og 1650 374 øxne, sendte han 1652 216 af sted over Assens.³⁴ Og når han året efter ønskede toldfrihed for 600 øxne, som han dels havde fået i betaling og dels købt pr. kontant hos adelige og andre godtfolk, og som han ville exportere, viser også dette, at hans interesser var ret betydelige på dette område, ligesom vi samtidigt erfarer, at han havde en fordring hos kongen på 6.737 rd., hvoraf en del stammede fra kongens tid i Bremen, en anden fra kroningen.³⁵

1653 sendte han 229 øxne af sted over Assens (bl.a. 122 fra Hans Lindenov og 53 fra Oluf Rosenkrantz). 1654 var tallet 343 (heraf 186 fra Niels Trolle og 68 fra Karen Arenfeld), og endelig afsendte han 1655 221 (hvoraf 150 kom fra Niels Trolle og 72 fra Oluf Rosenkrantz – een døde undervejs).

Samtidig hermed exporterede Itzen også øxne fra Skåne. 1650 sendte han 204 stk. af sted fra Ystad, 1655 sendte han 166 og 1656 ikke mindre end 403 stk.³⁶ Det var nok ikke noget tilfælde, at han 11. marts 1652 fik anvist en udbetaling fra kronen hos tolderen i Ystad.³⁷ Øxnehandelen var sikkert baggrunden for, at Itzen 3. maj 1656 overtog en fordring på 700 rd., som hamborgeren Johan Narrins 1652 havde fået på den københavnske studehandler Morten Plet – storkøbmanden Steffen Rodes efterfølger.³⁸ Itzens interesser i Skåne var, som vi allerede har set af hans øxneexport, ret betydelige. Det fremgår også af et par gælds-

sager, der for øvrigt viser, at han allerede før 1649 havde en forretning af anseeligt omfang. Nævnte år havde han nemlig et tilgodehavende hos Jochum Beck på 2.453 rd., for hvilke han bl.a. fik udlagt en gård netop i Ystad for 1.100 sldr. og et parti allun for 500 rd. Ikke tilfreds hermed prøvede Itzen at opnå mere, men Herredagen afviste ham.³⁹

Mere held havde han med sig over for Zacharias Seuffversen i Christianstad. Denne mand havde 20. september 1649 givet Itzen en obligation på 1.424 rd., men ville ikke så gerne betale. Det hjalp imidlertid ikke Zacharias, at han hævdede, at Itzen på de 1.424 rd. kapital skulle have 2.225 rd. i håndskrifter, og at der fra Itzen forelå et missive på 666 rd., thi det – erklærede Itzen – var (naturligvis) kun »Zachariæ och hanns procurators egen optenchte digt«, og Herredagen, som blot havde Zacharias' obligation at holde sig til, kunne selvfølgelig ikke tage hensyn til den slags gentleman-agreements, men fandt Zacharias pligtigt at svare til sin forpligtelse.⁴⁰

Om Itzens handel kan der i øvrigt samles ikke så få oplysninger, men noget helhedsbillede er det svært at få; at han har været en købmand af format, er dog givet. Det viser ikke blot det allerede anførte, men det fremgår end mere af de forbindelser, han havde. 1651 fik han således 3.000 rd., som var betaling fra kronen, overført til Peter Wiedeldörp & Heinrich Hachtmann i Hamborg via A. B. Berns & L. Marselis sammesteds.⁴¹ Året efter ser vi ham indbetale 3.000 rd. til kongens kammer mod at få vaxel på Gabriel Marselis i Amsterdam.⁴²

Også med Hannibal Sehested havde han omfattende forretninger. Denne opgav 1651, at Itzen havde et krav på ham på henvend 30.000 rd. for leverede kramvarer (11.000 rd.), lånte penge (5.600 rd.), udlæg til handelsmænd og håndværkere (9.000 rd.) og for juveler (3.500 rd.). Det var omtrent en femtedel af Sehe-

steds gæld, og af de andre kreditorer var det kun »Piere Trip udi Ambsterdam«, som på kongens vegne krævede 30.000 rd., der kunne måle sig med Itzen, hvis fordring endda nylig synes at være blevet reduceret med 7.500 rd., som Sehested opgav at have lånt hos Gabriel Marselis.⁴³

Derimod synes Itzen ikke at have hørt til den kreds af stor-købmænd, med hvem den anden af Christian IV's entreprenante svigersønner, Corfitz Ulfeld, gjorde så mange og store forretninger. Kun en enkelt gang leverede Itzen og hans svigersøn Jean le Clerque et parti sølvkniplinger m.m. til et beløb af 1.355 rd. efter Ulfelds ordre.⁴⁴

Itzens forretninger med staten var ikke af et sådant omfang, at de bragte ham ind i rækken af storleverandører. På den anden side hørte han til de udvalgte, som fik deres betaling nogenlunde præcist. 11. marts 1652 havde han fået indvisning i toldstederne i Aggershus len for 1.750 rd., og 27. januar 1654 indleverede han et regnskab, som viste, at hans krav på staten da udgjorde: kongelig obligation af 11. februar 1643 på 700 rd. + rente 420 rd., kongelig obligation af 16. november 1652 på 5.283 rd. + rente 633 rd. og en leverance af kramvarer til dronningen 24. september 1651 på 202 rd. (heraf skulle der ikke beregnes rente), hvilket tilsammen udgjorde 7.359 rd., som blev anvist til betaling af Drammen told over tre år.⁴⁵

1. januar 1659 angav Itzen sit tilgodehavende til 9.058 rd. – hans leverancer havde i mellemtiden udgjort 11.417 rd. – og ønskede jordegods som pant herfor.⁴⁶ Men 20. marts blev beløbet assigneret ham i Nordmørs told i Trondhjem len, som rigtignok var afstået til Sverige ved Roskildefreden.⁴⁷ En anden fordring derimod på 2.127 rd. blev der givet ham pant for i Lyngby sogn (Sokkelund herred) 30. marts 1660.⁴⁸ Var disse forretninger ikke særlig store i forhold til, hvad andre københavnske købmænd

drev det til i handel med staten, så knytter der sig dog til dem et par særegenheder, som måske kan give anledning til eftertanke, og som måske ikke har været helt uden betydning for Itzens videre færd gennem livet.

Først og fremmest mærker man sig hans omfattende forretninger med Hannibal Sehested. Det kunne meget vel være af vigtighed for en forretningsmand at have forbindelse med denne politiker, der fra sommeren 1660 atter kom til at spille en stor rolle. Dernæst bør man vist være opmærksom på Itzens kontakt med Christoffer Gabel. Sammen udrustede de en kaper og fik i august 1659 fire små falkonetter fra Bremerholm,⁴⁹ og få dage senere fik de en kongelig obligation på 1.500 rd. som erstatning for en galiot, de havde mistet i kongelig tjeneste.⁵⁰

Når Itzen kort tid efter, 5. juni 1661, opnåede kongelig ordre til Rentekammeret om, at han til erstatning for den tidligere nævnte assignation i Trondhjem len skulle betales af andre norske intrader, så at han frem for nogen anden fik sine penge,⁵¹ er forklaringen ikke alene den, at Itzen havde gode kontakter ved hove, men også og måske især, at han har været et udmærket emne som långiver for staten, hvis behov for kredit på daværende tidspunkt var aldeles ubegrænset.

Imidlertid blev hans forretninger med staten aldrig af det store format, det er karakteristisk, at Den store Revisionskommission senere fandt, at der i Itzens regnskaber »kun« manglede 3.694 rd. (med rente blev det dog 5.812 rd.), en ren bagatel i forhold til de summer, kommissionen krævede andre statsleverandører til regnskab for.⁵² Itzens regnskaber havde navnlig været angribelige m.h.t. de fordringer, han havde fået betalt på andres vegne – et træk der tyder på en vis kapitalstyrke.

Sin position skyldte Itzen først og fremmest sin private handel. 7. december 1642 havde han sluttet kontrakt med kræmmeren

Jean le Clerque, som også blev hans svigersøn, om handelsfællesskab. En halv snes år senere var forholdet knap så idyllisk, en strid mellem parterne havde været for voldgiftsmænd, men Itzen var utilfreds med deres kendelse og gik til Herredagen. le Clerque hævdede at have bragt en anselig sum penge, gode varer og tilstående gæld ind i firmaet; især stod striden om forretningsbøgerne. Itzen opnåede imidlertid kun at blive idømt en bøde på 100 rd. til de husarme, fordi han havde indstævnet en voldgiftssag,⁵³ og det hjertelige forhold mellem svigerfader og svigersøn manifesterede sig siden ved, at le Clerque optrådte for den tidligere nævnte Johan Wiltz' enke og gjorde krav på 1.825 fl. for vareleverancer 1631 og 1632 – men her gik Itzen af med sejren, idet Herredagen kendte fordringerne forældede.⁵⁴ Om selve forretningerne kan følgende oplyses. 1652 fik Itzen for 1.120 sldr. pant i kongens staldmester Nicolai v. Werles gård uden for den gamle Østerport.⁵⁵ 1657 fik han en obligation af Christian Sparre på 380 sldr. – betalt blev den først 1669.⁵⁶ Og det samme gjaldt den obligation, Jens Hvas udstedte til Itzen s.å. på 939 rd., men først efter at den var blevet fornyet 1661 (med påløbne renter var den nu på 1.144 rd.), og efter at Højesteret 1662 havde dømt Hvas til at betale, hvad han aldeles ikke gjorde, så at Itzen endelig 1669 søgte og fik arrest på ham.⁵⁷ Også Mogens Kruse til Spøttrup skyldte ham penge,⁵⁸ medens en fordring på Ulrik Christian Gyldenløve førte til adskillige forviklinger. Kreditorerne var nemlig mange. Mest gjorde Jacob Roluf i Hamborg sig gældende, han havde krav på ikke mindre end 16.200 rd. og var ikke tilfreds med det udlæg, der var gjort ham. Bertel Jensen i Viborg og københavnernes Johan Lehn og Esaias Fleischer var ude i samme anliggende.⁵⁹ Sagen trak ud. 1664 hører vi, at bl.a. Selio Marselis' arvinger, Itzen og Peder Pedersen Lerche skulle fremlægge deres beviser.⁶⁰ Endelig 1665 fandt Højesteret, at Mette Rode, Cort Mercker og Itzen havde

præsteret præstanda, hvorfor de kunne beholde, hvad de havde bekommet. Selio Marselis' arvinger, og Johan Gaarmand var ikke blevet lovligt stævnet og var således uden for sagen, medens Peder Pedersen Lerche ikke havde bevist sin fordrings rigtighed, hvorfor hans udlæg kom Roluf til gode, og det samme gjaldt Otto v. Ösens og Bendix Lauritsens fordringer.⁶¹ Sagen er et udmærket eksempel på, hvor længe kreditorer i de tider kunne komme til at vente på deres betaling; Gyldenløve var død, syv år inden den endelige afgørelse faldt.

Skånes overgang til Sverige må have voldt Itzen vanskeligheder. 1660 havde således en af hans debitorer Fadder Olsen i Malmø opgivet til de svenske myndigheder, at han skyldte Itzen 1.210 rd. med det resultat, at fordringen blev beslaglagt. Men Itzen vidste, at Olsen havde »en temmelig summa« at fordre i Gyldenløves bo, og resultatet blev, som vi har set, at Itzen indblandedes i dettes langvarige afvikling. Også den københavnske købmand Niels Aagesen, som havde handlet en del på Skåne, var blandt hans debitorer, og 1665 forlangte Itzen sammen med Henrik Jakobsen, Jørgen Hansen, Baltzer Seckmann og den tidligere nævnte Hans Pedersen Klein udlæg i en kongelig anvisning på 60 tdr. hrtk., da der ikke var fundet andet i boet.⁶²

Selv brugte Itzen et kongeligt pantebrev på 1.243 rd. som betaling til Oluf Rosenkrantz⁶³ – man tør måske tro, at kursen på de kongelige anvisninger, restsedler o.l. har rettet sig lidt ind i 1660'erne, da krongodsudlæggene dog til en vis grad satte realværdier bag papirerne.

1661 optrådte han sammen med guldsmed Carsten Laurensen på en Bordeaux-købmands vegne og fik arrest i en ladning vin, brændevin, svedsker og nøddetræsplanker, som med en københavnsk skipper var afsendt for regning Aert Dix i Amsterdam. Dix havde trukket sig ud af handelen, og Itzen og Laurensen fik, sam-

me dag de søgte, arresten udstedt – Danske Kancelli var *meget* hurtig i vendingen, når det gjaldt.⁶⁴

Af danske købmænd stod Itzen i forbindelse med rådmand Christoffer Brasch i Kalundborg, til hvis bo han 1664 skyldte 3 sldr., hvilket turde være et højt vidnesbyrd om Itzens forretningskyndighed, da Brasch døde som en meget forgældet mand.⁶⁵ 1666 fandt Højesteret, at Mourits Dreyer i Køge skulle betale sin gæld til Itzen, uanset sin modfordring, som denne ikke anerkendte.⁶⁶ Og samme år dømte Højesteret, at da Itzen ikke i den afregning, han havde gjort med Ide Scheel, havde fået godtgjort de 600 Croner, som Pierre Forman (vel af den siden til Danmark indvandrede parisiske slægt Formont) var kvitteret for, og han ej heller havde andet at kræve efter end afgangne Paul Ørns hånd, så måtte dennes fader, borgmester i Randers Mads Poulsen betale. Her møder vi Itzen som vexellerer.⁶⁷

Besiddelse af fast ejendom har næppe i større grad interesseret Itzen. I København synes han kun at have ejet sin ikke særlig store gård på Østergade.⁶⁸ Noget pantegods, han havde fået i Tryggevælde len, bortforpagtede han til Karen Arenfeld på Brengtved.⁶⁹ Når han 1661 købte Irup m.m. af Ove Thott og 1668 Kyø af Ulrik Seefeld, må disse erhvervelser sikkert ses i sammenhæng med hans øxnehandel, for hvilken de kunne tjene som støttepunkter.⁷⁰

IV

Grevinden: Ja Gu' skal de ud med deres 1.000 Rigsdaler!

Friherinden: Hvad? Det er intet nok! Fiskalen skal i Færd med dennem! Det er crimen læsæ.

(Grevens og Friherrens Komedie III,3).

Der er ikke i det hidtil berettede noget særligt bemærkelsesværdigt. De knappe meddelelser lader ane, at Albrecht Itzen var en dygtig og energisk købmand, noget stridbar måske, men det er nu engang ikke alle forretninger, der lader sig ordne i mindelighed. En enkelt lille antydning af stor rigdom, som at Itzen under Københavns belejring ansattes til at have 24 soldater indkvarteret, hvilket var topnotering – en mand som Hans Nansen sattes til 18⁷¹ – er dog egnet til at skærpe opmærksomheden, og det samme gælder de ikke helt få forretninger med Hannibal Sehested og Christoffer Gabel. Da netop disse to mænd kom til at forestå finansstyrelsen efter 1660, er det ikke uden interesse at erfare, at Itzen i sommeren 1661 optrådte som mellemmand ved indbetalingen af 15.000 rd., som storkøbmanden Joachim Irgens havde forpligtet sig til at levere i Rentekammeret.⁷²

Men i 1662 kommer Albrecht Itzen for alvor frem i historiens klare lys. Den svenske korrespondent Peter Chambers kunne nemlig da skrive hjem om en højst mærkelig og opsigtsvækkende sag i København. På dronningens vegne havde generalfiskalen citeret en af de fornemste borgere i byen, Albrecht hed han, formedelst en vixel på 7.000 rd., som han havde sluttet med dronningen gennem en Hamborgjøde. Tiltalte skulle have betalt pengene her igen, men havde ikke gjort det, hvilket dronningen anså sig til »affront«, fordi hun havde gjort sit »facit« på disse penge. Dette var gået anklagede, en gammel mand på 75 år, så nær, at han havde måttet lægge sig. Imidlertid blev Albrecht idømt en bøde

på 2.000 rd., og Chambers skrev hjem, at de andre borgere var meget malkontente, da de ikke kunne se, at han havde forset sig, og man holdt for, at dronningen ville eftergive ham straffen. Men det blev også sagt, at Albrecht havde talt noget til Hendes Majestæts forringelse, hvorfor denne ikke var tilfreds med dommen, men selv ville bestemme, hvad der skulle lægges på ham. Han havde »ydmygeligen suplieret« dronningen, der ellers ville have haft ham for det kongelige råd. Og Chambers slutter med rørende at berette, hvorledes *han* havde gjort den ulykkelige, hvem ingen turde hjælpe, en sådan tjeneste, som hans egen fader aldrig havde gjort ham. Hvis hr. Chambers ikke havde været, havde det kostet Albrecht halvparten af hans formue, »men mig måtte de alligevel lade gå«. Chambers modtog dog på hr. Cojets vegne 9.000 rd., og under den prætext »gjorde jeg ham en tjeneste, som er ham så god som 20.000 rd. – Kunne han drage over til Skåne, han blev ikke otte dage her; han er en af de fornemste borgere i Danmark og en handelsmand og har i krigstiden gjort mer end nogen. Han har betalt hver måned, så længe krigen har været, over 800 rd., så det er let at se, hvad mand han er. Jeg ønsker, vi havde mange sådanne mænd i Sverige, som er af den model«. ⁷³

Albrecht Itzen havde som allerede nævnt i en årrække haft økonomiske forbindelser med kongehuset. Da dronning Sophie Amalie 1. december 1661 lod skrive til Gabriel Gomez i Hamborg, at han ultimo januar 1662 skulle betale Albrecht Itzen 2.000 rd., som denne havde til gode hos dronningen, drejede det sig åbenbart om en rutinesag.⁷⁴ I samme brev opsigde dronningen også 7.000 rd., der var placeret hos Gomez. 7. januar 1662 gik der atter brev til Gomez, der fik at vide, at hans undskyldning for, at Itzen endnu ikke havde fået sin betaling, var blevet modtaget gennem Jacob Petersen, dronningens betroede kammertjener; de

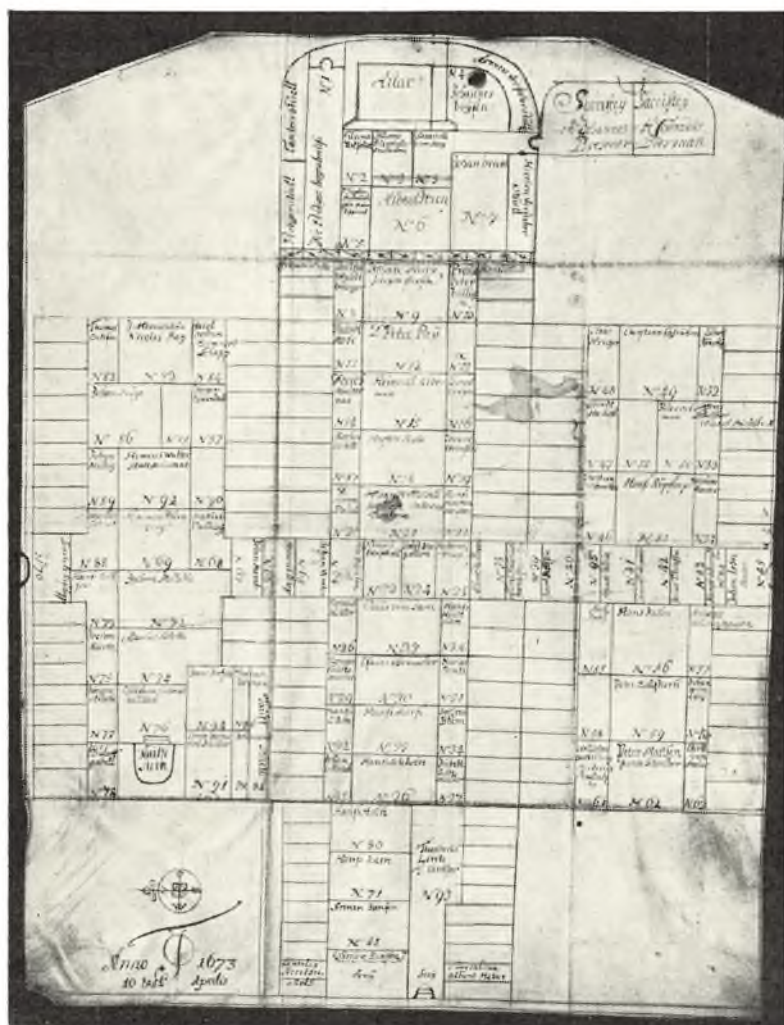
opsagte penge *skulle* imidlertid falde.⁷⁵ De 2.000 rd. har Itzen uden tvivl modtaget, dem hører vi nemlig ikke mere om. De 7.000 rd. påtog han sig at udbetale til dronningen.⁷⁶ Den påfølgende 3. juni meddelte Itzen imidlertid, at Gomez ikke havde villet acceptere en vewel på kun 400 rd.,⁷⁷ og hermed tog affæren Albrecht og de 7.000 rd. sin begyndelse.

27. november 1662 fik generalfiskal Søren Kornerup en kongelig befaling af følgende indhold. For nogle måneder siden var generalprocurøren blevet sat i bevægelse i anledning af en sag mellem dronningen og Albrecht Itzen. Da dronningen nu af højvigtige årsager ønskede sagen afsluttet – så meget mere som der havde været givet Itzen lang tid til underdanig erkendelse eller tilbørlig skriftlig afbedelse, og Itzen tvært imod havde udbragt slige »spargimenter« blandt folk, som ingenlunde længere kunne overses – skulle Kornerup på grundlag af forsegle information fra dronningen med det allerforderligste søge Itzen ved dennes værneting, og udføre sagen med ham, således som generalfiskalens underdanigste pligt og »observatz imod Os og vores kongelige hus det erfordrer«.

Medens dronning Sophie Amalie gentagne gange er blevet portrætteret, og Hans Hansen Ostens karakteristiske fysiognomi er os bekendt fra det billede, der udgør midtpunktet i hans pompøse gravmæle (se side 51), findes der intet billede af Albrecht Itzen. Et minde om ham har vi dog i den plan over begravelserne i Petri Kirke, som blev optaget 1673, og som i al sin uanselighed rummer et stykke Københavns historie, der vel er værd at kende. Her opregnes den tyske menigheds fornemste medlemmer; statsmænd som Christoffer Gabel, den tyske kansler Theodor Lente og diplomaten Conrad Biermann; fra andre områder kan nævnes maleren Karel van Mander, botanikeren og lægen Simon Paulli og boghandleren Joachim Moltken. Først og fremmest er det dog naturligvis den tætte falanks af fremtrædende borgerslægter, som præger billedet, her skal blot nævnes navne som Moth, Oksen, Michelbecker og Lehn samt de fra Christian IV's tid så kendte storhandelsmænd Steffen Rode og Johan Braem. Side om side med denne sidste havde Albrecht Itzen fået sit gravsted. Mere anseligt kunne det ikke være.

Foto i Nationalmuseet

PATRICIAT OG ENEVÆLDE

Kornerup fik nu forelagt en »information« fra dronningen og 11 bilag dertil. »Informationen« forklarede, hvorledes de 7.000 rd. var blevet opsagt hos Gomez, og hvorledes Itzen havde lovet at overføre beløbet, samt hvorledes han i utide var begyndt at trække på Gomez. Efter at begge parter var blevet påmindet fra dronningens side, var Gomez 10. juni kommet til København og havde prøvet at få en ordning med Itzen, der imidlertid var gerådet i affekt og havde nægtet at have mere med sagen at gøre, når Gomez ikke kunne betale på dato.

Så vidt man kan skønne af bilagene, er denne fremstilling rigtig. Opsigelsen af pengene og assignationen til Itzen har været fremlagt, det samme har Gomez' undskyldning og hans klage over den vixel, der forfaldt 8 dage før 11. juni («der herr weis woll das mann alhier auf der Börse mit wexelbrieffen nicht schertzen kan, besondern in puncto da sie verfallen»). Videre blev fremlagt dronningens monitum til Gomez af 3. juni, som viser, at der fra hendes side var gjort, hvad gøres kunne. Fremdeles Itzens nye udbetalingsorde til Gomez af samme dato. Og endelig nogle højst interessante beretninger om forhandlingerne med Itzen for at få ham til at opfylde sin del af aftalen, skønt Gomez ikke endnu havde opfyldt sin. Efter at dette nemlig var mislykkedes for Gomez selv, gjorde sekretær Testmann et forsøg med et forslag om, at Gomez skulle betale 3.500 rd. og dække de andre 3.500 rd. gennem vixel på Hamborg. Det ville Itzen ikke høre tale om, han ville ikke have mere med Gomez at gøre, hedder det i sekretærens beretning. Også dronningens kammertjener, den bekendte Jacob Petersen, havde noget at fortælle. To gange havde Itzen personligt spurgt ham til råds om vixlerne, men Petersen havde beroliget ham med, at skulle Gomez svigte («manqviren»), ville dronningen holde ham skadesløs. Interessantest er dog et indlæg fra dronningens forretningsfører Hans Hansen Osten – måske bedst kendt som

legatstifteren Abel Catrines ægtefælle. Også han havde slidt Itzens trapper i de travle junidage. Først havde Itzen erklæret, at han ikke ville betale (»telge«) een daler, »sine penge var allerede remitteret, hand hafde sluttet med Møller och andre«. 14. juni var Hansen kommet igen og havde sagt, at hvis pengene ikke blev betalt, var det hendes majestæt til ikke ringe despect, »mens han svarede som til forn Ney ikke ehn daler«. – Om Itzen da ville hjælpe med halvdelen, så ville Hans Hansen prøve at skaffe resten? ». . . mens hand blef wed sit forrige, iche ehn dahler at telge«.

Hans Hansen, der meget betænksomt havde sørget for, at Peter Holmer var vidne til den første forhandling og Strange Trøner til den anden, har øjensynlig samvittighedsfuldt gengivet Albrecht Itzens mindre velovervejede bemærkninger, ganske som de er faldet under den animerede diskussion. Det har måske ikke været Hansen nogen tung pligt.

Hele dette materiale blev nu af dronningen overgivet til generalfiskalen, der fik besked om at gøre sin pligt over for den trodsige, hvis holdning aldeles ikke anstod sig en tro borger og undersåt. (»Aus diesenn allen wird der General Fiscal seines circumspction undt dexterität nach argumenta genugsahm befinden mitt was trotzigenn halstarrigen wiederspenstigen auch wieder eigene handt lautenden, und einem getrewenn bürger vndt vnterthanen keines wegés anstehenden procedurrenn Albrecht Itzen sich gegenn vns begangenn vnd was gestalt demnach der process wieder ihn zu formiren. Gebenn auff der königl. Residentz zu Copenhagen dennd (!) 27. Novembr. Anno 1662. S. Amalie. / Ad Mandatum. Fr. Rasch.«).

Den påfølgende 18. december udgik så ordre til præsident, borgmester og råd i København om at sidde i retten næstkommende mandag, som var den 22., for at dømme mellem general-

fiskalen på dronningens vegne og Albrecht Itzen, eftersom sagen i anledning af hans »whørsomhed« var »henfundet« fra bytinget til deres påkendelse – en fremgangsmåde, der for øvrigt var ganske normal, da magistraten var appelinstant i forhold til bytinget. Her blev Itzen idømt en bøde på 2.000 rd., hvilket ikke synes at have tilfredsstillet dronningen, thi den 3. januar 1663 skulle en kommission bestående af Hans Nansen, Frederik Thuresen, Søren Kornerup og dronningens sekretær Frans Rasch give møde kl. 2 om eftermiddagen og af Albrecht Itzen fornemme, hvem der havde forledt ham, og derpå strax afgive beretning.

Dette skete også den følgende dag. Dronningens ordre til kommissionen var blevet forelæst Itzen, der var, eller illuderede aldeles sønderknust. (»Welches [nemlig ordren] er mit attention vnd sonderbahren bekümmertlichen Minen auch gahr trehnenden Augen angehöret«). Itzen havde erklæret, at han ville give sin højeste ed på, at ingen i mindste måde havde forledt ham eller ophidset ham. Hvad der var sket, skyldtes kun hans eenfold og ubetænksomhed, det gjorde ham hjerteligt ondt, og han bad ganske vemodigt om nåde.

Der fulgte nu et par dage, hvor der sikkert har været ført livlige forhandlinger bag kulisserne. Men den 7. januar udløstes spændingen. Mestermændene kom ikke i virksomhed ved denne lejlighed. Dronningen skrev derimod til generalfiskalen, at hun af kongelig clemence så vel som ved forbøn og Itzens supplication ville lade sagen falde og nøjes med at lade den idømte bøde fordele således, at generalfiskalen fik 200 rd., sekretæren Frans Rasch ligeledes 200 rd., Vartov hospital 1.000 rd., Asminderød Kirke 400 rd. og enker og faderløse i Hørsholm amt 200 rd.⁷⁸

Albrecht Itzen kunne genoptage sin vante dont. Leverancerne til hoffet, som 1660 havde omfattet beklædning til pager og lakajer for 1.304 rd. – efter Christoffer Gabels ordre – fortsattes

nu i marts 1663, blot et par måneder efter affæren, med en lille leverance til dronningens kæreste barn, prins Jørgen. Også her var det på Gabels ordre. Da rigsskatmester Hannibal Sehesteds kreditorer opnåede den gunst at få i det mindste nogle af deres fordringer betalt, udlagde Itzen 3.000 rd.⁷⁹ For en anden af Rentekammerets embedsmænd, nemlig bogholderen Johan Steinkuhl overtog Itzen ligeledes en fordring på staten (2.000 rd.). Og 1664 beløb hans tilgodehavende hos staten sig til 17.788 rd., for hvilket han fik udlagt jordegods i Års og Hvetbo herreder.⁸⁰

Også i sine senere år har Albrecht Itzen drevet omfattende og øjensynlig indbringende forretninger; meget ved vi ikke herom, men det lidet, som foreligger, lader ingen tvivl tilbage. 1674 ser vi ham tinglæse en obligation på 2.000 rd. fra Johan Gotfred Becker med pant i dennes gård i Købmagergade.⁸¹ Året efter fik han ved Bjørn Kaas' opbud andel i en obligation og panteret i gods i Skads og Vester herreder tilhørende Hans Rotkirk.⁸² Et mellemværende med Enevold Parsberg førte til retssag efter Itzens død,⁸³ men mest interessant er dog en lille sag om et lån på 700 rd., som Itzen 11. marts 1672 havde givet geheimeråd, højesterets-assessor m.m. Otto Pogwisch til Saltø, thi fra denne sag er bevaret et *brev* fra Itzen. Men for ret at kunne værdsætte dette skal vi først et øjeblik for sammenligningens skyld se, hvad en jysk borgerkone, Vibeke salig Laur. Frises nogle år senere mente at burde skrive til enken efter oversekretær i Danske Kancelli Erik Krag, hvem hun holdt i gældsfængsel: »Først naar jeg faar Betaling for mine forstrakte Redepenge, saa er Arresten ophævet. Angaaende, at Fruen begærer at arresteres paa sin egen Gaard, da er det ikke min Lejlighed sligt at samtykke, mens snarere skulde finde Aarsag til at begære en strengere Arrest. For det andet, belangende at søge Guds Hus og Menighed, da kan enhver kristen Sjæl, som den offentlige Forsamling er forbudt, finde Guds Hus i sit Sovekam-

mer, For det tredie, ang. Kristi Legems og Blods Samfund, da de-
penderer det aldeles ikke af noget Sted eller Person. Og kan velb.
Frue ligesaa vel her som paa Kærgaard blive afløst af sine Synder.
Endeligen saa kan jeg ikke samtykke velb. Frue hendes Begæring,
med mindre jeg ser Redepenge, da jeg skal findes ræsonnabel.
Imidlertid forbliver

den velb. Frues
tjenstvilligste

W. s. L. F.«.

Så vidt Vibeke sal. Laur. Frises, hvis veltalenhed af Knud Fabricius
meget rammende er blevet brugt til illustration af tidens for-
andrede tænke måde i henseende til forholdet mellem adelig og
borgerlig.⁸⁴ Men hør så studeprangeren, kræmmeren, kirkeværgen
ved Petri Kirke, Hannibal Sehesteds långiver, dronningens ban-
kier:

Høyædle och Velbaarne Herre Hr: Otte Paavisch til Saltøe och
Frydendall, Ridder, Ko: Ma: til Danmarch och Norge geheime
Estatz Raad, Assesor i Collegio Status, højeste Ret, och Krigs
Collegio, Nest min ydmyge Salutation och ald sielf begierlig Vel-
stands ønsche

Det befindis at Eders Excell. effter udgiffuen Obligation dat. d.
11. Marty Anno 1672 til mig schyldig er Capital 700 RDr. in
Specie, huilche dend 11. Juny Anno 1673 aldt vare forfalden med
deris Rendte at schulle betalis, och efftersom ieg v-formoedelig i en
anseelig Summa Pengis Vdgiffit til først kommende 11. Juni ge-
raader, huor til ieg dise 700 RDr sielf højligen behøffuer, da vill
ieg eders Excell. hermed paa det venligst och thienst ydmygst
haffue erinderet og ombedet, Eders Excell. højgunsteligen vilde
berede sig paa ofuenbemelte Obligation till samme tid, Nemblich
d. 11. Juny i Neruerrende Aar 1675 v-feilbarligen at indfri, og at

Eders Excell. herpaa vilde teigne denne opsigelse louligen at verre forkyndet, eller og mine tuende udschichede Mend, det at for rettet.

Kiøbenhaffn dend 8. Marty Ao. 1675

Eders Excell. thienst ydmygste och stedze
bered villige Tiener

Allbrecht Idtzen

Anno 1675 dend

8. Marti er mig dette forre vist

Otto Paavisch.

Her er vi blandt verdensmænd.⁸⁵

1675 døde Itzens hustru, og mod en erkendtighed til Griffenfeld (en obligation på 1.000 rd. + 300 rd. kontant)⁸⁶ fik Itzen tilladelse til at gøre testamente. Det sidste, vi hører om ham, er, at han 1676 fik afslag på en ansøgning om nedsættelse af sin krigsskat, og at han året efter befandt sig mellem de allerhøjest beskattede i hele landet, side om side med folk som Gyldenløve, Marselierne, Klingenberg, Didrik Fuiren og andre af de største godsejere.⁸⁷

1679 døde Albrecht Itzen. I St. Petri Kirkes kor skulle der op-hænges et epitafium over ham. Det var kun naturligt. Men endnu bedre markeredes hans position i staden og menigheden ved, at han fik kirkens anseligste gravsted.⁸⁸

V

Sagen mod Albrecht Itzen er ikke den mindst interessante af tidens ikke helt få processer for majestætsforbrydelse. Det ligger nær at sammenligne den med Kai Lykke-affæren. I begge tilfælde drejede det sig om meget rige mænd, i begge tilfælde var dronningen den fornærmede. Kai Lykke havde imidlertid ytret sig skriftligt, og hans fald blev stort. Også kaptajn Markus Vendelbos skæbne

er oplysende i denne sammenhæng. Vendelbo var ved arv kommet i besiddelse af Sandholm gård ved Hørsholm, der var hendes majestæts len. Da dronningen nu ønskede at disponere over Sandholm, blev kaptajnen fjernet, men havde den dristighed at beklage sig i den anledning over for den tidligere nævnte kammertjener Jacob Petersen. Denne lod pligtskyldigst brevet, der åbenbart ikke har været synderlig diplomatisk affattet, gå videre til dronningen, der ved Lorents Tuxen indleverede det til en krigsret. Brevskriveren blev naturligvis dømt til døden for majestætsfornærmelse og derpå benådet med landsforvisning.⁸⁹

Itzen synes derimod kun mundtligt at have ladet sin vrede komme til udtryk – med pennen i hånd synes han jo at have været yderst høflig og velopdragen – og følgelig vanskeligere at komme til livs. På den anden side har Itzen vistnok rent økonomisk bragt dronningen i vanskeligheder. 12. december 1661 havde Hans Hansen Osten nemlig købt Vogelsang (Fuglsang) på Låland af Christian Daa for 24.000 rd. + 1.000 rd. for årets indkomst for dronningen, og de penge, som Itzen ikke ville betale, skulle sikkert have været anvendt i denne forbindelse. At dronningen er blevet dybt krænket, siger sig selv, og at Hans Hansen næppe har været blandt Itzens forbedere, tør vi vel slutte af, at han ved godskøbet påtog sig forpligtelser, som dronningen dog lovede at holde ham skadesløs for.⁹⁰ Der er, så vidt man kan skønne af det bevarede materiale, næppe tvivl om, at Itzen med rette blev dømt af magistraten for brud på sin aftale med dronningen. Men magistraten har åbenbart strengt holdt sig til den forretningsmæssige side af sagen, og det har dronningen forståeligt nok ikke ville lade sig nøje med. Når resultatet til sidst alligevel blev, at Itzen slap med den efter tid og lejlighed meget beskedne bod på 2.000 rd., er det unægtelig lidt vanskeligt at finde forklaringen herpå alene i den kongelige clemence; det er jo ikke netop denne karakteregenskab, samtiden

og eftertiden har fundet mest iøjnefaldende hos dronning Sophie Amalie.

Som sagen mod de to magistratsmedlemmer fra Christianshavn formelt var politisk, men reelt muligvis økonomisk, således er det slet ikke udelukket, at sagen mod Itzen, som af magistraten opfattedes som et forretningsanliggende, ved nærmere eftersyn viser sig at rumme ikke uvigtige politiske momenter.

Det grænseområde mellem politik, administration og erhvervsliv, som vi har fået kastet et vist lys over gennem disse to affærer, vil det sikkert lønne sig at forsøge at udforske nøjere. Der skulle her være muligheder for gennem en skildring af relationerne mellem den unge enevælde og det københavnske erhvervslivs spidser at vinde forøget kendskab til og forståelse af begge. Og man kan næppe vælge nogen bedre at begynde en sådan undersøgelse med end dronning Sophie Amalie og hendes håndgængne mænd Jacob Petersen og Hans Hansen Osten.

Jacob Petersen, hvem vi allerede har mødt ved borgmester i Helsingør Jørgen Andersens afsættelse, og ved processen med Sandholmgårds ejer Markus Vendelbo, var en mand, man måtte regne med. Endnu er bevaret et brev til ham skrevet af rigsskatmester Hannibal Sehested i Paris d. 21. nov./1. december 1662, som med alle sine tomme høflighedsfraser vidner om Jacob Petersens position (»Bitte . . . mich allzeit in Ihro kon. May. unser allergn. Königin und Frawen Gnade zu conserviren . . .«).⁹¹ Jacob Petersen udfoldede også en vis økonomisk aktivitet, til dels i kompagni med Hans Hansen. Sammen havde de en del statsleverancer; deres tilgodehavende hos staten udgjorde 1660 c. 25.000 rd.⁹² 1663 skulle Jacob Petersen have udbetalt 3.000 rd. for en galiot, som kongen havde afkøbt ham, og for proviant til søfolkene, og året efter havde han indforskrevet varer fra Frankrig, for hvilke han strax skulle have 1.200 rd. af toldmidlerne.⁹³ 1663

søgte han ret vidtgående privilegier for rebslagning, sejlmageri og ankersmedning, men det fandt Statskollegiet stridende mod det nye islandske kompagnis såvel som Jonas Trellunds privilegier »och ickun at intendere monopolium paa slige Varer, som hverken Hans kongl. May. eller sine Undersaater var nøttelig, mens mere høig præjudicerlig och skadelig«. ⁹⁴ Modsætningsforholdet mellem Jacob Petersen og de toneangivende erhvervsfolk er her åbenlyst og danner en parallel til den politiske modsætning mellem Gabel og det såkaldte »dronningens parti«. Når Statskollegiet i december 1663 som nævnt stillede sig afvisende over for Jacob Petersens ønsker, var det et tegn på, at dronningens parti ikke kunne hævde sig, og året efter havde Gabel sejret fuldstændigt, hvad Jacob Petersen erkendte ved at flygte ud af landet. I landflygtighed ægtede han 1669 Catharina Bicker, hvorved han kom i svogerskab med storhandelsmanden Joachim Irgens, med hvem han også stod i forretningsforbindelse. Hvornår denne forbindelse etableredes, er desværre ikke klart, men i 1677 sluttedes der en overenskomst mellem Irgens' enke og svogeren, den i mellemtiden baroniserede Jacob Petersen, om dennes og medinteressenters tilgodehavender efter Irgens. Det drejede sig om i alt 39.800 rd., af hvilke de ældste fordringer gik tilbage til 1657. ⁹⁵ Da både Irgens og Petersen virkede som statsleverandører på dette tidspunkt, er det muligt, at de allerede da har samarbejdet. Hvis dette er rigtigt, må man formodentlig henregne Irgens til dronningens parti – så meget er sikkert, at Irgens økonomisk stod i forbindelse med dronningen. ⁹⁶ Vi ved dernæst, at Irgens 1661 for 3 år overtog kronens tiendekobber på så gunstige vilkår, at den bekendte industridrivende Henrik Ehm 1662 tilbød at give 3 rd. mere pr. skippund og desuden var villig til at levere sit kobberarbejde billigere end hidtil (20 sldr. mindre pr. skpd.). ⁹⁷ At Irgens i 1661 kunne sikre sig denne kobbertiende, er ikke mindre bemærkelsesværdigt, når man

ved, at Irgens de nærmest forudgående år havde været i strid med så mægtige folk som Henrik Müller, Gabriel Marselis, Selio Marselis og A. B. Berns' enke & Leonhard Marselis om et parti kobber, som kongen havde ladet beslaglægge hos Irgens til de andres betaling.⁹⁸ Hertil kan føjes, at Hannibal Sehested allerede 6. januar 1661 fik ordre til at udlægge Irgens Vestervig gods i betaling på hans fordringer.⁹⁹ Noget klart billede af Irgens' tilknytningsforhold er det dog næppe muligt at få frem, måske fordi han trods alt foretrak at operere på egen hånd.

Anderledes sikkert kan man udtale sig om Hans Hansen Osten. Han stammede fra Hertugdømmerne, var født i »Holsten« 1617, og 1655 ægtede han dronningens fortrolige Abel Cathrine, der ligeledes var fra »Holsten«. Til kredsen hørte Hans Hansens svoger, køkkenskriver Hans Olufsen, Abel Cathrines fætter Claus Sohn, der blev køkkenskriver 1666, en anden fætter Bendix Mese overtog Hans Hansens post som proviantskriver, og Claus Sohns bror Johan, der var kopist i Tyske Kancelli, blev 1669 kornskriver, medens en tredje fætter endelig, kgl. råd og amtsforvalter i Glückstad Nicolaus Brüggemann ægtede plejedatteren Hedvig.¹⁰⁰

Hans Hansen hørte til den lille kreds af financiers, der i den trange tid formåede at fremskaffe rede penge. I oktober 1660 kunne han således stille 6.000 rd. til rådighed for den vordende rentemester, siden greve, Mogens Friis;¹⁰¹ og gang på gang var han i stand til at lægge ud både for staten og for private. 13. september 1659 fik han overladt en fordring, som Hans Knudsen Leegaard havde på staten på 445 rd., og 31. januar 1662 havde den i København bosatte Gregorius Rabakofski, der skyldte ham 500 rd., anvist ham disse på sin assignation på Nakskov told. Hvad staten angår, har vi allerede nævnt kompagniskabet med Jacob Petersen og skal hertil føje, at Hans Hansen 14. marts 1663 alene

gjorde krav på 10.393 rd., og at han 1668-69 havde gjort udlæg for 5.305 rd.¹⁰² I 1664 finder vi Hansen virksom ved afviklingen af Hannibal Sehesteds gæld. 11. juli anerkendte Sehested hans indløsning af en obligation på 3.000 rd. til Melcher Seidler og af en anden til Peder Pedersen Lerche i Odense på 923 rd., dernæst havde han fået udlagt jordegods for tre obligationer fra Sehested, som var blevet indløst af Jens Lassen (til Christian Daa 852 rd., til David Melving 3.700 rd. og til Ditrich Günther 1.812 rd., tilsammen 6.364 rd.); alt i alt blev det til 10.287 rd.

Forskellige træk viser, at Hans Hansens private forretninger havde et anseligt omfang. 1668 fik han Jochum Frederik Pentz dømt til at betale sin gæld.¹⁰³ Ved december termin s.å. fik han af Jens Lassen en obligation på 8.900 rd.,¹⁰⁴ og 4. juli 1670 forsikrede velbyrdig Hans Arenfeld ham i sin have uden for gamle Østerport for 1.000 rd.¹⁰⁵

Det var dog som forretningsfører for dronning Sophie Amalie, at Hansen hævdede en plads blandt erhvervslivets og administrationens toneangivende. Vi har allerede set, hvilken rolle han spil-

I Holmens Kirke findes dette imponerende mindesmærke over Hans Hansen Osten og Abel Cathrine. Det er Abraham Wuchters, hvem vi skylder billeder af så mange af tidens kendte skikkelser, der er mester for de sikkert særdeles vellignende portrætter. Karakteristikken af Hans Hansen svarer i det mindste udmærket til den forestilling, man ud fra de skrevne kilder danner sig om den energiske, noget håndfaste og selvbevidste mand. Indskriften på det ovale felt mellem de to siddende kvinder beretter, at herunder hviler den ædle og højagtbare salige mand Hans Hansen Osten, fordum Hans kgl. Majestæts og Hendes kgl. Majestæt enkedronningens over Lollands og Falsters amter højbetroede inspektør, så og velforordnede proviant-skriver her for Københavns Slot, barnefødt i Holsten anno 1617 den 25. marts, død her i København anno 1672 den 3. april, hans alders 55. år og 8 dage, med hans hjerteelskede hustru den ædle og dyderige og gudelskende matrone, Abel Cathrine von der Wisch, barnefødt i Holsten anno 1627 den 19. april, død anno 1676 den 1. januar, med hvilken han har levet et yndeligt ægteskab i 17 år 3 måneder.

Foto ved Niels Elswing 1958 i Nationalmuseet

PATRICIAT OG ENEVÆLDE

lede under sagen mod Albrecht Itzen, og fra de følgende år kan der nævnes en række andre eksempler på hans optræden som dronningens forretningsfører. 15. august 1663 befalede dronningen således amtsskriveren i Pinneberg at lade amtet betale Hansen et beløb, da dronningen endnu, hvad Albrecht Itzen kunne bevidne, havde en sum til gode hos Gomez¹⁰⁶ – nu har det åbenbart været den ulykkelige amtsskriveres tur til at prøve at få pengene ud af Gomez. 1671 modtog Hans Hansen på dronningens vegne udbytte af skibet »Færø«s expedition for det østindiske kompagni, dronningen havde indskudt 1.000 rd. og fik nu, på gammeldags vis, indskud plus udbytte tilbage: 3.000 rd. Hendes majestæt lod halvparten blive stående som nyt indskud og gav Hansen besked om at stryge de resterende 1.500 rd. som gevinst.¹⁰⁷

Det var ikke nogen ubetydelig forretning, Hans Hansen drev for dronningen. Med majestættens galiot, »Fortun« blev der f.ex. i 1670 sendt 100 tdr. havre til Rostock og taget 12 tdr. øl og noget mel i retur. Fra Fuglsang sendtes 20 stude til Holsten, og den 26. september fik Hansen ordre til med »Fortun« og et par andre skibe at sende 6.000 tdr. korn til Holland, hvortil 7. oktober kom yderligere 1.000 tdr. korn. 8. oktober hed det, at det mest mulige korn skulle afsendes til Amsterdam, der skulle skaffes skibe, og der skulle tegnes assurance hos Josua Abensur i Hamborg. 26. oktober blev det gjort op, at følgende mængder korn af forrige års høst skulle udskibes:

Halsted Kloster	2.000 tdr. byg og malt
	og 3.000 tdr. havre
Ålholm	2.250 tdr. byg og malt
	300 tdr. rug
	og 1.000 tdr. byg
Nykøbing	4.000 tdr. byg og malt
	og 400 tdr. rug
Maribo Kloster	1.000 tdr. byg og malt

Af dette års høst skulle der udskibes:

Halsted Kloster	2.000 tdr. byg
Ålholm	2.000 tdr. –
Nykøbing	5.000 tdr. –
Maribo	800 tdr. –

Næsten 16.000 tdr. korn af den gamle og omtrent 10.000 tdr. af den nye høst. Det var et efter tidens forhold meget anseligt kvantum. Til sammenligning kan det nævnes, at kornudførslen fra så vigtig en handelsby som Ålborg udgjorde 32.000 tdr. i 1667, 50.000 tdr. i 1670 og 1671 og knap 39.000 tdr. 1672, medens størrelsen af exporten til udlandet (som kun kendes for en noget senere periode) kun et enkelt år nåede over 20.000 tdr. med lidt over 24.000 tdr. i 1683¹⁰⁸ og som regel lå langt derunder. Det følgende år (1671) sluttede Hansen kontrakt med rådmand og apoteker i Odense Jacob Gotfred Becker om kornet fra amterne, og 16. december s.å. kunne han give Becker kvittering for 8.000 rd.

Som dronningen lejlighedsvis selv lod sine varer afsætte i udlandet, lod hun også indkøb foretage direkte. Tolderen i Nysted fik f.ex. 11. november 1670 ordre til at lade skipper Jean Petersen passere med rosiner, oliven, franskvin og andet fra Amsterdam, og 16. i samme måned udgik ordre om, at også en ladning vin i skipper Hemme Mortensens skib skulle være toldfri – det var åbenbart returladningerne for kornet, der var ved at indtræffe.¹⁰⁹ 1671 ser vi dronningen give vinhandler Jürgen Scherer i Hamborg i kommission at skaffe rhinsk og fransk vin til hofstaten, at sende over Lybæk. Ordren, der var dateret København, kan næppe have vakt fryd blandt hovedstadens vinhandlere, der gik glip af en god leverance. Samtidig fik Milan i Hamborg ordre til at betale Agata de Bruns i Haag 987 rd. for to karrosser.¹¹⁰

I det hele taget gik dronningens forretninger ikke sjældent uden

om den danske handelsstand. Ved prinsesse Vilhelmine Ernestines bryllup var det således Gabriel Milan og Daniel Abensur i Hamborg, der leverede juvelerne formedelst 22.000 rd.¹¹¹ Ikke mindre fremgår Sophie Amalies forkærlighed for de hamborgske forbindelser af en lang kulturhistorisk interessant instrux til Daniel Abensur 5. januar 1671. Abensur skulle på Kieler Omslag modtage 5.919 rd. og med disse betale bl.a. Milans fuldmægtig Jacob Mussaphia 616 rd., for sort klæde, som Milan og Abensur havde købt i Holland 808 rd., Egidius Hennings i Hamborg 582 rd.,¹¹² guldsmed Niclas Kannen i Hamborg 448 rd., og navnlig maleren Jürgen Owens i Fredriksstad, der havde leveret 15 kontrafejer, mest kopier ganske vist, de seks var dog originaler, og de skulle koste 60 rd. pr. stk., medens de andre stod til 50 rd. stykket (større var prisforskellen altså ikke på kopier og originale frembringelser), imidlertid skulle seks af kopierne forblive i Holsten, de var bestilt af den afdøde konge, og for dem måtte Owens søge sin betaling på rette sted, om de øvrige ni skulle Abensur accordere, idet dronningen mente, at Owens, som plejede at være billig, ville være tilfreds med 400 rd.¹¹³ – Dronningens affærer var øjensynlig under forretningskyndig ledelse. Men selv om Sophie Amalies position naturligvis har givet hendes forretningsførere lettelser, som ikke var almindelige forretningsfolk beskåret, er det bemærkelsesværdigt, at selv for hende var der visse grænser, der ikke lod sig overskride, sådan som vi erfarede det ved sagen imod Albrecht Itzen.

Hvad Hans Hansen angår, er det formodentlig tilstrækkeligt til karakteristik af *hans* part i udbyttet at minde om, at hans enke, legatstiftersken Abel Cathrine, gennem borgmester Fogh gav Griffenfeld en erkendtlighed på 4.000 rd. for at kunne gøre testamente uden at tage alt for meget hensyn til loven.¹¹⁴

HENVISNINGER OG NOTER

Undersøgelsen, der er et led i en række studier (jfr. årbogen 1961 og de i note 78 og 92 anførte arbejder), agtes videreført og afsluttet i en kommende årgang af årbogen.

1. Carl Christiansen, Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie . . I (1661-1675), 1908, s. 7.
2. Edvard Holm, Danmark-Norges indre Historie 1660-1720 II, 1886, s. 406.
3. P. Lauridsen, Slesvig og Kronen, 1906, s. 76 ff. – Gabels sans for økonomiske magtmidler i den politiske strid har vi et vidnesbyrd om fra 1670, da han iflg. den brandenburgske afsending skulle have truet Ahlefeldt med, at denne skulle miste Gråsten. Danske Magazin 4. rk. VI, s. 77.
4. Samlinger til Fyens Historie og Topographie IX, s. 64.
5. RA. Sjæll. Tegn. 1660, 25. okt. nr. 1232.
6. Til dette og det følgende: Rentekammeret, Kopibog over kgl. missiver til rentemestrene anf. dato. – Ved missiver 6. aug. 1664 og 22. sept. 1665 foretoges visse nedsættelser og omlægninger, således fik Ribe en nedsættelse.
7. Da. Mag. 4. rk. IV, s. 280.
8. P. A. Klein, Vordingborg Købstads Historie, Vordingborg 1923, s. 122.
9. C. Klitgaard, Nibe Bys Historie indtil 1728, Aalborg u.å. s. 77 ff., Hugo Matthiessen, Otto Smith, Victor Hermansen, Ribe Bys Historie 1660-1730, 1929, s. 41, Aage F. Blomberg, Faaborg Bys Historie I, Fåborg 1955, s. 187 f., N. V. Nielsen, Præstø Købstads og Klosters Historie, 1899, s. 166 f.
10. Sv. Ellehøj i Højesteret 1661-1961 I, 1961, s. 237 f., Bjørn Kornerup, Ribe Katedralskoles Historie II, 1952, s. 6, samme i Kirkehist. Saml. 7. rk. III, s. 374 og Vilh. Lorenzen og Bjørn Kornerup, Aalborg Stiftshospitals Historie, 1939, s. 153 f.
11. P. W. Becker, Samlinger til Danmarks Historie under Kong Frederik den Tredies Regiering I, 1847, s. 309, II, 1857, s. 4, 8 og 60 f.
12. Henning Matzen, Kjøbenhavns Universitets Retshistorie I, 1879, s. 94.
13. Personalhistorisk Tidsskr. 2. rk. I, s. 36 f.
14. O. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomatarium VI, s. 521.
15. Om Hans Sørensen kan anføres,

at han 1651, 3. november, sammen med Hans Pedersen Klein og Laurids Nielsen søgte tilladelse til at udrede skibe til fiskeri i Nordsøen og til toldfrit, mod afregning i forhold til udbyttet, at anløbe Island og Færøerne, RA. Da. Kanc. Skånske, sjæll., fynske, smålandske og jyske henlagte sager anf. dato. – Sammen med Klein skænkede han 1657 to våninger på Christianshavn til Konventhuset, Hofman, Fundationer X, 1765, s. 309. Endvidere Kbh. Dipl. V, s. 408, og 414 (strid med Islandske Kompagni) samt 644 (kaperi). Norske Rigsregistranter XII ved E. A. Thomle, Christiania 1891, 17. marts og 28. maj 1660 (om hans handel på Island og Færøerne). – Om Hans Johansen kan nævnes, at han fra 1650 var medlem af Danske Kompagni (Kbh. Dipl. VI, s. 62), og at hans fordringer på staten pr. 16. juli 1657 udgjorde 2.543 rd., et relativt beskedent beløb, som hovedsagelig stammede fra Maren († 1643) sal. hr. Nclaus (Poulsen Nsted, slotspræst † 1626) for hendes tømmerleverancer i 1630'erne, jfr. Johan Jørgensen, Det københavnske patriciat og staten . . , 1957, s. 37 ff. RA. Rtk. Afregninger VIII, s. 173. Om Hans Sørensen og Hans Johansen findes et rigt materiale i Fr. Barfod, De borgerlige Rigsdags-

- mænd 1660, 1925, s. 57-71. Den anførte klage er trykt i Da. Mag. 5. rk. III, s. 302 f.
16. Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie 1660-1676 udg. ved J. Lindbæk, I, 1903-04, s. 63.
 17. Ordren til Kornerup 20. marts: Kbh. Dipl. VI, s. 371; sagen kendes hovedsagelig gennem de af den svenske resident Duvall hjemsendte afskrifter, trykt i P. W. Becker, Samlinger . . . I, s. 301 ff.
 18. De to breve findes i RA. Rtk. Diverse Breve, Dokumenter og Akter vedk. partikulære Personer 1660-79 (Sørensen).
 19. Foruden Fr. Barfods i note 15 anførte skrift s. 62, RA. Da. Kanc. Henlagte Sager 12. jan. 1659, Rtk. Kopibog over kgl. missiver 23. jan. 1661 og LA. f. Sjæll. m.m. Christianshavns Pantebog 11. november 1662.
 20. RA. Da. Kanc. Henlagte Sager 4. og 30. januar 1663, Kbh. Dipl. VI, s. 469 f. og 486.
 21. Christianshavns Pantebog 3. marts 1668.
 22. O. Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse IV, 1885, s. 265.
 23. P. W. Becker, Samlinger . . . I, s. 301 ff.
 24. Aktstykker . . . ved J. Lindbæk I, s. 15, 39-41, 59, 60 og 61 er de her og i det følgende citerede akter trykt, jfr. Jón J. Adils, Den danske Monopolhandel paa Is-

- land 1602-1787, 1926-27, s. 117-30.
25. Chr. Bruun, Curt Sivertsen Adelaer, 1871, passim. – Man får en forestilling om Trellunds position ved en betragtning af hans forretningsforbindelser: 22. sept. 1666 gav han *Cort Adeler* en obligation på 4.990 rd. (LA. f. Sjæll. m.m. Hofrettens justitsprotokol under 1. juli 1667).
25. juni 1667 obligation til *Hans Nansen* på 2.000 rd.
17. marts 1668 obligation til *Dronningen* (v. Cort Adeler) på 1.526 rd.
11. juni 1668 obligation til *Johannes Bremer*, hofpræst, på 3.500 rd.
16. juni 1668 obligation til *Thomas Fuiren* på 2.000 rd.
9. december 1668 obligation til *Daniel Walter*, kammerråd, på 2.476 rd. (LA. f. Sjæll. m.m., Christianshavns pantebog under de pågældende datoer – obligationen til Bremer dog under 16. febr. 1669).
26. Hvorvidt Sørensens svogerskab med Hans Pedersen Klein har haft indflydelse på sagens forløb, er meget vanskeligt at afgøre. Kleins stilling til de rivaliserende grupper er lidet klar. Det fremgår af Københavns toldregnskaber (fragmenter i RA. Reg. 108 b), at han 1658 sammen med Christoffer Hansen (med en københavnsk skipper) udførte 105 skpd. islandsk fisk. 1661 var han og fogeden Johan Klein blandt de af Islandske Kompagni anklagede. Klein, der var formand for de 32 mænd, synes at have spillet en vis rolle under stændermødet 1660 – i hvert fald hævdede han selv i en »Memorial« af 12. juli 1663 (trykt hos Barfod, anf. skr. s. 47-49), hvori han ingenlunde stiller sit lys under en skæppe, at han havde udvist særligt mod ved at overlevere forslaget om arveregering til rigshofmesteren, medens andre vægrede sig derved, »Huorfor ieg endnu haffuer hemmelige store u-Wenner«. Også ved sin øvrige uegennyttige virksomhed havde Klein fået uvenner, »som muegligt det vell iblant thill det werste vdtolcher for Eders Kongl. Ma. och Ministris«. Øjensynlig har Klein haft svogerens skæbne i tankerne. Og et sammenstød med Hans Pedersen Bladt netop om Islandshandelen s.å. (Barfod s. 49) kan meget vel have været baggrunden for hans indlæg. Imidlertid fik Klein og konsorter (heriblandt ovennævnte Johan Klein – vel en yngre broder, sml. Barfod s. 53 note 53) året efter en leverance på 9.000 tdr. kurlandsk rug til magasinerne i Norge, de mange u-Wenner havde åbenbart ikke fået bugt med ham. (RA. Rtk. Kopibog over kgl.

- missiver 1664, 19. januar, Højesterets Dombog 1675 fol. 87 b ff.).
27. RA. Rentemesterregnskab 1630/31 fol. 88 b, 1634/35 fol. 307 f.: 30. okt. betales Itzen 1.046 rd. for kramvarer.
 28. Ibid. 1636/37 Udgift fol. 92 og 1639/40 Udgift fol. 290 f.
 29. Fra Arkiv og Museum III, s. 313.
 30. Kbh. Dipl. III, s. 182, Da. Mag. 5, III, s. 293 f.
 31. D. H. Wulf, Jens Bang, 1885-86, s. 217, Kanc. Brevb. 1642, 15. og 17. januar (m. udat. indlæg).
 32. RA. Herredagsdombog 1656 fol. 75 b.
 33. Personalthist. Tidsskr. 7. rk. III, s. 162.
 34. RA. Reg. 108 b, jfr. T. O. Achelis, Haderslev i gamle Dage II, 1929, s. 86.
 35. RA. Da. Kanc. Henlagte Sager 1653, 1. marts.
 36. RA. Ystad toldregnskaber.
 37. RA. Skånske Tegn. anf. dato.
 38. RA. Højesteret, konc. og indl. til pådømte sager 1680-83.
 39. RA. Herredagsdombog 1652-53 fol. 664 b ff., jfr. en senere klage ibid. 1655 fol. 643 b ff. og Skånske Tegn. 1651, 19. juli, 1655, 18. juli og 4. sept. – Hos Beck havde Itzen bl.a. fået noget foder i betaling, og andet havde han købt hos fru Karen Urup, og dette måtte han gøre sig så nyttigt, han kunne, »med øxen derpaa at sette« (RA. Skånske Registre 1655, 18. oktober). Sammen med københavneren Jochim Wolf havde Itzen privilegium på at brænde potaske i Christiansstad len, hvortil kom toldfrihed (Skånske Tegn. 1650, 19. juni og Skånske Registre 1650, 27. juni). Jochim Wolf er vel identisk med den J. W., som 1654 købte gravsted i Nicolai Kirke (Danmarks Kirker, København I, s. 612).
 40. RA. Herredagsdombog 1651 fol. 236 ff.
 41. RA. Da. Kanc. B. 223. Div. Akter og Dok. vedk. Afregning og Kvittance.
 42. Kongelige Kammerregnskaber fra Frederik III.s og Christian V.s Tid udg. ved Emil Marquard, 1918, s. 3.
 43. Thyra Sehested, Hannibal Sehested II, 1886, s. 365 f. Fra Sehested overtog Itzen sammen med Karel van Mander en fordring på Jørgen Marsvin på 1.297 rd. (Herredagsdombog 1653 fol. 557 b ff.).
 44. Hist. Medd. om Kbh. 2, I, s. 137 f.
 45. Norske Rigsregistranter 1652, 11. marts, Da. Kanc. Henlagte Sager 1654, 27. jan., Rentemesterregnsk. 1653/54 Indtægt fol. 281 – indvisning fulgte 28.-29. jan. (Norske Rigsreg. 1654 anf. dato).
 46. Kbh. Dipl. V, s. 599.
 47. Norske Rigsreg. anf. dato, jfr. 1659, 23. april.
 48. RA. Sjæll. Reg. anf. dato.

49. Kbh. Dipl. V, s. 654 f.
50. Afskrift i Kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. 1977 4°.
51. RA. Rtk. Kopibog over kgl. mis-siver 5. juni 1661.
52. Carl Christiansen i Hist. Tidsskr. 7, IV, s. 84; beløbet eftergaves arvingerne.
53. RA. Herredagsdombog 1654-55 fol. 257 b ff.
54. Ibid. 1656 fol. 75 b ff.
55. LA. f. Sjæll. m.m. Københavns pantebog 1652, 12. juli.
56. RA. Christian Sparres privatarkiv.
57. Højesterets Stævnebog 1662 fol. 395, Sjæll. Reg. 1669, 10. maj, nr. 158 m. indl.
58. A. og E. Nystrøm, Spøttrup, 1944, s. 22 f.
59. Højesterets Stævnebog 1661 fol. 261 og 1662 fol. 269 b.
60. Højesterets Dombog 1664 sag nr. 167, jfr. nr. 165 og Fynske Reg. 1663, 2. oktober, nr. 30.
61. Højesterets Dombog 1665 sag nr. 153.
62. Sjæll. Reg. 1660, 11. maj, nr. 62 m. indl., 1666, 8. sept., nr. 486 m. indl. – det drejede sig om c. 2.500 rd. tilsammen.
63. Kronens Skøder II, s. 334.
64. Sjæll. Reg. 1661, 10. marts, nr. 40 m. indl.
65. LA. f. Sjæll. m.m. Kalundborg skiftedokumenter 1650-70.
66. Højesterets Dombog 1666 sag nr. 76.
67. Do. sag nr. 281.
68. Kbh. Dipl. I, s. 728 og 756 og II, s. 808 og 832.
69. Fra Arkiv og Museum I, s. 340. – Pantet var for 1.550 rd., jfr. Kronens Skøder II, s. 146.
70. J. P. Trap, Danmark, femte udg. VI, s. 627 og 1259. Også Krejbjerggård, som 1663 var i Valdemar Daas besiddelse, blev han ejer af (Trap, Danmark, femte udg. VII, s. 202). Jægermester Hans Dipolt v. d. Rotfelsen havde pantsat jordegods hos ham, men døde førend sagen herom kom for Højesteret (Højesterets Dombog 1664 sag nr. 85 og 1665 sag nr. 120). – For en ældre i København bosiddende herre som Itzen var det sin sag at eje gods i Jylland. Det får man et vidnesbyrd om, da denne 1670 måtte søge sin fuldmægtig Frederik Hansen arresteret, fordi han ikke havde afregnet for sin bestyrelse af godset (Sjæll. Reg. 1670, 11. april, nr. 122).
71. Jfr. Gunnar Olsen i Hist. Medd. om Kbh. 4, VI, s. 49.
72. RA. Rtk. Kvittancebøger, borgerlig Stand 1661, 30. maj og 21. juni.
73. Peter Chambers' breve er refereret af Axel Liljefalk i Hist. Medd. om Kbh. 1, IV, s. 202 ff., det her citerede s. 208 ff. Liljefalk gætter uden nogen begrundelse på, at talen er om Albrecht Dysseldorf.
74. RA. Kongehuset, Dronning Sophie Amalies Resolutions- og Brevbog 1661-68 s. 15 f.
75. Ibid. s. 27 f.
76. Ibid. s. 55 ff.

77. Ibid. s. 69 f. At Gomez' obligation »ikke var ved hånden«, som det meddeltes ham 31. maj, kan ikke være forklaringen, thi det kan han ikke have vidst, da han modtog Itzens vaxel, *ibid.* 65 f.
78. Ibid. s. 120 ff., 128 ff. og 159 ff. – Gabriel Gomez i Hamborg var en af den danske stats vigtigste forbindelser, i 1660 havde han et tilgodehavende hos staten på c. 100.000 rd. (jfr. Johan Jørgensen, Hamburg, Lübeck og Danmark i det 17. århundrede, *The Scandinavian Economic History Review*, vol. XI, 1963).
79. Itzen havde betalt Johan Lehn 1.000 rd. og selv afskrevet 1.500 rd.
80. RA. Rtk. Afregninger VIII, 98, Kronens Skøder II, s. 184 f.
81. LA. f. Sjæll. m.m. Kbh. pantebog 1674, 26. oktober.
82. RA. Jyske Tegn. 1675, 5. maj, nr. 24.
83. RA. Højesterets Domprotokol 1680-81 III, 98 b.
84. Schultz Danmarkshistorie III, 1942, s. 494 f.
85. RA. Højesterets Domprotokol 1680-81 III, 121.
86. A. D. Jørgensen, Peder Schumacher Griffenfeld II, s. 398, *Personalhist. Tidsskr.* 6. rk. V, s. 151. – Om Itzens efterkommer skal blot anføres, at søsterdatteren Hedevig, som var født i det Lyneborgske, arvede Irup gård efter ham; 1684 ægtede hun en søn af rådmand Henrik Jacobsen ved navn Christian Herman Henriksen Helverskov (jfr. *Personalhist. Tidsskr.* 1. rk. VI, s. 191). Itzens arvinger fik en større strid at udkæmpe med dennes søsterdatters søn Herman Mansholt, der havde været hans kommissionær i Amsterdam. Mansholt, som 1689 var bosat som vinhandler i København (Kbh. Dipl. III, s. 714 og 719), fik bl.a. tildømt 3.000 rd. kontant og to skibsparter (2.000 rd. og 660 rd.); desuden krævede han på regnskab 368 rd. bl.a. for befragtning af oxne på 5 års tid – i Itzens alderdom og svaghed havde han solgt oxne for ham i Holland og ved Elben, og han havde af den grund forladt sin i Amsterdam begyndte handel (RA. Højesterets Domprotokol 1680-81 II, s. 487 ff.).
87. RA. S. Nygård, Fortegnelse over kgl. resolutioner gennem Rentekammeret .. nr. 3.029, Carl Christiansen, Formuesforhold i Danmark 1660-1700, 1941, s. 151.
88. Danmarks Kirker, København, I, s. 255 og 414.
89. Fr. Krarup i *Personalhist. Tidsskr.* 3. rk. II, s. 108, I. C. W. og K. Hirsch, Danske og Norske Officerer 1648-1814 (Ms. i Kgl. Bibl. og RA.).
90. Sophie Amalies Resolutions- og Brevb. 1661 s. 16 f.
91. RA. Jacob Petersens privatarkiv.

92. Jfr. Johan Jørgensen, Bilantz 1660, Festskrift til Astrid Friis, 1963, s. 153 ff.
93. RA. Rtk. Kopibog over kgl. missiver 7. december 1663 og 8. juli 1664.
94. Aktstykker . . . ved J. Lindbæk I, s. 145 ff. Om Jacob Petersen desuden C. O. Bøggild Andersen i Dansk Biografisk Leksikon XVIII, 1940, s. 219 ff.
95. RA. Norske Registre 1678, 27. febr., nr. 12.
96. RA. Sophie Amalies Res. og Brevbog 1661, 30. nov. og 14. december samt 1662, 8. febr.
97. Carl Christiansen, Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie I, 1908, s. 258, Rtk. Kopibog over kgl. missiver 26. juli 1664.
98. Irgens og consorter fik 1657 som led i betalingen af en forstrækning på 60.000 rd. lettelse i exporttolden af kobber, medens Henrik Müller og Selio Marselis, som skulle betales med kobber for *deres* udlæg, på Irgens' instændige anmodning opgav dette mod at få deres penge hos ham. Da Irgens imidlertid ikke overholdt aftalen fuldt ud, skulle der gennem beslaglæggelse af kobber skaffes erstatning for det manglende: 21.190 rd. – 1659 var der på ny tale om udlæg i kobber til Müller og Selio Marselis, nu for 11.665 rd. (Norske Rigsregistranter ved E. A. Thomle, under 26. oktober og 14. november 1657 samt 8. december 1659 – der regnedes 50 rd. pr. skpd.). Endnu i september 1660 var striden ikke afsluttet (ibid. under 7. september 1660, jfr. Sjæll. Tegnelser 1660, 25. juni, nr. 647). Om kobbertienden jfr. Carl Christiansen, Bidrag . . . I, s. 258.
99. Aktstykker . . . ved J. Lindbæk I, s. 3.
100. O. Nielsen, Efterretninger om Abel Katrines Stiftelse . . ., 1875.
101. Johan Jørgensen, Bilantz 1660.
102. RA. Rtk. Afregninger III, 35.
103. Højesterets Dombog 1668 nr. 121.
104. Ibid. 1678 fol. 77.
105. LA. f. Sjæll. Københavns pantebog anf. dato.
106. Sophie Amalies Resolutions- og Brevbog 1661-68 s. 196.
107. Ibid. 1670-72 s. 422.
108. Ibid. s. 139 ff. – Aage F. Blomberg i Jyske Samlinger 5. rk. I, s. 119 ff. – Sophie Amalies Res. og Brevb. 1670-72 s. 511; sammesteds findes under 7. febr. 1672 en opgørelse af dronningens toldfri ind- og udførsel i Nykøbing 1671, der giver flg. billede: 16. marts til Norge: 150 tdr. rug, 176 tdr. malt, 160 tdr. byg
17. april til København: flæsk
17. juni til København: øl (dansk)
21. august til Norge: 389 tdr. rug, 66 tdr. byg
18. oktober fra Lybæk: 4 skpd. hør

JOHAN JØRGENSEN

18. oktober til Holland: 1.800 tdr. byg
26. oktober fra Lybæk: 10 tdr. salt
2. november til København: smør, kød
10. november til Holland: 1.800 tdr. byg
16. december til Holland: 2.024 tdr. byg, 36 tdr. havre, 200 tdr. rug.
109. Sophie Amalies Res. og Brevb. 1670-72 s. 187 og 199. – 28. oktober omtales det, at »Fortun« hidbringer vin og 32 tylt brædder (ibid. s. 175).
110. Ibid. s. 277 f., jfr. s. 282.
111. Ibid. s. 349.
112. Om Egidius Hennings, der var kgl. faktor i Hamborg (jfr. O. Wolf, Griffenfeld, 1820, s. 262 og Aarsberetninger fra Geheimearchivet V, 95 og 127) kan bl.a. følgende oplyses: 1671 førte han sag ved Højesteret (Domprotokol 1671 fol. 59 b ff.) om en vexel på 1.050 rd., som Christian Mortensen Thunø havde trukket på staldmester Frans Jensen Munck i Hamborg. Han nævnes i forbindelse med den internationalt prægede kreds i Hamborg, hvortil den kendte bankier Emmanuel Texeira og den ikke mindre navnkundige general Paul Würtz også hørte (Leben und Thaten des Herrn Paulus v. Wirtzen. . Aus der holländischen Sprache in die Deutsche übersetzt . . von Philander v. d. Weistritz, Copenhagen u. Leipzig . . 1756, s. 126). Fremdeles forekommer Hennings blandt Griffenfelds kreditorer (RA. Griffenfeld, Generalfiskalens regnsk. over Foghs midler og forhandling med Schumachers kreditorer – det drejede sig om 1.034 rd., hvoraf kamertjeneren Jens Friis dog mentes at burde betale de 500 rd.). Og endnu 1676, 15. januar, skriver Enevold Parsberg til Stöcken om betaling af 8.860 rd. til Hennings af dronningens penge (RA. Rtk. Div. Breve, Dokumenter og Akter vedk. partikulære Personer 1660-79).
113. Sophie Amalies Res. og Brevb. 1670-72 s. 34 f.
114. A. D. Jørgensen, Peder Schumacher Griffenfeld II, s. 398.

KONGELIG MINERAL-INSPECTEUR

ANDREAS BIRCH

Et 200-års minde

AF AXEL GARBOE

Blandt dem, der gennem deres livsarbejde gjorde en indsats i det 18. århundredes merkantilistiske bestræbelser for at gøre Danmark selvforsynende, også med mineralske råstoffer, og at ophjælpe en derpå baseret industri, fortjener »Kongelig Mineral-Inspecteur« Andreas Birch at mindes. Andreas Birch var ikke geolog eller mineralog i egentlig forstand; men i en tid, da man vidste meget lidt om Danmarks jordbund, og hvad den gemmer, var hans undersøgelsesrejser rundt om i landet med til at skaffe ny viden herom. Han fortjener derfor en plads i dansk geologis historie¹ såvel som i den almindelige kulturhistorie, og da hans virksomhed var nær knyttet til København, hvor han i en lang årrække boede til sin død i 1763, vil det være naturligt at give ham en udførligere omtale i dette årsskrift.

Andreas Birch var bornholmer, født 1716, og havde i sin opvækst de bornholmske klipper og mangeartede geologiske aflejringer for øje. Tidligt vakte dette hans interesse for mineralverdenen, og det må stamme fra Andreas Birch selv, når man i den store Danmarksbeskrivelse »Den Danske Atlas«, som den naturkyndige biskop Erich Pontoppidan begyndte at udgive i 1763, kan læse om, hvordan den unge bornholmer færdedes på øen og gjorde sine iagttagelser.² »I visse dybe og fæle Berg-Klyfter, hvor Klippen har givet sig fra hverandre, findes anseelige Stykker Berg-Crystal, hængende i lange Tapper«. Her har fantasien nu spillet den unge Birch lidt

af et puds. Men sådan mente han altså at have fået øje på store bjergkrystaller, og – hedder det videre – »af Begiærlighed efter at faae et saadant Stykke, begav han sig i Fare, som nær havde kostet hans Liv«.

Andreas Birch, der i 1752 omtales³ som »Kongelig Laquai«, begyndte ligesom flere af hans samtidige at eftersøge teknisk anvendelige mineraler rundt om i Danmark og gjorde fra 1750 dette »efter Kongelige Allernaadigste Befalning«. ⁴ Dateret den 2. marts 1752 overgav Birch underdanigst Videnskabernes Societet i København en samling af »forgangen Aar i Jylland decouvredede og undersøgte mineralske Jord-Materier«. ⁵ Fortegnelsen ledsagedes af jordprøver i 21 små æsker af træspån. I nr. 16 af disse æsker, nu i Mineralogisk Museum i København, findes ifølge fortegnelsen »Terra vitriola nigra«, som »participerer med Jern og en liden del Kaaber, fører og en Sölf og Kaaber gehaltig Kiis; findes paa Paltzgaards grund, paa et i Søe Carterne bekiendt Stæd: Biørns Knude kaldet«. Det er sort glimmerler (»Alunjord«) med et indhold af svovlkis, som muliggjorde anvendelsen til alunfremstilling. En sådan fabrikation blev sat i gang i 1758 af apoteker v. Steuben i Århus, der netop anvendte »en sort feed leeragtig Jord« fra Bjørns Knude, ⁶ måske tilskyndet dertil ved Andreas Birchs henvisning til forekomsten. Når denne taler om et indhold endogså af sølv, var det et typisk udtryk for de store forhåbninger, man dengang nærede, om værdifulde mineralforekomster i Danmark, og det ikke blot på Bornholm, hvor der dog var et vist grundlag for sådanne drømme, men også i andre egne af landet, blandt andet også i Lille Bælt-området. Således nærede man i 1735-1736 håb om, at der var mulighed for at udvinde guld af en »sort jord« i Røgle Klint (Billeshave) ved Lille Bælt. ⁷ Den 11. oktober 1735 skrev grev Christian Ernst Stolberg-Wernigerode til kong Christian VI, at han havde besigtiget stranden ved Billeshave, hvor der var

fundet en »sort jord« »in zimlicher Quantitet«, som der var grund til at undersøge nærmere, da den »dass ansehen hat als die goldhaltende Erde, so man den Bären Dreck in den Gold-Minen nennt«. Man mente, at et pund deraf kunne ventes at indeholde »einen Viertel Ducaten an Gold«, hvilket ville blive prøvet nærmere i Tyskland. Rygtet om dette fund af formentlig guldholdig jord var nået til Fredericia, hvorfra man om natten ulovligt sejlede over og hentede meget deraf for at lade en urmager udvinde guldet. Men disse gyldne forhåbninger måtte snart opgives. Allerede den 10. februar 1736 måtte grev Stolberg skrive til kongen, at »den fyenske Jord« nu var bleven »genau probiret«, og det havde vist sig, at »den sorte jord« kun indeholdt i hundrede pund »1½ Ducaten Gold« og derfor var for fattig til, at det kunne betale sig at udvinde guldet, som man med datidens ufuldkomne kemiske undersøgelse fejlagtigt mente at kunne påvise.

Men stadig havde man opmærksomheden henvendt på de forskellige jordarter ved Lille Bælt. I 1767 udgav præsten J. N. Wilse en »Fuldstændig Beskrivelse af Stapel-Staden Fredericia«. Han fortæller deri om sine iagttagelser af strandklinerne på begge sider af Lille Bælt. »Fyen og Jylland«, skriver han, »har her hængt sammen, ligesom de Ældre have raisoneret om Neapel og Sicilien, og de Nyere om Engelland og Frankerige imellem Douvre og Calais; thi maaskee Havet har engang ved Tidens Længde skaaret sig ind imellem Landene og tilsidst formeret det lille Belt. Maaskee og en underjordisk Ild engang har været i Spillet med, som nogle brændbare Materier her findes lade slutte; maaskee et forskrekkelig Jordskielv har vendt op og ned paa Jorden her; thi de ellers sædvanlige Jordarter findes sine Steder afbrudte og opkastede i mange Slags Vinkler, ja sine Steder ere alle Slags Jord- og Steenarter saa uordentlig sammenæltede i hverandre, at man ey kan begribe de saaledes har været af Begyndelsen, maaskee Ildens, Van-

dets og Jordens Bevægelser have paa eengang anrettet denne Confusion«.

Wilse nøjedes ikke med at undre sig over, hvad han så i strandklinerne på Fredericia-egnen – altsammen gådefuldt i tiden før istidsgeologiens gennembrud. Men han tog prøver af de forskellige jordarter, der måske kunne anvendes til fremstilling af farvestoffer eller kemiske produkter som alun. Kort sagt: Wilse var ligesom Andreas Birch en af dem, der søgte efter teknisk anvendelige mineralstoffer i Danmarks jordbund, og hans skildring af iagttagelser og spekulationer over de geologiske forhold i Lille Bælt-egnen giver et bidrag til forståelse af den atmosfære af ivrige undersøgelser og kun alt for luftige forhåbninger, hvori Andreas Birch udførte sit arbejde som »Kongelig Mineral-Inspecteur«.

Fortegnelsen den 2. marts 1752 over »decouvredede« mineraliske jord-materier fra Jylland var ikke det eneste, der bragte Andreas Birch i forbindelse med Videnskabernes Selskab i København. I november 1752 havde dette selskabs medlemmer igen lejlighed til at gøre sig bekendt med en geologisk samling, som Birch havde indsendt, ledsaget af en »Forteignelse over her i Landet fundne Naturalia«.⁸ I samlingen var der blandt andet en »Indianisk« koralmasse fra Fakse, »petrificerte Indianiske Coquilier« eller »Cornua Ammonis«, d.v.s. nautiler. Også fra Møns og Stevns klint var der forsteneringer. Videnskabernes Selskabs medlemmer har med interesse betragtet disse naturalier, hvorefter de den 6. november 1752 tilbagesendte det hele til »Mons: Birch effter hans Forlangende«.⁸ Måske har de lærde herrer drøftet det problem, hvorvidt disse koraller og andre forsteneringer, som monsør Birch havde samlet i Fakse-kalkbruddet, virkelig var »indianske«, d.v.s. indiske former, og hvordan de i så fald kunne være havnet i Fakse Bakke i en fjern fortid. Gentagne gange i de følgende år finder man dette spørgsmål og problemet: de eventuelt uddøde dyr, der nu kendes

MUSEUM
MINERALOGICUM DANICUM.

eller

DANISKE MINERAL KABINET

Indeholdende

Dunste og de Vordste Metaller, Mineraler og Fossilier.

Vom efter Kongelike Allernuudigste Befal-
ning, siden Anno 1750. ere deels
fundene, Samlede, og indi en
stematisk Orden beskrevne.

af

Andreas Dircs

som forsteneringer, drøftet i Videnskabernes Selskabs skrifter, således i afhandlinger af den kgl. kunstkammerforvalter Lorenz Spengler (1720-1807),⁹ der ejede en prægtig privatsamling af de i datiden så yndede konkylrier, forsteneringer og mineraler, og af en anden samler, den tyske præst ved Garnisonskirken i København J. H. Chemnitz (1730-1800).¹⁰ I disse spekulationer spiller tanken om den bibelske syndflod en rolle, således hos pastor Chemnitz, der spørger, om »Forsteneringer af saadanne Snekker og Conchylier, der ikkun have hiemme i Sydhavet og i de Ostindiske Vande ... kunde findes i vore og andre Kalkgruber og Kridebierge«. De lærde herrer, hvem Chemnitz viste sine i Fakse indsamlede forsteneringer, har ikke kunnet besvare dette spørgsmål; men de har været enige med garnisonspræsten, når han hævdede, at »efter min Indsigt og Overbevisning er og bliver det een af de første Pligter for en Theolog, ikke alene uophørlig at studere den anden Troes-Artikel, som handler om Igienløsningen, der er skeet ved Jesum Christum, men ogsaa den første om Skabelsen«.

Ved sine undersøgelsesrejser havde Andreas Birch gjort sig bekendt som en mand, der kunne bruges i bestræbelserne for at udnytte Danmarks naturlige hjælpekloder, og ved kgl. resolution af 6. januar 1753 blev han udnævnt til »Kongelig Mineral-Inspecteur«¹¹ med den opgave at fortsætte sine undersøgelsesrejser og blandt andet have sin opmærksomhed henvendt på om muligt at finde dansk kaolin, der kunne benyttes i en porcelænsfabrikation, som kong Frederik V gerne så iværksat. Andreas Birch og hans broder Niels Birch (1724-93),¹² der var inspektør ved stenbruddet ved Neksø – »Frederiks Stenbrud« – fandt frem til nogenlunde brugbar kaolin ved Grødby Å på Bornholm, og efter fem års virksomhed som »mineral-inspecteur« kunne Andreas Birch overrække kong Frederik V en smukt kalligraferet og med akvareller prydet foliant, nu i Det kongelige Bibliotek i København,¹³ som

han kaldte »Museum Mineralogicum Danicum, eller Dansk Mineral Cabinet, Indeholdende Danske og Norske Metaller, Mineraler og Fossilier . . . Samlede og udi en Systematisk Orden beskrevne«. Bogen blev overrakt kongen den 31. marts 1758 »paa den Dag, som for 35 Aar siden har skiænket os Deres Kongelige Mayestæts u-skatteerlige Levnets Begyndelse«. Længe, skriver Birch, har vort fædreland skjult mineralerne i sit skød; »men at de fleeste af dem ere blevne fremhentede deraf og sat for Dagens Lys, det haver Guds Forsyn reserveret til Deres Kongelige Mayestæts Lyksalige Regiments Dage, i hvilke det Allernaadigst har behaget at beordre mig Sin allerringeste troe Tiener til at forfremme Mineral-Væsenets Kundskab og Brug«, hvilket Andreas Birch nu i en årrække havde bestræbt sig for, idet han »forarbejdede det mig anviste hidindtil u-dørckede Stykke i Viingaarden«. Vanskeligt havde arbejdet været, »da Folck meget lastværdig meere attraaer fremmede Vahre end lade sig nøye med eget, det er noksom bekiendt«.

Andreas Birchs virksomhed som kongelig Mineral-Inspecteur blev ikke af lang varighed. Udviklingen gik videre, og i protest mod et universitet, der ikke kunne og vel heller ikke ville give naturvidenskaben den plads, som de merkantilistisk sindede mænd i regeringen ønskede, blev der i 1759 oprettet et naturvidenskabeligt institut med praktisk sigte, det såkaldte Natural-Husholdningscabinet på Charlottenborg.¹⁴ Her skulle undervisningen (som det hedder i fundatsen) bidrage til, »at Vores kiære Undersaatter maatte blive i Stand til nøye at opleede, tilbørligen at undersøge og retteligen at bruge alle de Naturens Skatter og Herligheder, hvormed Gud har velsignet vore Riger og Lande«. Der skulle med andre ord, selv om der ikke tænktes alene på mineralske råstoffer, arbejdes videre og i større format på den vej, som Andreas Birch havde betrådt. Han selv fik ikke direkte noget at gøre med Charlottenborg-instituttet. Birchs post som kongelig mineral-inspektør blev

nedlagt i 1758, og for at holde ham skadesløs blev han udnævnt til byskriver i København; han skulle være til stede på bytinget, føre tingbogen og rådstueprotokollen, udfærdige skøder og lignende dokumenter, men fik tilladelse til at holde fuldmægtig, måske for at kunne arbejde videre med sine mineralogiske undersøgelser og rejser ude i landet.

Allerede i 1763 døde Andreas Birch, kun omkring 47 år gammel. Han efterlod sig syv børn, 4 døtre og 3 sønner, deriblandt Andreas Birch (1758-1829), som blev biskop, først på Lolland-Falster, senere i Århus. Nu blev disse børn forældreløse. Den 21. maj 1763 blev »Velædle Hr. Andreas Birch, forhen Kongelig Majestæts Byeskriver og Mineral-Inspecteur her i Kiøbenhavn, . . . af et Høyformemme Følgeskab geleydet til sit Hvile-Sted i Frue Kirke«. ¹⁵ I stort format, prydet med datidens yndede drastiske dødningsymboler og lignende og forsynet med professor C. F. Wadskiærs *imprimatur*, blev der trykt nogle vers af ukendt forfatter, måske en fattig student, der havde en lille indtægt af den slags rimerier. Heri tolker børnene deres sorg og savn:

Man spørger hvad vi tænker,
 Da en saa ægte Ven
 I Jordens Skiød man sænker
 I Døden slummet hen;
 Da vi Syv Sydskend her
 En Fader god og kier
 Til Graven seer at bæres,
 Hvor Moderen alt er?

Vi tænker, at vi fattes,
 Da nu PAPA er død,
 Det som bør højst at skattes
 I Verdslig Lykkes Skiød . . .

Men trøsten og hjælpen søger de forældrelose børn hos Gud, som »aldrig da tillader, at Ondt os kommer nær«. Og så ser de frem til det evige sted, som Gud vil berede dem alle:

Vi sammled' der med Glæde
 Skal see igien PAPA
 Hos Dig paa Ærens Sæde
 At sidde og MAMA;
 Vi der med Fryde-Klang
 Den nye Himmel-Sang
 Med Dennem skal istemme,
 Og følge Lammets Gang.

»Han var en Mand, der har gjort sit Fæderneland Ære«, lød samtidens vidnesbyrd;¹⁶ hans embede som Kongelig Mineral-Inspecteur »haver givet ham Anledning til meere end almindelig Eftertanke om naturlige Ting«.

Andreas Birch efterlod sig en samling »Naturalier, bestaaende i Conchylier, Mineralier, Petrefacta (d.v.s. forsteneringer) med meere«, deriblandt også »grønlandske Fahrtoyer« og lignende. Det har kort sagt været en af de naturaliesamlinger eller små »Kunstkamre«, som man kunne træffe i mange af det 18. århundredes hjem. Men man standser med særlig interesse ved det trykte auktionskatalog 20. oktober 1763¹⁷ over denne samling, som befandt sig »udi Stervboets paa Nørregaden beliggende Gaard«, fordi samlingen var tilvejebragt af den kongelige mineral-inspektør og da også bærer præg heraf. I samlingen var der både sølv fra Kongsberggruberne og de af samlere dengang så eftertragtede smukke zeolit-krystaller fra Island. Fra forskellige egne i Danmark var der mineraler, forsteneringer og jordarter, således fra Fur, Fakse og Bornholm. Fra denne sidstnævnte ø havde Andreas Birch flere prøver af blyglans, som datiden gjorde sig ganske overdrevne forhåbninger om at

kunne finde i sådanne mængder, at der kunne baseres en bjergværksdrift derpå.¹⁸ I Andreas Birchs samling fandtes der også flere prøver af bornholmske kul, som netop i Andreas Birchs tid på ny havde vakt skønne fremtidsdrømme, der hurtigt blegnede. Landhusholdningsselskabet, som Birch stod meget nær,¹⁹ udsatte i 1770 en prisopgave om »bygværdige« (d.v.s. til udvinding egnede) kulforekomster i Danmark, og selskabets sekretær Christian Martfelt (1728-90) var meget optimistisk stemt for de bornholmske kuls vedkommende, »et uudtømmeligt Skatkammer«, som ville kunne forsyne de danske riger og lande og endogså bringe »en fordeelagtig udenrigs Handel«,²⁰ altsammen skønne fremtidsdrømme, hvori også Andreas Birch havde del, men som brast lige så hurtigt som de sæbebobler, man ser afbildet på versene ved hans død for at minde læserne om, hvor hastigt lykken kan omskiftes.

En af Birchs små spånæsker (ca. 1 : 1) med jyske jordarter, »sort vitrioljord«, Terra vitriola nigra, fra Bjørns Knude ved indløbet til Vejle Fjord. Min. Mus. i Kbhvn.

Efter Axel Garboe: Geol. Hist. i Danm.

HENVISNINGER

1. Garboe, Axel: *Geologiens Historie i Danmark I* (1959), 125 f. – Andersen, S. A. i *Dansk biogr. Leksikon III* (1934), 104 f.
2. Pontoppidan, Erich: *Den Danske Atlas I* (1763), 433.
3. Molbech, Chr.: *Det kgl. Danske Videnskabernes Selskabs Historie i dets første Aarhundrede* (1843), 139 f.
4. Således omtalt på titelbladet til Andreas Birchs »*Museum Mineralogicum Danicum*« (1758), håndskrift i Det kgl. Bibliotek, København (Gammel kgl. Samling nr. 723,2°).
5. Universitetets Mineralogiske Museums arkiv, København (Bilag til modtagelsesprotokol 1866-94).
6. Langebech, J.: *Anledning til en Historie om de Norske Bergverkers Oprindelse* (Vidensk. Selsk. Skrifter VII (1758), 454).
7. Christian VI's Breve til Fr. Daneskjold-Samsøe (*Danske Magazin* 5. r. V (1904), 172 f.).
8. Mineralogisk Museums arkiv, København, cfr. note 1.
9. Spengler, Lorenz: *Anmærkninger over de forskellige Meeninger om hvorledes de mangfoldige Søe-
Legemer ere komne i Jorden . . .* (Nye Samling Vidsk. Selsk. Skr. II (1783), 581 f.).
10. Chemnitz, J. H.: *De quibusdam Testaceis deperditis, eller om nogle Forsteneringer, hvis Originaler man hidindtil ikke har opdaget, hvoraf man kun kiender Ectypa i Steenriget, men ikke Archetypa i Naturriget* (Nye Saml. Kgl. Vidensk. Selsk. Skr. III (1788), 243 f.).
11. Nyrop, C.: *Den danske Porcelænsfabrikations Tilbliven* (Maanedsskrift f. tekniske Meddelelser 13 (1878), 20). Gagen var 600 rdl. årlig fra den 19. august 1752 at regne.
12. H. Kofoed, H. Sonne og N. C. Stangegaard: *Klippeøens Mænd* (1948), 20.
13. Gammel kgl. Samling nr. 723, Folio.
14. Garboe: *Geologiens Historie i Danmark I* (1959), 140 f.
15. Ligvers, trykt i København hos bogtrykker N. C. Höpfner (Det kgl. Bibliotek). Cfr. *Personalhist. Tidsskr.* 8. r. VI (1927), 93.
16. *Den Danske Atlas III*, 164.
17. Det kgl. Bibliotek.

AXEL GARBOE

18. I Pontoppidan: Den Danske Atlas I (1763), 491 omtales i forbindelse med Andreas Birchs undersøgelser »bly-malm« fra Bornholm, »holder 30. p. cent«.
19. Hertel, H.: Det kgl. Danske Landhusholdningsselskabs Historie I (1919), 23 f.
20. Garboe: Geologiens Historie i Danmark I (1959), 130.

KØBENHAVNSBØNDER

AF HOLGER RASMUSSEN

Kontakten mellem hovedstad og bondeland er et gammelt fænomen. Bondelandet omkring København har fået sin karakter på godt og ondt af hovedstadens nærhed. Hvordan kontakten er kommet i stand, hvad konsekvenserne heraf har været, er spørgsmål, der ikke kan besvares tilfredsstillende i dag. Her må dybtgående studier til på mange felter. Opgaven kan da kun være at pege på nogle af problemerne, og jeg har valgt at gøre det fra en periode, hvor der findes meget stof at gå til både af litterær og billedmæssig art.¹

Holder man sig til de professionelle moralister, præsterne, så er det ikke absolut godt, hvad de har at berette om denne kontakt. Den nordsjællandske præst, Joachim Junge, der i 1798 gav os den første egentlige etnologiske studie over et dansk bondesamfund, har et helt afsnit om Københavns indvirkning på bønderne. Man ser daglig nogle hundrede bønderfolk af begge køn i hovedstaden, siger han, og de folk, de her kommer i berøring med, er oftest »ikkun Bærmen af det danske Folk, thi det gaer med denne Hovedstad, som med Rom i Taciti Tider, hvor alt hvad som ikke duede omsider strømmede hen, ligesom i en Spøltønde«.

Det, bonden har lettest ved at lære i hovedstaden, er drikfældighed, men af »samme gode Læremestere indaander han og Trodsighed, allehaande Bedragerier og Hiertets Ureenlighed. Jo oftere derfor Bonden besøger Staden, desto dybere synker han . . . i Umodalitet. Paa Fruentimmerne har Hovedstaden en ikke mindre skadelig Indflydelse. Det blev jo overhovedet Kiønnets eiendommelige

Charakter at blive staaende ved Tingenes Overflade, stærkt at henrives af Sandserne og tidlig at føle en prikkende Begierlighed efter Pynt; naar derfor de unge Landsbyepiger see igiennem Phantasiens Trylleglas deres Systre, glindsende i Silke og vaiende med lange røde Vimpeler, at krydse igiennem Gaderne, kan man ikke undre sig over, at det gjør Indtryk paa dem, og . . . blive de lystne efter at besegle hine Farvande. Man finder derfor langt flere Piger af denne Stand, end Karle, i Hovedstaden«.²

Mange sjællandske bondepiger fik tjeneste i kortere eller længere tid i københavnske borgerhjem, og også omegnens bondekoner tog plads som ammer for velhavende borgeres børn – til største skade for dem selv og deres familier efter Junges mening, idet de vender hjem »omsider laskede og magelige og forvænte til deres Hytte, men – ikke til Roelighed, thi de ere nu blevne bekjendte med for mange Nødvendigheder, og den Plante, som omsættes fra et fedt til et magert Jordsmon, trives ikke mere, – heller ikke til deres Mænds Glæde, thi de synes nu ikke mere at være skikkede til Landet. Man behøver derfor sielden at spørge, om Moer har været Amme, – da man sædvanlig strax kan see det ved at træde ind i Huset; thi hvad den tilvante Magelighed ikke kan udrette, det gjør den af Bonden saakaldte Bankerut-Kiedel, da alle de kiøbenhavniserede Mandinder ere sædvanlig stærkt hengivne til Kaffedrik. Fordi de nu maae savne saa mange andre Ting, bortslukke de Sorgen i denne Fruentimmer-Dvaledrik, og det undertiden saaledes, at de ikke allene faae et Udseende som den personificerte Hunger, men straffe endog sig selv og Manden paa, saa at sige, yderste Formue«.³

Junges beskrivelse kan ikke affærdiges med at være præstens almindelige trang til at moralisere. Hans beskrivelse vidner om et dybtgående kendskab til hans sognebørn, og hans vurdering af byens indvirkning på bonden støttes fra mange sider.⁴

Amagerport fra Ravelinen 1809. Farvelagt tegning af Eckersberg. Amagerbønder til fods og til vogns med deres produkter

Spørgsmålet er nu, hvorledes kontakten med København indvirkede på bøndernes materielle kultur. Et så stort bysamfund med hurtigt voksende befolkningstal (ca. 1660: 30.000, ca. 1700: 60.000, 1769: 93.000 og 1801: 100.000) og med mange immaterielle erhverv som hof, administration, universitet, hær og flåde måtte nødvendigvis kræve store tilførsler først og fremmest af fødevarer. Behovet måtte virke fremmede på landbrugsproduktionen i en bred zone omkring byen.

Et markant tidligt eksempel på denne specialisering er hollænderne på Amager, der indkaldtes af Frederik 2. for at »forsyne Københavns slot med de fornødne rødder og løg«. Amager blev ikke blot hoffets, men hele hovedstadens vigtigste leverandør med grønsager. Desuden havde den også en tid lang en særstilling som leverandør af mælkeprodukter. I 1700-årene forhandlede amager-

konerne friskkærnet smør, »gemeenlig kaldet Koppe-Smør, fordi det udsælges i en Træ-Koppe eller Træ-Maal«, og mælk og fløde tilførtes byboerne af de såkaldte »flødehusarer«, ridende amagerbønder, der havde hele deres varelager hæftet på hesten i store træbimpler.

På mælkeforsyningens område måtte Amagers befolkning efterhånden se sig fortrængt af de øvrige københavnsbønder. Hovedstadens beboere havde meget at udsætte på mælken fra øen. Dels anklagede man bønderne for at blande vand i mælken, eller som P. A. Heiberg skriver i »Rigsdaler-Sedlens Hændelser«: »Amagerkonerne gør deres Ed paa, at de ikke blander Vand i Mælken, men har den Forbeholdenhed, at de blander Mælk i Vandet«, dels fandt man ikke deres mælk så velsmagende som de andre københavnsbønders, fordi amagerbøndernes køer i udstrakt grad blev opfodret med mask og bærmø og affaldet fra deres udstrakte kålmarker, hvad der gav mælken en ram smag.⁵

På grønsagernes område var de imidlertid aldrig ude for alvorlig konkurrence. Tværtimod var det sådan, at bønderne fra Sjællandssiden, der kom til bys, tog grønsager med hjem. I »Den danske Argus« fra 1771 græmmer en forfatter sig over at se amagerne proppe køkkenurter i posen hos sjællandsbønderne. »Er det ikke beklageligt, at Bønderne ey i det ringeste har disse Sager i deres dog store, men med Nælder og Skarntyde begroede Haver?« udbryder han.

Endnu et godt stykke op i 1800-årene var manglen på bondehaver et karakteristisk træk for Københavns omegn. Hage, der gav en beskrivelse af Københavns amt i 1839, siger herom efter at have nævnt haveanlæggene ved lyststederne i hovedstadens nærhed: »Man behøver ikke at fjerne sig ret langt fra Hovedstaden, før man ved at kaste sit Øie paa de udflyttede Bøndergaard og Huse, der staae paa den nøgne Mark, uden anden Omgivelse end

Gammelstrand i 1850erne. Maleri af Heinrich Hansen. Københavns fisketorv har igennem generationer haft sin plads ved Gammelstrand, hvor skovserkonerne har præget bybilledet. Bemærk den bondeklædte tjenestepige i forgrunden t. h.

nogle Stakke, et Møddingested og en lille Tofte, af hvis slette Jordvold enkelte Pilebuske, sjelden et Par krøblede Smaatræer, rage frem, for at faae et ganske andet Begreb om Haugevæsenet paa Amtet«. ⁶

Som en af grundene til havevæsenets forfald anfører Hage udskiftningen og den dermed forbundne udflytning, hvor der var mange andre ting end haveanlæg at tage vare på, men også manglende tradition i havebrug. Hvor en sådan fandtes, var den nærmest blevet tilintetgjort på grund af de acciseafgifter, der pålagdes have-sagerne, når de førtes gennem byens porte. Bønderne fra Frederiksberg sogn havde således næsten helt opgivet at føre grønsager til torvs i hovedstaden, og her havde »Haugedyrkingen (ellers) i fordums Tid været en vigtig Indtægtskilde for Beboerne, men er nuomstunder snarere til Tab end Fordeel, fordi de Haugesager, som

da fornemmelig bleve dyrkede, saasom de bedre Sorter Grønt, og navnlig Agurker, Blomkaal, Snittebønner, Løg, Selleri o.s.v., vare i saadan Priis, at Dyrkningen rigelig lønnede den Flid og de Omkostninger, som anvendtes derpaa, hvortil kom at Consumptionen var meget ringe. – Nu er Forholdet omvendt«. ⁷

I Brøndbyerne var der tidligere blevet dyrket en hoben ærter, som bønderne førte til torvs og afsatte i bælgene. De falbød dem på så højrøstet en måde, at Aftenposten i 1776 tog til orde mod »den excessive Allarm, med hvilken visse højrøstede Bønder i de grønne Ærters Tid opfylder vore Gader, ret som om der enten var Ildløs, eller Svensken var i Landet, eller noget andet ondt var forhaanden«. Men også dette råb forstummede, kvalt af konsumptionen.

Tradition, landbrugsjordens forskellige beskaffenhed og transportmulighederne bevirkede en opdeling af produktionsområdet, som er klart udtrykt i Hages beskrivelse af Københavns amt. Den »høist forskjellige« driftsmåde fremkaldes ikke blot af den forskellige jordsmon, men »den folkerige Hovedstad har naturligviis en stor Indflydelse paa Jordernes Anvendelse i dens Omegn. Mange af Producterne kunne ikke taale en lang Transport paa Vogne uden at tabe i Værdi; dette er især Tilfældet med Melk og de finere Haugesager; andre optage saa stort Rum i Forhold til deres Værdi, at det ikke kan betale sig at føre dem langveis fra til Staden, som Høe, Halm og Kartofler. At Landmanden nu søger at frembringe de Produkter, som betale sig bedst er vistnok aldeles rigtig«. ⁸

Som følge af disse forhold grupperer produktionsområderne sig med forfatterens ord efter disse linier: »Med Hensyn til Agerbruget kan altsaa Amtet deles i tre Districter, hvoraf det ene, der især leverer Hovedstaden Melk og Kjøkkenurter, nu strækker sig omtrent 1½ Miil; denne kaldes spøgeviis »Melkeveien«, og har tilforn

KØBENHAVNSBØNDER

Øverstestue fra Avedøre, Dansk Folkemuseum nr. 39-1923. Stuen er helt panelklædt med blomsterdekorationer og bibelske og allegoriske figurer. På sidevæggen apostelfigurer og på gavlvæggen fremstillinger af troen, håbet og kærligheden. Stuen er et godt eksempel på de håndværksmæssigt rigt udsmykkede bondeinteriorer i Københavns omegn N. Elswing fot.

strakt sig meget videre, endog over 3 Mile; at dette i Reglen ikke længere er Tilfælde beviser at Melkeproductionen i Nærheden af Kjøbenhavn er meget betydelig forøget. Det andet District, paa hvilket Kjøbenhavn viser sin umiddelbare Indflydelse, strækker sig indtil en Afstand af omtrent 3 Mile, af og til noget længere, og leverer især Høe, Halm og nogle Kartoffler. Af disse to Districter tager det første i Reglen Mask, Kliid, andre Fodermidler og Gjødning, som Hovedstaden producerer, tilbage til Gaarden; til det andet føres sjeldnere disse Sager tilbage; til Tørveegnen finder det i Reglen slet ikke Sted. Det tredie District driver sine Jorder uden Hensyn til at levere Hovedstaden andet end de almindelige Varer, og tager hverken Fodermidler eller Gjødning tilbage; dette Districts Agerbrug gaaer som overalt i Landet fornemmelig ud paa at avle Kornvarer«. ⁹

Dette er en klar, men naturligvis også noget forenklet opstilling over produktionsforholdene i Københavns omegn. Inden for den enkelte af de opstillede zoner kunne der udvikle sig andre specialiteter, som vi skal se i det følgende. Inden for »Gødske- og Mælkelinien«, som man kaldte ydergrænsen for zone 1 på Sjælland, var mælk og mælkeprodukter dog afgjort det vigtigste. Heller ikke disse bønder slap for kritik. Det lå nok til dels i, at de ikke tog det så nøje med kvaliteten efter at have fundet ud af, at »Kjøbenhavnernes, ogsaa hvad denne Vare angaar, bedre forstaae at bedømme Prisen end Egenskaberne«, som en indberetning til Hage fra Lyngby og Søllerød siger. Dels var måden at behandle produktet på ikke fremmede for en god kvalitet, thi for det første blev det skvulpet den lange vej på en stiv pindevogn ad en hullet vejbane, og for det andet blandede man frejdigt god og dårlig mælk eller fløde sammen. Hages beretning om, hvordan man behandler mælken og fløden i sommertiden, vil gøre dette fuldt ud forståeligt. »Melken sendes raa til Byen«, siger han, »men om Sommeren maa

Fiskerkone fra Gammelstrand.
Farvelagt stik i Lahdes københavnske klædedragter

den afskummede saavel som Fløden koges, denne med noget Kartoffelmeel og lidt Potaske, omtrent en Theeskeefuld til 6 Potter. Dette skeer for at gjøre Sommerfløden jevnere og tykkere, og bringe den til at afsætte en tyk Hinde. »Fløde der ei er behandlet paa denne Maade vrages af Kjøbenhavnerne som altfor tynd«. Hænder det at Fløden, uagtet denne omhyggelige Behandling, bliver noget suur, og derfor bringes tilbage, kan den endnu engang hjælpes ved Blanding med sød Fløde og et nyt Opkog med lidt Potaske, til den anden Reise til Hovedstaden«. ¹⁰

Beboerne i Valby deltog også i denne mælkehandel, men de var først og fremmest bekendte for deres fjerkræhandel. Byen havde en meget karakteristisk befolkningsfordeling. Ifølge Sterm ¹¹ bestod den i 1834 af 19 gårde, 7 lyststeder ejet af borgere i København, 6 huse med jord og 89 jordløse huse. Mens gårdmændene lagde vægt på mælkeproduktion, var det husmændene, der gav sig af med fjerkræhandel. De mest velhavende af dem holdt hest og vogn og for landet rundt for at købe kalkuner, høns, ænder, gæs, kyllinger, æg, fjer og smør op. Denne virksomhed havde fået kgl. stadfæstelse i 1721, hvor det blev tilladt beboerne i Københavns Valby at bortsælge i København og på offentlige torve, »hvis Vahre de hos dennem selv udi Byen tillegger, saa og andensteds udi Landet med egne Heste og Vogne afhenter og kiøber, men paa ingen anden Maade«.

Hvis de indkøbte varer ikke var kvalitetsmæssigt tilfredsstillende, beholdt husmændene dem et stykke tid hjemme, fedede fjerkræet op og rensede og omæltede smørret, hvorefter konerne tog på Gammeltorv med varerne. Fjerkræet blev solgt slagtet og plukket eller også levende. Det hævdedes, at hvis kunderne ønskede det, plukkede de fjerkræet levende, for så fik det et mere tiltalende udseende. ¹²

En anden specialitet inden for linien havde sit centrum i Bud-

KLÆDEDRAGTER I KØBENHAVN

Valby-Towne ———— Høllger-Dansegjæve
fraa den 1. April 1848 til den 1. April 1850

Valbykone, der sælger smør og fjerkræ.
Farvelagt stik i Lahdes københavnske klædedragter

dinge, hvor der var opstået en hel husindustri med havregryns-maling, som »for Bønderne i denne By er en Velstandskilde«. Al den havre, de selv kunne avle, blev brugt hertil, men det forslog slet ikke. Hovedparten af den formalede havre blev købt på torvet i København eller på skibene i havnen. Havren blev malet på håndkværn. Af hver tønde blev 3-4 skpr. gryn, og flere af bønderne malede indtil 20 tdr. havre om ugen. »En Kone, ved Navn Dorthe Peder Corfix's skyldes denne Næringsvej; hun begyndte dermed 1740«. ¹³

Endelig var der i den indre zone fiskeriet og fiskehandelen som en specialitet. Hollænderne på Amager havde som privilegium ålefiskeriet fra øens ålestader, men det karakteristiske indslag i byens fiskehandel udgjorde skovserkonerne ved Gammelstrand. Derimod udøvedes der ikke noget fiskeri af betydning fra selve hovedstaden. Skovshoved har i begyndelsen af forrige århundrede haft karakter af et fiskerleje. Ifølge Sterms oversigt bestod det af 58 fiskerhuse, 23 såkaldte arbejdsmændshuse, 5 lyststeder for hovedstadens borgerskab, en kro og en bagergård. Husene angives som usle og små. Mens mændene fiskede, tog kvinderne sig af afsætningen. Deres faste stadeplads dengang som nu havde de ved Gammelstrand, men de strejfede i øvrigt også byen rundt og falbød deres varer fra den karakteristiske rygkurv. Det var drøje og rapkæftede kællinger, der ikke var lette at hamle op med. Et flyveblad anfører som en utrolig ting i 1774, at »forleden Torsdag var ved Gammelstrand ikke Slagsmaal en hel Dag, og man hørte ikke et Skiildsord en halv Time«. ¹⁴

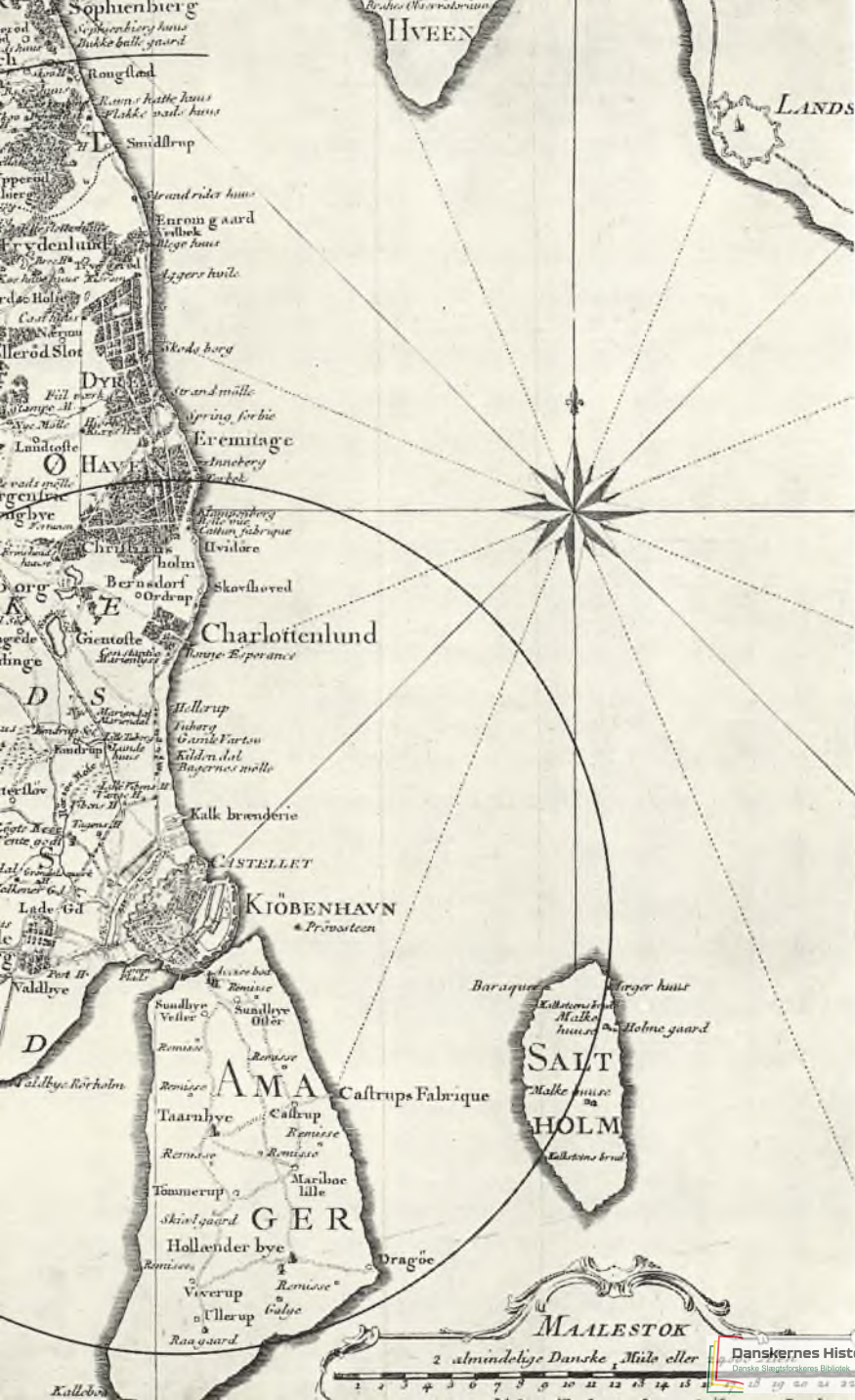
Den største specialitet i zone 2 var tørveproduktionen, der foregik i et stort område mod nordvest mellem Sengeløse og Kirke Værløse. Egnen bærer endnu i dag præg af denne kraftige tørveskæring, der for de landøkonomiske skribenter i forrige århundrede ikke var noget ubetinget gode, eftersom den fik bønderne til at

KØBENHAVNSBØNDER

En tørvebonde i København.
Farvelagt stik i Lahdes københavnske klædedragter

forsømme deres agerbrug. Der klagedes også over, at man drev rovdrift på tørvemoserne, selv om mange af dem syntes udtømmelige.

Tørvebønderne havde stadeplads på Kultorvet, hvor kulsvierne med deres trækul også holdt til. Torvet var een trængsel af mænd, heste og pindevogne. At vove sig ind i trængselen skulle der ligefrem mod til. Grundlæggeren af Dansk Folkemuseum, Bernhard Olsen (f. 1836), der havde sit barndomshjem i St. Kannikestræde, fortæller, at han husker tørvebønderne som »en ofte røveragtig Bande, der truede ensomme og frygtsomme Personer til at købe deres snyderagtigt læssede Varer«. ¹⁵

Også uden for københavnsbøndernes egentlige område satte hovedstaden sit præg på produktionen. Kulsvierne fra Frederiksborg amt brændte trækul og kørte dem til torvet i København, og gik det langsomt derindad med fuldt læs, så kørte de alt, hvad remmer og tøj kunne holde, når de skulle hjem. Junge fortæller herom: »At kiøre om Kap er en af disse Siellænderes Hovedpassioner. Den brede Kongevei er derfor en bestandig Løbebane, og Vertshusene de *carceres* (i romernes cirkus de båse, hvori vognene holdt, inden væddekørselen begyndte), hvorfra man idelig seer Bønderne at fare ud, for med gloende Hiul at jage forbi hinanden. For at kunne dette, vove de endog ofte Livet«. ¹⁶

Fra samme egn af Sjælland, nemlig Sørup ved sydenden af Esrom Sø, kørte blegmændene til København for at hente tøj til vask og blegning, ¹⁷ og på den modsatte side af hovedstaden i Dragør fandtes der ligeledes vaskerier og blegerier, som havde deres kunder i København.

Billedtekst til siderne 88 og 89: Hovedstaden med produktionsområderne o. 1840. Zonegrænsen nærmest byen er »Melkeveien« eller »Gødske- og Mælkelinien«. Området mellem zone 1 og 2 er tørvebøndernes område

Hvordan har nu denne specialisering og bevidste produktion for hovedstadens forsyning påvirket bønderne i omegnen? Vi har allerede hørt Junges mening herom så vidt folkekarakteren og den sædelige vandel berørtes heraf. Vi vil nu se på den mere materielle side af problemet.

For de national- og landøkonomiske forfattere var det ikke et ubetinget gode. I sin amtsbeskrivelse indrømmer Hage ganske vist, at en produktionsspecialisering må være naturlig og egentlig også til bedste for alle parter. Han kan da også påvise de heldige følger heraf på flere områder. Således er de kornvarer, der føres til byen, gennemgående af god kvalitet og vel rensede. Til det sidste bidrager »de senere Aars Opfindelse af Rensemaskiner, som nu enhver Landsbye-Hjulmand kan forfærdige«. ¹⁸ Hvad agerdyrkningsredskaberne i almindelighed angår, viser københavnsbønderne sig i øvrigt snarere konservative. Endnu i første halvdel af 1800-tallet foretrak de hjulploven for svingploven, og et så gammeldags arbejdsredskab som krogen var endnu på dette tidspunkt i almindelig brug. ¹⁹ Samme fastholden ved de gamle typer redskaber fandtes endog på mange af omegnens herregårde. Man havde i øvrigt gjort sig umage for at udbrede kendskabet til de nye agerdyrkningsredskaber ved at forevise Winstrups afbildninger af hans produktion (udsendt af Winstrup selv i otte hæfter i årene 1822-25), men da afbildningerne ikke var blevet uddelt, var de snart glemt igen. »Exemplarer, hensatte hos dulige Mechanici i Egnen, eller hos kyndige Landmænd vilde gjøre større Virkning; thi Bonden maa have haandgribelig Overbeviisning«, skriver herredsfoged Blume i sin beretning fra Hedeboegnen. ²⁰

Et område, der specielt interesserede landøkonomerne i 1800-årene, var husfliden. Den betragtedes som et vigtigt supplement til landbruget; hvor den blomstrede, var tilstanden noget nær ideel. For hovedparten af de folk, der var bidragsydere til Hage, måtte

tilstanden i sognene nærmest København derfor synes mistrøstig. Bøndernes specialisering og deres mange rejser til hovedstaden med deres produkter gjorde, at de ikke kunne være særlig virksomme inden for husfliden. Det gjaldt især mændene, men heller ikke den kvindelige husflid stod højt. Den større rigelighed på rede penge, som afsætningen i København medførte, har utvivlsomt bevirket, at bønderne kunne se det som en fordel at anskaffe sig meget af det på deres hovedstadsbesøg, som bønder andre steder i landet var henvist til selv at lave.

I sin amtsbeskrivelse fastslår Hage derfor med beklagelse, at »den nærmeste Omegn af Kjøbenhavn staaer, med Hensyn til Huusfliden, paa et lavt Trin; Hovedstadens Nærhed, Tillokkelser og Adspredelser vende Sindet fra den hjemlige Rolighed, der er en Betingelse for det fredelige Hjem, hvor de huuslige Dyder, og blandt disse Huusfliden, trives«. ²¹

Hage bygger sin oversigt over husflidens tilstand på indberetninger fra sognene, som først og fremmest præsterne havde ført i pennen. Deres fremstilling er i mange tilfælde lige så meget en moralsk som en økonomisk vurdering, og det må man naturligvis have i tankerne, når man læser dem.

Fra de fem nærmestliggende sogne er der modtaget en optimistisk vurdering om den kvindelige husflid, der tilvirker alt af uldent og linned, som familien bruger. Men, siger Hage, »dette er den allerfordeelagtigste Skildring, der kan gives af Huusfliden i den omhandlede Egn . . ., thi man vilde tage meget feil ved at antage, at Bonden i denne Egn forsynede sig med alle de Klæder, som bruges; tværtimod der kjøbes en Deel, baade Silke og Klæde, og det ikke af det simpleste, men Klæde til 5-6 Rbd. Alen«. Omtrent ligesådan står det til i Lyngby og Søllerød sogne, hvor det fremhæves, at »ved Høitider bruge de velhavende Bønderdøtre – Silkeklæder«.

I tørveegnen står det helt elendigt til med husfliden. Fra Glad-

KØBENHAVNSBØNDER

KLÆDEDRAGTER I KØBENHAVN.

*Amager-Bønderne — Amager-Bønderne
gives her Lohde, Gøttingerden etc.*

En »flødehusar« fra Amager. Efter stik af Lahde

sakse hedder det: »I denne Tørveegn *syes* ikke engang Klæderne hjemme, Alt, endog Skjorten, kjøbes færdigsyet i Kjøbenhavns Boder«. Og fra Kirke Værløse og Ballerup sogne: »Med Huusfliden staae vi desværre langt tilbage . . . Mandfolk og Fruentimmer have ligelidt Sands for den. Det er sjeldent at træffe en Mand eller Karl, der kan hugge en god Tøjrepæl, mindre ethvert Andet. – Alt skal Hjulmanden besørge, derfor har gjerne enhver Bye to eller flere, der med Familie staae sig ret godt. – Fruentimmerne ere i deres Haandarbeide lige saa langt tilbage især med Strikning, der særdeles synes at kjede dem. Dragten giver i Almindelighed et Begreb om Huusfliden; thi enten er den laset indtil Væmmelse eller glimrende som en udstafferet Krambod. . . . Ved disse idelige Udgifter fra det Mindste til det Største er Borg og Gjæld almindelig. Hovedstaden og Markederne søger Almuen, Ingen for at sælge Frembringelser af deres Huusflid, men Alle for at kjøbe«.

De citerede udtalelser er for generelle til, at man tør sige noget om enkelthederne i den proces, der hedder hovedstadens påvirkning på bondelandet. En gennemgang af bondeskifter over en længere periode ville utvivlsomt kunne give materiale hertil. På bonde-dragtens område er gjort en hel del,²² men en analyse for at påvise, om købstoffer spiller en dominerende rolle hos københavnsbønderne i højere grad end hos andre bønder er ikke foretaget.

Problemet har to sider, dels ændringer i selve materialet, altså nye produkter, dels ændringer i selve udformningen, snit og dragtdele. Man kan også udtrykke det således: Betød kontakten med hovedstaden en påvirkning af bøndernes vaner, i hvor høj grad blev de ændret og i hvor meget stærkere takt end i andre dele af landet?

For dragternes vedkommende er det utvivlsomt rigtigt, at stofferne i stor udstrækning blev købt i København, men det betød ingenlunde, at den gamle egnsdragt blev opgivet. Der er tværtimod

det ejendommelige forhold, at netop i omegnen af København har »folkedragten« holdt sig til helt op imod vor tid både hos skovserne, amagerne og delvis hos hedeboerne. Selvfølgelig skete der ændringer i dragten, men det var efter bøndernes smag. Both, der i 1868 skrev om kulsvierne og deres nærmeste naboer, siger,²³ at det aldrig faldt nogen ind at klæde sig på købstadsmaner, fordi man satte en ære i at være bønder. På det tidspunkt, hvor han skrev, var egnsdragten endnu fuldt levende i Nordsjælland. Bønderne valgte simpelthen det ud af det nye, der kom frem, som de kunne forstå og synes om, og lod det indgå som en del af helheden.

Her gør et forhold sig gældende, som har spillet en stor og vigtig rolle for al folkekunst, nemlig hvem det er, der bestemmer stilen. Er det producenten, eller er det forbrugeren? Man er blevet mere og mere klar over, at forbrugernes ønsker har en meget afgørende indflydelse på udformningen. Det ses måske allerbedst af smykkeforrådet, hvor de københavnske guldsmede, der sad og producerede sølvarbejder efter sidste mode til kunderne i byen, f.eks. i empirestil, samtidig måtte lave smykker til bønderne på Amager, hvor hele stilpræget var i renaissance eller barok.²⁴ Og dette forhold er ikke enestående for Amager.

Hvad byggeskikken på landet angik, så vedblev den på traditionel vis. Ganske vist havde bønderne mange steder de københavnske lyststeder for øje, men de kom ikke til at påvirke deres eget byggeri. Lyststederne var det første varsel om den altomfattende infiltration af land og by i hovedstadens omegn, som i dag er så udpræget. Hovedparten af lyststederne var i begyndelsen af 1800-årene blot beregnet til landliggerliv i sommertiden. Stranden og badelivets glæder spillede på denne tid endnu ikke nogen rolle. Det var smukke partier ved skov og sø, man gik efter, og derfor var det først og fremmest egnen nord for København, der var eftertragtet. I næsten alle bondebyer her fandtes lyststeder eller lystgårde,

mens de egentlige bondegårde i mange tilfælde var flyttet ud. En gennemgang af folketællingerne skulle kunne give materiale til en belysning heraf. Den nærmeste omegn vest for hovedstaden var ligeledes præget af lyststeder. I Frederiksberg var næsten halvdelen af bondebrugene i 1834 på københavnske hænder. Som Stern siger: »De ere for den største Deel smagfulde Lyststeder, der ejes af Hovedstadens Indvaanere og beboes af disse om Sommeren, forsynede med smukke, net indhegnede Haver; dette er især Tilfældet med Bygningerne, der ligge ved Frederiksberg Allee«. ²⁵

Selv om en del af de købstadsejede gårde blev drevet som egentlige landbrug og bl.a. forsøgte sig med nye afgrøder og nye dyrkningsmåder, fik de dog ikke nogen større betydning i henseende til at ændre bøndernes eget brug, selv om Hage mener, at »de Betragtninger, Bønderne foranlediges til at anstille derover«, kan have spillet en ikke ubetydelig rolle. Den anskuelse, han selv fremfører, at »den fordærvelige Afsondring«, hvori bondestanden så længe er blevet holdt, har bevirket, at den »er bleven fast i det engang Antagne og betragter det Nye med Mistillid«, har i alt fald også gyldighed.

I byggeskikken holdt man således også i det store hele fast ved det vedtagne såvel i konstruktion som i indretning. Ofrede man noget ekstra, var det snarest på stuerne indretning. Panelklædte øverstestuer, hvor kister med buklede beslag og tunge skabe havde deres faste plads, har nok i mange tilfælde haft københavnske håndværkere til mestre, og det samme gælder mange møbler. Men også på dette punkt trænges der til undersøgelser. ²⁶ Stern bemærker således i sin omtale af Søllerød sogns beboere, at »i deres Boliger seer det overalt reenligen og ordentligen ud, og næsten hos Alle finder man et, undertiden elegant møbleret, Stadsværelse, uden at dog Nærheden af Kjøbenhavn har smittet dem med Overdaadighed og fordærvet deres moralske Character«. ²⁷

HENVISNINGER OG NOTER

1. I de senere år er der sket en nyorientering inden for udforskningen af bondekulturen bort fra den hidtil gængse anskuelse af den som urgammel, traditionel og stationær, der opfattes som en udløber af bonderomantikken, se således Den gamla bondekulturens oppløsning. Föredrag och diskussioner vid fjortonde nordiska folklivs- och folkminnesforskarmötet i Åbo 1959, Åbo 1961. Den nordiske interesse for kulturændringer, der kommer til udtryk her, er blot en side af en almen europæisk interesse, der hidtil tydeligst er kommet til orde i Svejts, se således Richard Weiss: *Volkskunde der Schweiz, Erlenbach-Zürich* 1946, Ed. Strübin: *Baselbieter Volksleben. Sitte und Brauch im Kulturwandel der Gegenwart*, Basel 1952, og Rudolf Braun: *Industrialisierung und Volksleben*, Erlenbach-Zürich 1960. – Den europæiske bondekulturs historie kan betragtes under synspunktet kulturændring eller kulturkontakt, se Åke Hultkrantz: *General Ethnological Concepts*, Kbh. 1960, artiklerne Acculturation og Culture Contact.
2. Joachim Junge: *Den nordsjællandske Landalmues Karakter ...* (udg. af Hans Ellekilde), 1915, 262 f.
3. Junge, a.a., 264 f. – I 1783 var udkommet en forordning om overdådigheds indskrænkning i bondestanden, hvor det bestemtes: »Ligesom der i øvrigt ingen sammenkomster ved slige lejligheder (d.e. barsler, barnedåb og begravelser) må være, så skal og al kaffedrikning blandt almenen på landet være forbudt«. Schous Forordninger 8, 379.
4. Se således Hugo Matthiessen: *Københavnske Gader 1728-1795*, 1924, 104.
5. A. Axelsen Drejer: *Mejeribrugets Historie* (i *Det danske Landbrugs Historie* 4, 125 ff.). – S. Stern: *Statistisk-Topographisk Beskrivelse over Kjøbenhavns Amt*, 1834, 122 f.
6. Joh. Phil. Hage: *Kjøbenhavns Amt*, 1839, 228.
7. Hage, a.a., 233.
8. Hage, a.a., 112 f.
9. Hage, a.a., 113 f.

10. Hage, a.a., 206.
11. Sterm, a.a., 211.
12. Således »Politivennen« 1799, nr. 71. – Et interessant indblik i valbyernes handel i København giver nogle småskrifter, nemlig: 1) Kort og enfoldig men dog sandfærdig Efterretning om Valdbyernes Handel og Næringsvei, 2) Et Rap af en Svøbe, tildeelt Forfatteren af kort og enfoldig, men dog sandfærdig Efterretning om Valdbyernes Handel og 3) Tillæg til Efterretning om Valdbyernes Handel, Næringsvei og Oplysning, i Anledning om Rap af en Svøbe. – De anonyme forfattere betegner sig som hhv. husmand og ungkarl i Valby. Skrifterne er udkommet i København 1792 og fortjener nærmere undersøgelse.
13. Sterm, a.a., 303. Hage a.a., 271 f.
14. Hugo Matthiessen, a.a., 138. – Hovedstadens fisketorv og forsyning med fisk i det hele taget burde tages op til behandling.
15. Bernhard Olsen: Barndomsminde fra Fyrerne (i Vort Folk i det nittende Aarhundrede I, 1897, 474).
16. Junge, a.a., 152.
17. Kaj Nielsen: Blegmændene i Sørup (i Fra det gamle Gilleleje 1946, 23-27).
18. Her tænkes utvivlsomt på O. J. Winstrops forbedrede model. Mekanikus W. havde værksteder med mange beskæftigede på Mariaslyst ved Roskilde Landevej, se Sterm, a.a., 180-83.
19. Peter Michelsen: Den sjællandske krog (i Budstikken 1958, 117 ff.).
20. Hage, a.a., 152.
21. Hage, a.a., 249 ff.
22. Ellen Andersen: Danske bønders klædedragt, 1960; samme: Huekoner (i Budstikken 1962, 9-30); Elna Mygdal: Amagerdragter, 1930-32.
23. L. Both: Kulsvierne og deres nærmeste Omgivelser, 1868, 19.
24. Mygdal, a.a., 107 f.
25. Sterm, a.a., 178.
26. Peter Michelsen: Fløng Møllegårds øverstestue (i Fra Københavns Amt 1960); Arthur Fang: De rige Hedebogårde, Roskilde Museum 1957.
27. Sterm, a.a., 404.

SUNDORPHS HUS

Ved Stranden nr. 10

AF KAJ FOLTMAR

En del ældre københavnere vil sikkert erindre Sundorphs Thehandel med de udstillede pakker the i vinduerne i det smukke røde hus på hjørnet af Boldhusgade og Ved Stranden.

Alle husene Ved Stranden fra Højbroplads og indtil Forsikrings-Aktieselskabet »Danske Lloyd«s moderne hus på hjørnet af Holmens Kanal er »Ildebrandshuse« bygget kort efter den store ildsvåde 5.-7. juni 1795. Disse borgerhuse er bygget af dygtige håndværksmestre efter de forskellige ejeres smag og pengepung og er derfor vidt forskellige i størrelse og udseende, men eet har de til fælles – de har alle pudsede facader, der skyldes en forordning om, at til opførelsen af de nye huse skulle de gamle materialer anvendes. For at dække over de i størrelse og farve uensartede mursten pudsede man facaderne. Til trods for, at de hver især har deres særpræg, må man dog beundre, hvor godt disse facader går sammen til en helhed og den sikkerhed, hvormed håndværkerne mestrede husbygningen.

Kommer man gående fra Holmens Bro mod Højbro langs kanalen på slotssiden, fanges øjet især af hjørneejendommen nr. 10's sorte mansardtag, der er et af de ypperste eksempler på disse tage, der afløste tidligere tiders tag med trekantfeltet. Tegltaget og husets skrå afskæring – der skyldes en i 1795 indført regel – fremhæver på den smukkeste måde den røde og enkle facade mod Boldhusgade, der ikke brydes af nogen indgang eller butikker; men hvor mange forbipasserende er klare over, at de smukke røde sten er et falsum?¹ Husets gamle pudslag, der var malet rødt, og hvor

der med grå maling var optrukket murfuger, blev i 1941 afhugget, da det var for medtaget, og da der under den 2. verdenskrig, som da rasede, ikke måtte anvendes oliemaling til udvendig brug – der skulle spares på maling til anden anvendelse – lod husets ejere i stedet påføre facaden rødtefarvet murpuds, der med et jern er fuget, medens pudslaget endnu var vådt, så facaden skuffende ser ud, som var den opført af mursten.

Ligesom denne smukke bygning, der er fredet i klasse b, har sin egen historie at fortælle om slægten Sundorph fra sin opførelse i 1796 og til i dag, har den nedbrændte ejendom og grunden gl. matr. nr. 211 (nuv. nr. 156) i Øster Kvarter sin historie at berette om beboere og ejere, og om de virksomheder, som her havde til huse.

Her, hvor bygningen og nabohuset nuv. nr. 12, som hørte med til matr. nr. 211, ligger, gik fra Boldhusgade og indtil Fortunstræde til midten af det 16. århundrede en strøm, som skilte Bremerholm fra staden. Kong Frederik II skænkede pladsen mellem Fortunstræde og »Det gamle Tøjhus« og mellem Stranden og Admiralgade til byen, imod at arealet blev opfyldt og brolagt inden påske 1558 og ikke blev bebygget med det samme.² 20. marts 1579 afgav borgmestre og råd atter grunden til kongen mod en erstatning på 1000 gamle dalere. På en stor del af dette areal opførtes derpå kongelige boder.

9. oktober 1598 blev kronens hus på hjørnet af Boldhusgaden og Stranden (matr. nr. 211 a og b) tilskødet den kongl. skipper Michel Neb, hvis børn 12. juni 1615 fik kongl. tilladelse til at skøde huset til Mogens Ulfelt, rigens admiral, der døde i 1616.³ Ifølge skattemandtallet 1. maj 1620 tilhørte det Reinholt Reinholtsen Seillegger den ældre,⁴ død før 1645, og hustru Maren, tilligemed »7 boer omkring hans huus, saa lenge de af øfrigheden maa til-lades at blifue bestaaendis«. På samme tid havde borgmester Mik-

SUNDORPHS HUS

Fotografi 1963. Ejendommen Ved Stranden 10, som den ser ud i dag og ved opførelsen i 1796

kel Vibe »en liden boe op til Reinholdt Seillegers boer«. Reinholdt Reinholtsen har sikkert ikke været sejlægger (sejlmager), men købmand. I en »Fortegnelse paa Compagnibrødre, som nu lever og søger Lauget og er bosat her udi Kiøbenhavn« nævnes således i 1595: Reinholdt Seilleger. Han synes at have givet sig af med ejendomshandler.⁵ Således nævnes han allerede 21. december 1608 som ejer af en gård på hjørnet af Farvergade og Gåsegade, som han i 1621 solgte til kongen. 10. juni 1612 købte han af kronen to grunde i Snarens Kvarter imellem Magstræde og kanalen, og desuden købte han samme dag matr. nr. 33-36 mellem Magstræde, Rådhusstræde og Stranden, hvorpå lå et grundmuret hus, som han solgte før 1628.

Som ejer af matr. nr. 211 a og b, hjørnet af Boldhusgade, efterfulgtes Reinholt Reinholtsen i årene 1632-45 af Floris Reinholtsen, der blev begravet 11. september 1641, og dennes hustru Mette, der blev begravet 28. juni 1648.⁶ Han var købmand og borgmester og blev optaget i det Danske Compagni »udi juledrik« 1629.⁷ 25. april 1636 blev han tiltalt for krænkelse af det nævn, der skulle dømme i sagen om Grønnegårds Havn, og samme dag blev han eftersøgt af tre drabanter og profossen, for efter kongelig befaling at forvares i Blåtårn.⁸ Ved takseringen af boder og skure 19. december 1633⁹ blev Floris Reinholtsen sat i skat af »3 boder østen for det grundmurede hus, som han self iboer«.

Her nævnes for første gang et »grundmuret hus«. I den forrige ejer, Reinholt Reinholtsens tid – han har antagelig været hans fader – omtales »7 boer omkring hans hus, saa længe de af øfrigheden maa tillades at blifue bestaaendis«. Det kunne tyde på, at de har været brøstfældige, dømt til kondemnering, og derfor i de nærmest følgende år er blevet afløst af nye huse.

Der er sandsynlighed for, at Reinholt Reinholtsen efter at have solgt sine grunde omkring 1621 har købt matr. nr. 211 og bygget sit »Hus« som en grundmuret købmandsgård, men også noget tyder på, at det er Floris Reinholtsen, der er bygherren.

Der er endda en tredje mulighed. På Johan van Wijcks »Delineation«, prospekt af København fra 1611, ser man »Boldhuset« og »Gamle Tøjhus« på den sydlige side af Boldhusgaden, på hvis modsatte side ses en iøjnefaldende stor og prægtig gård med tre gavlpartier, der har en slående lighed med billedet på Sundorphs skydeskive, som her er afbildet, hvor hjørnehuset og nabohuset i Boldhusgade også har tre lignende gavlpartier. Det synes, som tegneren har villet fremhæve ejendommen, idet han har gjort »Boldhuset« og »Det gamle Tøjhus« uforholdsmæssigt små.

Efter Floris Reinholtsens enke fulgte i årene 1652-53 Reinholt

SUNDORPHS HUS

Udsnit af van Wijcks prospekt af København fra 1611. På kortet ses midt i billedet fra højre: »Admiralsgården« med trappetårnet midtpå, »Boldhuset« med det buede tag og »Gamle Tøjhus« og på den modsatte side af Boldhusgaden en stor, prægtig ejendom med tre gavlparter, der har en slående lighed med Sundorphs første ejendom i Boldhusgade og nabohuset, som de ses på skydeskiven med deres tre gavle s. 113

Reinholtsen den yngre og hustru Kirstine,¹⁰ der blev begravet i maj 1659. Hun efterfulgtes i 1661 af Effuen Pedersen Rafn, der blev begravet 7. februar 1666,¹¹ hvorefter Thor Andersen Sejlægger købte gården.¹² I grundtaksten for 1668 anføres »Wed Stranden. Thoer Andersen, Segelleggers 2 grundmuret Gaarde med j Woning«. Han må imidlertid have boet her før – i huset ved siden af hjørneejendommen (matr. nr. 211 b) – som benævnes »Malmøes Herberg«; det havde antageligt sit navn efter kongl. skipper Niels Svendsen Malmøe, der var befalingsmand på Holmen. Han

ejede fra 1602 matr. nr. 207 i Admiralgade og tilkøbte sig i 1606 matr. nr. 208 i Boldhusgade. Han døde i 1622, og hans enke Anna beholdt ejendommen i Admiralgade til sin død i 1634. 19. december 1633 betalte hun skat¹³ »af en boed oc en kielderhals« i Øster Kvarter Ved Stranden, hvor hun eller hendes mand åbenbart havde lejet huset og indrettet lejeboden med kælder til herberg.

Der fortælles – i en omtale af ejendommen nuværende nr. 14 – at hos naboen mod syd, Thor sejlægger, kom i 1658, under Københavns belejring, en kugle ind i stuen gennem vinduet »som en Studenter stod og saa paa, hvorledes to andre sad og legte Brædtspil, skød Kuglen hannem strax ihjel. Det var en Søn af Byfogden i Bergen«. ¹⁴ Imellem ovenstående begivenhed i 1658 og hans køb af gården ejede han i 1664 matr. nr. 109 i Ulkegade. ¹⁵ 2. maj 1670 giver hans eftermand i ægteskabet Hans Jørgensen, ¹⁶ borgmester i Bogense, pant i gården på 3000 rdl. efter en 1. prioritet, for at hans stedsøn Anders Thoersøn kunne holdes skadesløs.

I 1676 købte Reinholt Hansen Horn matr. nr. 211. Hjørnehuset kaldes da gæstgivergården »Den sorte Adler«. Han havde allerede i 1673 beboet selve gården og givet 150 sldl. i årlig husleje. Gården bestod da af selve »Gaarden« og to lejevåninger, nemlig nabohuset i Boldhusgade og nabohuset til Stranden. I det første boede Jacob Lauritzøn for 100 sldl. og i det andet »en Enkequinde« for 120 sldl., og endelig var kælderen lejet ud til Frandtz Jensen for 75 sldl., ialt 445 sldl., hvoraf »Stadens Anpart beregnet fra Paasche 1672 til Paasche 1673, som er 1 Aar« beløb sig til 88 sldl., nemlig en femtedel eller 20% i afgift.

I 1660'erne var strækningen fra Stormgade og indtil Holmens Kanal byens havn, og der rørte sig et rigtigt havneliv med værts-huse, herberger og gæstgivergårde. I 1662 nævnes Ved Stranden gæstgivergårdene »Den hvide Svane« og »Fortun«. I 1666 »Den sorte Morian«, og i 1668 »Rosen«, »Den forgyldte Sol« og »Sorte

SUNDORPHS HUS

Udsnit af Øster Kvarter i Geddes kort fra 1757. Hjørneejendommen i Boldhus-gade og naboejendommen mod Ved Stranden, matr. nr. 211 a og b, har her matrikelnumrene fra 1756: nr. 247 og 248

Ørn«,¹⁷ og der har måske også været flere; således siges Thor Sejl-lægger og en mand kaldet Jens Bomslutter, der i 1661 havde et 6 fag bredt hus ved Stranden,¹⁸ »at modtage en meget stor Mængde Reisende af ringere stand«,¹⁹ men måske er Jens Bomslutter identisk med Jens Lund i »Solen«.²⁰

Reinholt Hansen Horn, der købte »Den sorte Ørn«, havde kun gården i to år, så døde han og blev begravet 11. november 1678. Om han har været gæstgiver eller urtekræmmer, er ikke klart, antagelig det sidste. Hans enke Giertrud Hansdatter, der var datter af marinekaptajn Hans Lauritzen (begr. 10. januar 1683) og var født ca. 1655, fik udstedt skøde 21. juni 1680.²¹ Da det første københavnske brandforsikringselskab for grundmurede huse blev oprettet i 1681, var hun blandt de første, der tegnede sig, ved følgende skrivelse af 14. marts 1681: »For min grund muret gaard,

som ieg self i bohr, med thuende leyhe wohner der hos och med trende kieldere der under, ligendis i Boldhuusgaden paa jørnet ud til Stranden, vnderteigner ieg ochsaa i denne brantordning. Gud bewahre den og alles eyedom fra all ulycke och fahre. Gertrudt sal. Reinholdt Hansens«. ²²

Giertrud Hansdatter giftede sig med kongl. tilladelse af 1. august 1682 med urtekræmmer Thomas Thorsmeden den ældre, som hun overlevede. Han var søn af Tomas tor Smede (som navnet rigtigt staves) og hustru Karen (Bertelsdatter?); faderen var købmand i Hillerød, men havde tidligere været købmand i Nakskov, hvor Thomas, Giertruds mand, var døbt 20. oktober 1650. Faderen Tomas tor Smede fik 2. oktober 1651 kongl. tilladelse til at flytte til Hillerød, hvor han døde ca. 1673. Familien stammede fra Flensborg, ²³ hvor stamfaderen Reinhold tor Smede i 1500-tallet var rådmand.

Den energiske kvinde, der nu anden gang ca. 1685 blev enke, sendte en ansøgning til kongen (Frederik IV), »hvorudi hun foredrager, at hun haver med stor bekostning indrettet et manufactur af viinædicke bryggerij, der skal være af lige godhed og kraft som dend franske viineddike, der fra fremmede stæder indføres«. Kongen befalede 22. februar 1710, ²⁴ at Giertrud og hendes søn Thomas »Thorskmede« fik privilegium, »at saalenge de lever og samme verk forsvarlig vedligeholder, ingen uden de maatte fabrique af fransk viineddike her i riget indrette eller bruge«. Vi står her over for en virksomhed med en af Københavns første kvindelige fabrikanter, en virksomhed der gennem de næste 100 år skulle skaffe velstand til flere af gårdens ejere.

Giertruds søn, eddikebrygger Thomas Thorsmeden den yngre (borgerskab 13. april 1711), der var student – immatrikuleret ved universitetet 20. juli 1702 – blev viet 29. juli 1710 ²⁵ i sin svigermoder Maria Wineckes hus i Grønnegade, men døde kun 2½ år

efter, 30 år gammel, og blev begravet 24. januar 1713,²⁶ efterladende sig to små piger: Marie og Giertrud. Hans hustru Susanna Christina Winecke var døbt 19. oktober 1689 i Bremerholms Kirke,²⁷ hvor hendes fader magister Giert Winecke var sognepræst; han var tillige provst over Sø-Etaten; moderen hed Maria Sassenberg. Susanna Christina var en overordentlig dygtig kvinde. Fire måneder efter hendes mands død får hun af sin svigermoder Giertrud, der nu er bosiddende i Favrskov i Jylland hos sin svigersøn Gerhardt Weghorst, tidligere guldsmed i Vimmelskafte i København, 22. maj 1713²⁸ tilskødet gården med tilhørende lejevåning, med svigersønnen som mellemmand.

Alle husene ud til Stranden fra Lille Knabrostræde til Holmens Bro havde afløbsrender ned til kanalen, som de ifølge en forordning af 15. april 1682 skulle svare en ret stor afgift af. 31. juli 1694 beklagede husejerne sig herover til kongen, som resolverede »i hvorvel de i henseende til dend lange tiid, de samme afløbsrender til deres nytte oc havnen til skade haver brugt, ingen afslag billigen burde at nyde, icke des mindre have vi dog af sær kongl. mildhed og naade allern. modereret oc nedsat forskrefne taxt for dennem —«. Giertrud sal. Thomas Thorsmeden slap fra nu af at betale mere end 15 rdl. om året; taksten varierede ellers fra 10 til 25 rdl. Disse åbne render blev i 1701 ændrede efter obersecretair Ditlev Wibes allerunderdanigst gjorte forslag, og Boldhusgaden blev 10. september 1701 udset som prøve for denne nye rendestensforandring.²⁹

Dels gennem skødet og dels gennem en vurdering til brandforsikring dateret 15. marts 1735³⁰ får vi en glimrende beskrivelse af gårdens to bygninger.

Et billede af ejendommen, dateret 30. juni 1784, findes på Søren Christian Sundorphs skydeskive³¹ på Den kongelige Skydebane (s. 113) og viser en anselig grundmuret købmandsgård, som

passer til beskrivelsen fra 1735, med undtagelse af, at der findes en tredje indgang – midt imellem de to oprindelige – som urtekræmmer Hans Pay lod lave som direkte indgang til sin forretning.³²

Efter beskrivelsen var begge huse af grundmur til alle sider. Hvornår de er bygget og af hvem, kan ikke oplyses, men et fingerpeg om deres alder kan måske udledes af en passus i skødet fra 1713, hvor der står »foruden skal meerbemeldte Susanna sal. Thorsmedens og hendes bemeldte Arvinger være tilladt at have sit Fag Tag-Draab, Vindvers Udsigt og hendes Rettighed ind imod bemeldte Hr. Justitz Raad Schraders Gaard (nuv. nr. 14), som det af Arilds Tiid været haver, efter det forhen af sal. Doctor Matz Jensen og Hr. Peder Wibe udgivne Skiøde af Dato 27de Juny 1633«. Det samme siges, da »Malmøes Herberg« 10. april 1714³³ sælges til skipper Niels Pedersen Toft, men med tilføjelse af, at denne rettighed kun skal være gældende i 10 år.

Hjørnehuset siges i 1735 at være 3 etager højt, med 10 fag til Boldhusgaden med 2 kviste over, 27 alen i længden, og til Stranden af 5 fag, 15½ alen dyb, med kælder under hele huset, heraf 2 pakkældre til Boldhusgade og i gavlen en lejekælder, afdelt i stue, køkken og kamre. Til Boldhusgaden var 2 forstuegange, den ene med indgang til en stue på 2 fag, med panel forneden og malet lærred foroven samt malet loft. Den anden forstuegang var betrukket med malet lærred og førte på højre hånd ind til en 3 fags stue betrukket med voksdug med et malet bræt under og med malet loft og loftsbjælker. Hjørnestuen på 2 fag var ligesom den 3 fags, og endelig var der en tredje stue betrukket med malet lærred, hvori var en alkove og malede skabe.

I anden etage var der på hjørnet en »Sal paa 2 Fag«, panelet og malet forneden og foroven betrukket med »Tapetzerie«, loftet »underklæd i taulviis og mallit. Gulvet af Fliser«. Ved siden af var en alkove med to glasdøre, og ud for trappen »et Skrifuer Contoir

SUNDORPHS HUS

Grundkort af matr. nr. 247 og 248 (gl. matr. nr. 211 a og b) i Øster Kvarter (sammenstillet). I Københavns kvarterkort fra 1756, Stadsarkivet i København

paa 1 Fag«. I den østre ende en sal på to fag, betrukket med voks-dug, under vinduerne malet panel, loft og bjælker malet. Så var der nok et »Skrifuer Contoir paa 1 Fag«, og herimellem en sal på 3 fag, med $1\frac{1}{2}$ alen højt malet panel, og foroven var væggene be-trukket med malet lærred, bjælkerne glat underklædte og malet »med bibelske Historier«.

I tredie etage var i gavlen to kamre afdelet med brædder, de øvrige rum var pakkamre. Opgangen til etagerne var dels italiensk, dels vindel- og stentrupper. Der fandtes 9 kakkelovne, hvoraf de 6 var »ziiret med Messing Knopper«.

I gården var et 5 fags sidehus af mur- og bindingsværk med halvtag, 2 etager højt indrettet til et køkken med åben skorsten og en indmuret kedel, ved siden heraf et spisekammer, ovenover var et kammer til pigerne og ved siden af dette et lidet sengekammer med klædeskab, og ovenover loft.

Endvidere fandtes et baghus af mur- og bindingsværk med en lille tilbygning, så der blev kun et lille gårdsrum tilbage, hvori stod to opstandere til fersk pumpevand.

På omstående grundtegning ser vi, hvorledes side- og bagbygninger har strakt sig helt om bag nabohuset »Malmøes Herberg«. Det lille gårdsrum, der angives til 5 alen i længde og 2 alen 21 tommer i bredden, var oprindeligt gårdsrum, senere blev her lagt et tag over og indrettet en »Bagstue paa 3 Fag med skraa Tag, hvorunder et Locum«. I denne bagstue også kaldet »Rosinkammeret«, skal de koner have siddet, som pillede rosiner, der blev anvendt til fabrikationen af vineddike.³⁴

Det er morsomt, at dette »Rosinkammer« også fandtes i det nybyggede hus, bagest i den store trappevestibule. Det var forsynet med en jernbeslået dør, der på midten havde en smedejernsroset med årstallet 1796.³⁵ Kammeret blev af Georg Christian Sundorphs enke Anna afhændet til nabohusets ejer, der lod døråbningen til nr. 10 tilmure, men den gamle jernbeslåede dør er stadig bevaret på sin oprindelige plads (se billedet s. 119).

I skødet af 22. maj 1713 nævnes »... i Kielderen en indmuret Brøgger-Kiedel«. Denne indmurede kedel har sikkert igennem en lang række af år været hovedbestanddelen i fruene Giertrud og Susannas vineddikebryggeri. I det efter branden 1795 genopbyggede hus findes denne indbyggede kedel i 1796,³⁶ ja endnu så sent som 18. februar 1870³⁷ findes i kælderen »i de første 2 Fag en Skorsteen, derved en indmuret Kobberkjedel paa 4 Tdr. med Rist og Fyrdør, derover en Jernkappe. Loftet hvælvet«. Da jeg for

nogen tid siden aflagde et besøg hos en af husets nuværende ejere, viste han mig en kobber-brændespand, som skulle være resterne af den gamle bryggerkedel.

Efter sin mand, eddikebrygger Thomas Thorsmedens død giftede Susanna sig med en enkemand Jacob Olsen, hvis kone var blevet begravet 11 dage før Susannas mand. Han var ansat ved toldvæsenet som overvisitør ved det lidet kontor bag Børsen. I 1718 ansøger han om at få det ledigblevne toldskriverembede i København, som Nikolaj Wivet må give afkald på, da han er blevet udnævnt til viceborgmester i København, og denne tjeneste »ikke befindes foreneligt med Toldskrivertjenesten«, men »Kroholdet maa Wivet beholde paa sin og Konens Livstid«. ³⁸ 31. december 1718 beskikkes Jacob Olsen som toldskriver ved Københavns Toldbod ved den udenlandske told og fik 2. september 1735 titel af kommerceråd. Han døde af gulsot og blev begravet i Bremerholms Kirke 14. marts 1736.

Den dygtige og energiske Susanna opgav ikke sin eddikefabrikation, fordi hun havde giftet sig igen. Fabrikationens størrelse kan man så nogenlunde danne sig et begreb om, når man ved, at hun fra Holland indførte 20 fustager rosiner til en samlet vægt af 2055 pund, og at hun bestilte 20 favne avnbøg pr. gang til oplagring på Kruuses mølle, selv om man ikke ved, over hvor langt et tidsrum det rakte. Varen var god, den var endda så god, at en senere eddikefabrikant, urtekræmmer Hans Pay, i Adresse-Avisen nr. 126 i 1775 averterede »Den Sort Eddike, som forhen haver været meget søgt hos Sal. Frue Commerce-Raadinde Olsen paa Hiørnet af Boldhuusgaden og Stranden, bekommes nu i Wagners forhen tilhørende Gaard ved Gammel Strand No. 9, skraas for Pram-Contoiret, hvor Botiquen udi Kielderen; den beste Sorte, som til alle Slags Syltning er beqvæm, Potten for 8 Sk. og en Sorte ringere for 6 Sk. Potten«. ³⁹

Et lille billede af hende var fremme på en miniature-udstilling i København i 1910. Det er malet af hof-miniaturemaler Christoph Foltmar, som på bagsiden af billedet har skrevet følgende hyldest til hende.⁴⁰

Se her er et Contrafej af een gudfrygtig Frue
 Som gjorde mange vel, og som en saftig Drue
 Lod sin Velsignelse paa mange flyde ned,
 Derfor og Ærens Tron for hende er bered.
 C. Foltmar.

Er det bevidst eller ubevidst, at Foltmar sammenligner fruén, der lavede vineddike af tørrede druer, med en saftig drue, der lod sin velsignelse på mange flyde ned, så er der til gengæld ikke noget at være i tvivl om, når Barhow i sin snurrige vejviser⁴¹ fra 1748 omtaler hende som »En Encke-Madam Olsen, fuld af Vanité«, d.v.s. opblæsthed eller indbildskhed.

Susanna afg. kommerceråd Jacob Olsens enke døde 20. september 1756 kl. 10³/₄ formiddag og fik en storstilet og kostbar begravelse.⁴² Det fremgår af skiftebehandlingen, der er indbundet som en ret tyk bog i folio, at hun kort tid før sin død havde aftalt med organist Johan Foltmar⁴³ ved Trinitatis Kirke, at han inden længe skulle overtage fabrikationen af vineddike. Ved testaments⁴⁴ åbning viste det sig, at han – der åbenbart har været hendes yndling – ikke alene arvede en del indbo og rede penge, men »endvidere er det min sidste og alvorlige Villie, at Johan Foltmar, Organist til Trinitatis Kirke, skal have, og strax efter min Begravelse tiltræde og indflytte i mit iboende Huus, beliggende paa Hiørnet af Boldhuusgaden imod Stranden og samme tage udi Possession, med det derudi indrettede Wiin-Edike-Bryggerie, og alt det dertil hørende Reedskab, tillige med ald Forraad, saavel af Edike som

SUNDORPHS HUS

Tegning efter Søren Christian Sundorphs skydeskive fra Den kgl. Skydebane. På skiven, der er dateret 30. juni 1784, ser man det gamle hjørnehus med en ny indgang midt i bygningen, der førte ind til forretningen

anden Requiseta med Rosiner og meere«. Foruden selve eddikebryggeriet overtog Foltmar også to af den afdødes tre tjenestepiger, der havde været beskæftiget ved fabrikationen; den ene havde tjent fru Olsen i 17 år, den anden i 10 år, så de var fortrolige med fabrikationen og forretningen, der uden afbrydelse kunne fortsættes.

Det var nu ikke tilfældigt, at Johan Foltmar arvede eddike-

bryggeriet og huset; hans hustru Agnethe Maria Schows farmor, der var gift med sognepræsten Hans Mortensen Schow til Nordrup, var født Agnethe Wienecke, og hun var søster til den afdøde. Johan Foltmar var født 1714 som søn af kongl. hautboist Johann Voltmar og hustru Anna Margrethe Elisabeth Bundhauern, der var indvandret sydfra. Han havde assisteret organist Peder Poulsen Sparkiær ved Trinitatis Kirke i seks år og opnåede derpå at blive hans efterfølger. Men det var et usselt levebrød at være musiker. Organisterne sad og sultede i småbyerne, selv i hovedstaden var forholdene ved flere kirker ikke stort bedre, så organisterne måtte supplere deres små indtægter⁴⁵ dels ved privatundervisning, dels på anden måde. Således organisten ved Holmens Kirke Jacob Fosie, der malede miniaturer og underviste søkadetterne i tegning, Foltmars forgænger sr. Sparkiær var tillige hofviolon, og en organist i Køge solgte akvavitter. Der skrives et par steder om, at Foltmar desuden havde en planteskole i Follerup⁴⁶ i Jylland. Det er nu ikke rigtigt, han forveksles med en plantør Johan Voetman,⁴⁷ der tidligere havde været møller i Ø Kloster i Jylland.

Efter begravelsen flyttede Foltmar den 28. september 1756 ind og begyndte at fabrikere og at sælge vineddike af lageret, samtidig med at han ansøgte kongen om »lige Frihed og Tilladelse som Sussanna Olsen udi 4 Kongers Tid i saa mange Aar ved Huuset har været givet, paa det han kan svare Renter og de øvrige Udgifter af Huuset, og for at han med Kone og smaa Børn ikke skal lide saa anseligt Tab og Skade frem for de andre Arvinger, ved det for nærværende Tid forefindende Oplag af Eddike«. Samtidig gør han opmærksom på, at »det strax derpaa er ham formeent at udsælge Edicke i heele, halve eller Pele Maal under 50 Rdl. Straf«. ⁴⁸ Ansøgningen blev oversendt til magistraten 20. oktober 1756, og denne gav sit samtykke på visse betingelser:

1) at han ikke brygger nogen slags eddike uden af rosiner alene,

- 2) at han ikke må udsælge den af ham bryggede eddike i mindre partier end i hele ankere, så længe urtekræmmere forhandler hans eddike en detail, men såfremt de ikke gør det, får han tilladelse til at sælge den i pottlevis, »men ei i Skillings Viis«,
- 3) at han løser borgerskab,
- 4) at der ikke meddeles ham noget særligt privilegium.

På ansøgningens vej til kongen fra magistraten skriver denne, at den giver sit samtykke, »siden denne Ædike-Bryggen af Rosiner skal være et Arcanum, som er bleven holt skiult og reserveret indtil nu, da samme tilligemed Huuset og Indretningerne ved Enkens Død er givet og testamenteret til Supplicansens Kone, og foruden for mange Aar siden af bemeldte Enkes Forfædre vare for en anselig Summa kiøbt og tilveiebragt«.

Det vil med andre ord sige, at den gode fru Susanna ikke har haft privilegium eller løst borgerskab til fabrikationen af sin vin-eddike, men blot har fortsat virksomheden efter den hendes første mand og svigermoderen givne tilladelse. Det forklarer måske, hvorfor vurderingsforretningerne i hendes tid ikke med eet ord nævner den dybe kælder med bryggerkedlerne og de andre indretninger, og at hun ikke indsender protest, da Elisabeth Lynges, afg. controller Frantz Richs enke 30. august 1748 får bevilling på et »Wiin-Ædike Bryggerie i Kiøbenhavn«.⁴⁹

Kongen underskrev privilegiet 13. december 1756, og endelig fik Foltmar borgerskab som »Eddikebrygger af Rosiner« 20. april 1757. Han kendte reklamens magt og averterede flittigt i aviserne. En af hans annoncer i Adresse-Avisen⁵⁰ fra 1765 lyder:

J.F. Da jeg formedelst Reparation paa mit Ædike-Værk, har havt Mangel paa min sædvanlige Viin-Ædike, og desaarsag ikke efter Ønske har kundet fornøye mine Kiøbere paa nogen Tidlang; Saa averteres hermed til alles Efterretning, at der nu som tilforn kand bekommes extra god Viin-Ædike i mit iboende

Huus paa Hjørnet af Boldhuusgaden og Stranden, 10 og 12 Sk.
Potten, og i halve og hele Ankere 11 Sk. Johann Foltmar.

Nogle gange kalder han sig »kongl. allern. privil. Wiin-Edike-Handler«, og i en anden annonce slår han på de patriotiske strenge: »Da jeg for nærværende Tiid har en temmelig Forraad af Fransk Viineddike færdig, den stærkeste tilforladelig lige saa god som den udenlandske; saa formodes desmere, at jo alle ret patriotisk sindede vil betiene sig af samme —«. ⁵¹

I en alder af omtrent 60 år solgte Johan Foltmar ifølge skøde af 15. juni 1773 ⁵² sin ejendom med tilhørende vineddikebryggeri til urtekræmmer Hans Pay for 7000 rdl. cur. Hans Pay ⁵³ var nordmand, født 19. august 1738 i Drammen, hvor faderen Halvor Hansen Pay var consumptionsforvalter. Han kom på et handelskontor i København hos John & David Brown i 1758, hvor han var i seks år. Efter en rejse til St. Croix med en kaptajn Word, der var englænder, associerede han sig med dennes broder. De drev kommissionsforretninger både her, i provinsen og i udlandet og havde kontor på hjørnet af Boldhusgade og Stranden. Tre år efter opløstes kompagniskabet, og Pay, der havde haft borgerskab som porcelænshandler, fik nu (5. april 1771) bevilling til at handle med alle slags urtekramvarer og lejede en del af huset. To år efter købte han huset af Foltmar og giftede sig med Mette Christine Collstrup, ⁵⁴ en søster til den store tømmerhandler og grosserer Andreas Collstrup. De nygifte begyndte småt, de udlejede enkelte værelser i huset, endog månedsvis og boede selv i et enkelt værelse. 21. oktober 1774 fik Pay bevilling til at brygge vineddike af rosiner, og året efter blev han optaget i »Kræmmerkompagniet«, men først 28. juni 1776 blev han indskrevet som virkelig urtekræmmer. Han averterede sin vineddike i aviserne og har rimeligvis haft hjælp af sin kone ved fabrikationen, i hvert fald i den første svære tid, så

hun må sikkert regnes som den tredje kvindelige vineddikebrygerske på stedet. Hans Pay døde 30. december 1777, kun 39 år gammel, og enken, der kun var 25 år, stod alene med to små børn. Hendes velstående broder støttede hende, men hun kunne ikke klare forretningen alene og indgav derfor en allerunderdanigst ansøgning om, at hendes afdøde mands bevilling til at handle med urtekramvarer måtte gå over til hendes tilkommende mand, da »jeg savner Indsigt og den rette Bestyrelse«, hvorfor »Næringen daglig aftager, saa at et nyt Ægteskab er uomgængeligt fornødent«.

I slutningen af året 1778 (21. december) fandt brylluppet med Søren Christian Sundorph sted.⁵⁵ Han hed egentlig Søren Christensen, var født i Nørresundby, hvor hans fader var fisker. Han antog navnet Sundorph efter byen, forandrede Christensen til Christian og begav sig i foråret 1761 i en alder af 17½ år til København, hvor han kom i condition hos brødrene Peter og Ole Møller, der havde kontor i huset Ved Stranden, nuv. nr. 12. Hans kone havde, da hun kom til København, tjent i nr. 14, hos købmand Gustmeiers enke, hos hvem broderen Andreas dengang var ansat.

En måned efter vielsen løste han borgerskab (18. januar 1779), og samme år fik han »Privilegium til at forhandle alle Slags Tobakker samt selv at skære Snus-Tobakker«. Handelen udviklede sig både i det store og i det små med forskellige slags varer, der ikke hørte til urtekram, og han drev til sidst en temmelig vidtløftig vekseltrafik og havde skibsparter, så den Sundorphske handel hverken før eller senere har haft så stort et omfang. Det var navnlig the, han handlede med, men også varer som porcelæn, sukker, rabarber, nanquin, tørklæder etc.

Omtrent på den tid da slottet overfor i februar 1794 nedbrændte, kom Sundorph til skade med sit ene ben, det udviklede sig til rosen og endte med hans død 5. oktober 1794. Atter stod Mette Christine som enke med alle dertil hørende vanskeligheder,

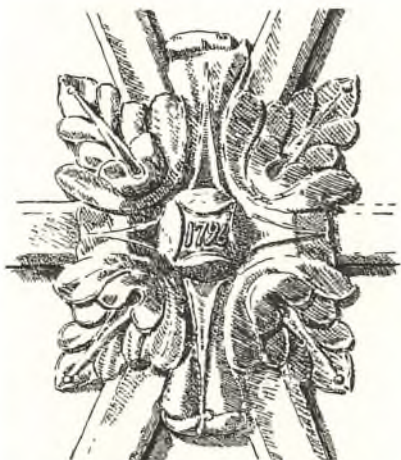
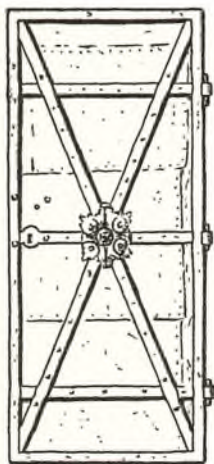
og hertil føjedes ydermere den brandkatastrofe, der 5.-7. juni 1795 førte til, at hendes hjørnehus nedbrændte til grunden. Med assistance af broderen, der jo var tømmerhandler, byggede hun en interimistisk bod i den række af træskure, som de brandlidte fik lov at opføre på slotspladsen, hvor hendes adresse blev »Velædle Mdm. Sal. Sundorph, udi Boutiquen paa Slotspladsen nærmest Holmensbro«.

Ejendom, varelager og indbo havde hun haft assureret for 33600 rdl., nu fik hun straks et forskud på 6000 rdl. og gav sig i lag med genopbygningsplanerne.

Det nuværende hus rejstes hurtigt. Vurderingen til brandassurance blev foretaget 31. maj 1796, hvor huset med sidebygning, kælder med indbygget »Kaaber Kiedel paa 4 Tdr.« blev vurderet til 9800 rdl. Ved vurderingsforretningen beskrives huset som »En til alle Sider grundmuuret Hjørne-Bygning 28 $\frac{3}{4}$ Alen lang, indeelt til Canalen i 3 Fag – og til Boldhuusgaden i 5 Fag, 11 Alen dyb. 3 Etager-høi med Qvist over 3 Fag til Boldhuus-Gaden, og over 1 Fag til Canalen en ditto Qvist, til Gaderne gebrocken Tag, behængt med sorte glasserede Steen, deri 3 halvrunde og 1 ovalrund Tag-Vindue beklæd med Blye; til Gaarden er Bygningen 4 Etager høi, heel Tag behængt med røde Steen, deri 2 simple Tag-Vinduer, Kielder under. Under Bygningen Søiler af Bornholmersteen. I 1ste Etagies Ende-Partier muurede Qvadre«. Som det fremgår af det vedføjede billede (s. 101), er alt uforandret i dag.

Blandt ejendommens lejere må nævnes Grosserer-Societetet, som fra 1804 holdt sine møder i de lokaler, fru Mette Sundorph havde stillet til rådighed på 1. sal. Grosserer-Societetet havde i det 18. århundrede ført en omtumlet tilværelse og holdt sine møder forskellige steder, sidst havde det logeret hos en bankkasserer Lacopidan på Købmagergade, men da han i 1804 solgte sin ejendom, flyttede Societetet hen hos madam Sundorph, hos hvem det holdt

SUNDORPHS HUS

»Rosinkammerets« jernbeslåede dør og rosetten med årstallet 1796. I dag er døråbningen muret til, men døren bevaret på sin oprindelige plads. Tegning i Peter Linde: Langs Kanalen

til, lige til det i 1838 omsider rykkede ind, hvor Societetet retteligt hørte hjemme, nemlig på selve Børsen. Det var her i den smukke salslignende trefags stue ud imod Boldhusgade, at Grosserer-Societetets Komité stiftedes 23. april 1817.

Det var meningen, at begge fru Sundorphs sønner skulle optages i forretningen, da den ældste, Christian Severin Sundorph, var svagelig. Han blev optaget i laugget i 1812, giftede sig i 1816 med Else Marie Nicoline Plockross, men døde allerede i 1826 af brystsyge.

Broderen Hans Pay Sundorph, der var den yngste af alle børnene, blev optaget i laugget i 1816 og fik derefter andel i forretningen. Han giftede sig med Else Marie Christine Klinting, en datter af naboen i Boldhusgade, købmand Georg Klinting, der havde den bekendte Erichsenske tobakshandel. Da broderen døde, købte han svigerfaderens handel, og samtidig købte han hjørneejendommen af moderen og forandrede firmanavnet til »H. P. Sundorph«.

Det var i særdeleshed thehandel, han lagde vægt på, og som »Sundorphs Thehandel« blev den da også velkendt viden om. Han døde 20. oktober 1860 efter i et par år at have været syg.

Hans søn Georg Christian Sundorph var indtrådt i laug^{et} i 1856 og videreførte efter faderens død forretningen, der nu ikke indskrænkede sig til butikshandel alene. I en alder af kun 49 år døde han 24. maj 1875, og hans enke Anna Margrethe Christine v. Stöcken stod alene tilbage med fem umyndige børn i det store røde hus. Han efterlod sig en bestemmelse om, at hvis den for handelen bestemte søn ikke skulle være myndig, skulle forretningen enten ophæves eller i alt fald indskrænkes til en thehandel, samt at det gamle hjørnehus skulle konserveres i familien.

Sønnen Hans Pay Sundorph,⁵⁶ der var født 1. april 1859, løste grosserer-borgerskab i 1884 og overtog i 1894 forretningen som eneindehaver. Gammel, syg og blind måtte han i 1940 opgive forretningen, der gled over på andre hænder. Få år efter blev forretningen aktieselskab, som under det gamle firmanavn »H. P. Sundorph« A/S fra 7. juli 1955 videreføres i St. Strandstræde nr. 3 under ledelse af købmand Folke Andersen.

Da Hans Pay Sundorph døde i 1860, overgik ejendommen til sønnen Georg Christian Sundorph og efter hans død i 1875 til hans enke. Efter hendes død i 1921 arvede to af børnene huset, nemlig justitssekretær ved Sø- og Handelsretten Carl Christian Sundorph og Caroline Elisabeth (Betty) Budde-Lund, født Sundorph, der var gift med bankbestyrer for Landmandsbankens Nørre Afdeling Odin Theodor William Budde-Lund.

Efter disse ejeres død i 1920'erne overgik ejendommen til justitssekretær Sundorphs datter Agnes Margrethe (Grethe) Brøndsted i ægteskab med teaterchef Henning Andreas Brøndsted for halvdelens vedkommende og for den anden halvdelens vedkommende til ægteparret Budde-Lunds børn, overretssagfører Georg Theodor

SUNDORPHS HUS

Fotografi 1963. Den store smukke trefags stue på 1. sal ud mod Boldhusgade. Her holdt Grosserer-Societetet sine møder fra 1804 til 1838, og her stiftedes Grosserer-Societetets Komité 23. april 1817

Budde-Lund, frøken Ingeborg Elisabeth Budde-Lund og frøken Karen Budde-Lund.⁵⁷

Disse ejere lod som tidligere omtalt husets facade istandsætte, og de har opfyldt bedstefaderens ønske om at konservere huset i familien.

Med stor veneration omfatter de det gamle hus, under hvis mansardtag overrettsagfører Budde-Lund har indrettet sin lejlighed ved at sammenlægge og forandre de rum, hvor slægtens medlemmer igennem generationer har haft kommis- og domestikværelser og opbevaret de kostelige the- og kaffesorter, medens alle øvrige varer beroede i firmaets pakhuis i Admiralgade nr. 17.

For at efterkomme byggevedtægterne måtte overretssagfører Budde-Lund lade lofterne hæve 1½ tomme mellem de gamle bjælker, kun det store værelse, der havde været forsynet med kakkellovn, og hvor tre kommissær havde haft logis, fik lov at beholde lofthøjden. I korridoren ud til det diminutive gårdsrum findes endnu den lugeåbning med tilhørende skodder, hvorigennem kaffesække og thekasser fra gården blev hejset op til lageret. Korridoren fører ud til de tidligere pigekamre i sidebygningen, hvor også køkken-trappen findes, og til et kammer: »Mathisses Kammer«, hvor kusken Mathias logerede. Her fandtes en klokke, der forbundet med en klokkestreng var ført ned igennem den underliggende etage til fru Sundorphs kabinet på første sal, så hun til hver en tid kunne kalde på sit faktotum Mathias.

Tilbage står et spørgsmål, som det ville være interessant at få besvaret, nemlig, om den dybe, hvælvede kælder, hvortil otte kampestenstrin fører ned fra gården, *skulle være den selvsamme kælder*, hvor eddikebryggerskerne Giertrud og Susanna havde deres »Arcanum«? Kælderen indeholder i dag et gammelt fyrsted, hvori ejendommens centralvarmeanlæg er anbragt.

De gamle vurderingsforretninger omtaler ikke specielt, at der var kælder under sidebygningen, kun at der var »Kielder under Huuset til begge Siider«. Kælderen under sidebygningen, der fortsætter under huset, har endevæg ved Boldhusgade, og hele denne lange kælder har hvælvet loft, medens de øvrige kældere under huset har almindelige glatte, hvide lofter.

Utænkeligt er det jo ikke, at kælderen har overlevet brandkatastrofen og modstået de nedstyrtende murmassers tryk.

Her er en opgave for en kender af gamle bygninger at løse i »Sundorphs Hus«.

HENVISNINGER

1. Meddelt forfatteren af husets nuværende ejer overretssagfører Georg Th. Budde-Lund.
2. H. U. Ramsing: Københavns Ejendomme 1377-1728, I, Øster Kvarter, s. 112-13. — H. U. Ramsing: Københavns Historie og Topografi, I, kort nr. 33.
3. H. U. Ramsing: Københavns Ejendomme 1377-1728, I, Øster Kvarter, s. 112-13.
4. Sst. — Kjøb. Dipl. I, s. 607: Stadens Jordebog 1. maj 1620. Ved Stranden.
5. Kjøb. Dipl. VI, s. 166: Fortegnelse over Compagnibrødre, som nu lever og søger Lauget og er bosat her udi Kjøbenhavn, Anno 1595. — H. U. Ramsing: Københavns Ejendomme 1377-1728, IV, Vester Kvarter, matr. nr. 32-36. — Sst. III, Snarens Kvarter, matr. nr. 33-36 og matr. nr. 26, 27, 21 og 22.
6. Sst. I, Øster Kvarter, s. 112-13.
7. Kjøb. Dipl. VI, s. 57: Anno 1629 wdi Julle drick er disze effterschreffne personer bleffuen laugsbrøder wdi dett dannsche Compagnie.
8. Sst. V, s. 187: 25. April 1636. Floris Reynardsen skal tiltales for Krænkelse af det Nævn, der skulde dømme i Sagen om Grønne-gaards Havn. — S. 785: Brudstykke af en Kjøbenhavns Krønike fra det 17de Aarh. Anno 1636.
9. Sst. VI, s. 209: Taxering af Boder og Skur samt udenbys Jordskyld.
10. H. U. Ramsing: Københavns Ejendomme 1377-1728, I, Øster Kvarter, s. 112.
11. Sst.
12. Sst.
13. Kjøb. Dipl. VI, s. 209: Taxering af Boder og Skur etc. 19. decb. 1633. — O. Nielsen: Kjøbenh. Historie og Beskr., 4. bd., s. 95.
14. Peter Linde: Langs Kanalen, 1945, s. 60-61. — Hist. Medd. om Kbhvn., 1907-08, 1. r., I bd., s. 170.
15. H. U. Ramsing: Københavns Ejendomme 1377-1728, I, Øster Kvarter.
16. Københ. Bytings Pantebog nr. 4, 1667-80, fol. 41.
17. Danske Samlinger for Historie etc. 1871-72, 2. r., 1. bd., s. 344 ff.
18. Kjøb. Dipl. I, s. 727: Grundtaxten 1661.

19. Danske Samlinger for Historie etc. 1871-72, 2. r., 1. bd., s. 365.
20. Kjøb. Dipl. VII, s. 438: Beta-
ling for at have Render fra Huse-
ne til Kanalen.
21. Københ. Bytings Pantebog nr. 4,
1667-80, fol. 152: Giertrud sl.
Reinholdt Horns »udi hendes nu
boende Gaard och thuende vaa-
ninger ved stranden på hjørnet
af Boldhuusgaden, hende udi dag
tilskiødet efter oblg. indhold for
capital 3000 rdl.«. Læst 21. juni
1680.
22. Kjøb. Dipl. III, s. 761: Det før-
ste Brandforsikringsselskabs Op-
rettelse.
23. Vilhelm Marstrand: Slægtshisto-
riske Bidrag, IV: Slægten Tor
Smede fra Stade og Flensborg,
s. 73.
24. Sjæll. Tegnelser LVII, fol. 470-
71.
25. Bremerholms Kirkebog.
26. Sst.
27. Sst.
28. Københ. Bytings Skøder 1710-13,
fol. 579.
29. Kjøb. Dipl. VII, s. 438: Om Be-
taling af Render fra Husene til
Kanalen. – Sst. VII, s. 638: Om
Prøve paa en ny Slags Rende-
stene i Boldhusgade.
30. Københ. Brandfors. Vurderings-
forr. over Ejend., som ere ud-
gaæde af Matr. Øster Kv. vurd.
nr. 1519, police nr. 1459.
31. Carl Bruun: Kjøbenhavn, III, s.
112.
32. Før og Nu, 1922-23, s. 415.
33. Københ. Bytings Skøder 1714-15,
nr. X, s. 90.
34. Meddelt forfatteren af overrets-
sagfører G. Th. Budde-Lund.
35. Peter Linde: Langs Kanalen,
1945, s. 61.
36. Brandtaxation. Øster Kvarter nr.
156, vurderings nr. 3925, police
nr. 3876, 20. jan. 1796.
37. Brandtaxation. Øster Kvarter,
18. febr. 1870.
38. Sjæll. Registre 1733-35, fol. 811.
– Kongelige Resolutioner 1660-
1719. 5., 12. og 31. dec. 1718.
39. Kiøbenh. Adresse-Contoires Efter-
ret. nr. 126, 9. august 1775.
40. Lemberger: Die Bildnis Miniatur
in Skandinavien, II, 1912, s.
136-37. Katalog nr. 530 ver-
zeichnet als: »Susanne Olsen,
g.m. Viceguvernør i Westindien
Winnich«. Er ikke rigtigt.
41. Hist. Medd. om Kbhvn. 1, VII.
Cand. theol. Hans Barhow og
hans Kjøbenhavns Veiviser fra
1748. »Bolhusgaden, naar mand
kommer ind af Admiralgaden«.
42. Bremerholms Kirkebog. (Begra-
velse 27. september 1756). – Hof-
retten, Executorboer 1756.
43. Om Johan Foltmar se: V. C.
Ravn: Festskrift i Anledning af
Musikforeningens Halvhundred-
aarsdag. – Kaj Foltmar: Slægten
Foltmar i Danmark og Norge. –
Hist. Medd. om Kbhvn. 3, VI,
s. 556. – Sst. 4, II, s. 76-85. –
Dansk Musiktidsskrift, 1942, s.
148-57 og 177-79. – Hagens Sam-
ling 32. 4° F-H. (Kgl. Bibl.). –

SUNDORPHS HUS

- Ludvig Holbergs Epistl. 2. bd., s. 448.
44. Jacob Olsens testamente 24. maj 1733. – Susanne Wineckes testamente 18. okt. 1755 med codicil af 13. juni 1756.
45. V. C. Ravn: Festskrift i Anledn. af Musikforeningens Halvhundredaarsdag, s. 36, 61 og 93.
46. Carl Thrane: Fra Hofviolonerne Tid, s. 89.
47. Rentekamr. Resolutionsprot. 1785 1/7-31/12, s. 143.
48. Commerce Koll. danske Journal. Ltr. G. 1756-59, s. 30.
49. »Adskillige Bestillinger« nr. 2, s. 576. (Rigsark.).
50. Kiøbenh. Adresse-Contoires Efterretn., 1765, nr. 9, 21. jan. og nr. 11, 25. jan.
51. Sst. 1765, nr. 14, 16. dec.
52. Københ. Skødeprot. nr. 19, 1771-73, sag nr. 13.
53. Om slægterne Pay, Collstrup og Sundorph, se: Illustr. Tidende 1875 1/10 – 1876 30/9, nr. 874, s. 375. – Før og Nu, 1922-23, s. 414-15. – Sofus Elvius: En slesvigsk Slægt Collstrup. – Julius Maag: Stamtavle over Slægten Collstrup, 1886.
54. Sst.
55. Sst.
56. Julius Maag: Stamtavle over Efterkommere af de fire Søskende Collstrop, 1886, s. 30.
57. Sst. – A. Falk-Jensen og H. Hjorth-Nielsen: Candidati og exam. juris 1736-1936. – Danske Sagførere, s. 59.

FRA BAGERSVEND TIL ASSISTENS-GRAVER

AF KAJ FOLTMAR

Der boede en bager Niels Pedersen i Borbergade nr. 204, som døde af brystsyege og blev begravet den 21. juli 1742.¹ Han efterlod sig en enke Johanne Margrethe Christiansdatter Bræmer og fire børn, samt en bagergård. Enken sad i gode kår, kan man se af Københavns formue-, kop-, heste- og karrosse skattemandtal i 1743: hun havde fire svende, to piger og en kusk, havde karrosse og to heste, samt en portechaise, hvoraf hun måtte betale en skat på 31 rdl., heraf alene 20 rdl. i luksusskat af portechaisen. Men det var ikke nemt for en enke på 46 år både at passe hjem og børn og et stort bageri, så hun giftede sig det følgende år, den 25. oktober 1743² i Trinitatis Kirke med bagersvenden Andreas Adam Colmetz.

Andreas Adam Colmetz var født i Brandenburg ca. 1717³ og har rimeligvis været mestersvend hos hende. Hans navn staves på mange forskellige måder: Colmetz, Colmitz, Colmes, Kolmetz, Kolmäs og Kohlmetz, så jeg vil i det følgende benævne ham Colmetz, der er det hyppigst forekommende af navnene. Første gang, man hører om ham i København, er, da han en måned før brylluppet den 25. september 1743 betaler 4 rdl. i kopulationsafgift til Københavns magistrat.⁴ I mellemtiden har han løst borgerskab som bager i København den 7. oktober 1743.⁵ Ved ægteskabets indgåelse var han 26 år, bruden 47, altså 21 år ældre end Colmetz, og samtidig blev han fader til en stedsøn på 25 år. Ægteskabet var yderst kort-

varigt, idet hans kone et par dage efter brylluppet døde af »hidsig Feber« og blev begravet den 4. november 1743.⁶

Der opstod straks vanskeligheder ved delingen af boet,⁷ som var overordentligt godt forsynet med møbler, sengetøj og alskens husgeråd af kobber og tin; desuden var der et meget stort lager af korn, både af rug og hvede, og af rugmel og hvedemel, både sigtet og usigtet; og så var der endelig bagergården.

Striden stod mellem enkemanden på den ene side og den afdødes ældste søn: Peter Christian Nielsen og hans curator brændevinsbrænder Bent Joensen (Johansen), der også var formynder for sønnen Johannes på 13 år, og brygger Børge Knap, der var formynder for de to yngste: Anders på 5 år og Kirstine på 9 år. Striden stod om værdiansættelsen af møbler og løsøre samt værdien af korn- og mellageret. Enkemanden foreslog at lade effekterne vurdere til auktionspriser med eventuel auktion for øje, med undtagelse af bagergården, som han ikke ønskede skulle gå til auktion, men selv ønskede at overtage til vurderingsprisen 3.000 rdl., men det satte den ældste søn Peter Christian og hans curator sig imod; bagergården ønskede sønnen selv at overtage og bød 4.000 rdl. for den, idet han henviste Colmetz til at købe en af de to bagergårde, der var ledige. Colmetz på sin side gjorde gældende, at den ene af de nævnte bagergårde var solgt for kort tid siden, og den anden, der lå i Rigensgade ved Grønland, var ganske utjenlig til formålet, og fandt, at sønnens høje bud: »synes alleene grundet, for at tvinge ham fra Næring og Brug samt Velfærd«, og hvad angik modpartens udtalelse om, at han kunne købe en ejendom og lade indrette et bageri deri, måtte han gøre opmærksom på, at så ville antallet af bagergårde overstige 50, et antal som Hans Majestæt Kongen havde ladet magistraten fastsætte, men han tilbød at betale 200 rdl. ud over den høje vurdering på 3.000 rdl. Sagen endte ved skifterettens mellemkomst med et forlig gående ud på, at enkemanden:

»for at undgaa ald Vidtløftighed, Uleilighed og Omkostning, som Proces og Rettergang medførte, men fornemmelig af Kierlighed for hans afdøde Hustrue og Godhed for hendes efterladte Børn« betalte 4.000 rdl. for boets bagergård på hjørnet af Borbergade og Hjortelængen (nuværende Klerkegade).

Et halvt års tid efter gifter enkemanden sig igen; han betaler kopulationsafgift til magistraten den 27. april 1744⁸ og er da antagelig blevet viet et par dage senere i Nikolaj Kirke. (Kirkebogen er ikke bevaret for det pågældende tidspunkt). Hans anden hustru hed Maren Davidsdatter Strahlendorph (Stralendorff), født ca. 1720 og datter af bagermester David Strahlendorph i København. Med hende fik Colmetz 9 børn.⁹

Ved Maren Davidsdatters broder bagermester Casper Davidsen Stralendorphs bryllup den 9. maj 1747 med Bodel Kirstine Busch opvartede Andreas Adam Colmetz sammen med en anden svoger bagermester Rasmus Sørensen med et langt bryllupsdigt,¹⁰ men det er højst usikkert, om de to har forfattet visen, dertil er den for upersonlig.

Endnu 8. august 1750 er Colmetz bager i Borbergade, men synes nogen tid efter at have skiftet stilling, idet han den 11. oktober 1751 løser borgerskab¹¹ som brygger med egen bryggergård i Rådhusstræde nr. 125. Bryggergården, der lå mellem vinhandler Fride-rich Barfreds gård og hattenmager Daniel Krøyers hus, købte han tillige med bryggerrettighederne af postkasserer, justitsråd Christen Jensen Klarup, som havde arvet den efter sin fader Jens Christensen, der havde haft gården siden 11. juni 1707. Købesummen var 12.000 rdl., foruden tønderne, for hvilke køberen skulle give 2 rdl. pr. stk. ved tiltrædelsen. Ved skødets udstedelse den 2. april 1751¹² betalte Colmetz et afdrag på 1.000 rdl., medens hans kones stedfader bagermester Johan Johansen cautionerede for restsummen 11.000 rdl., der skulle falde til 11. december termin samme år, og

også blev betalt ifølge Klarups kvittering på skødet. En baker bør ikke slå større brød op, end han kan bage: Colmetz kunne ikke holde bryggeriet gående længere end til 1759, hvilken periode må betegnes som højdepunktet af hans karriere. Derefter gik det tilbage for ham, han blev øltapper, og i 1762 finder vi ham, hans kone Maren og deres fire børn i alderen fra 12 til 2 år boende til leje i Svanemøllen¹³ uden for Østerport, uden at hans beskæftigelse anføres.

I årene 1762-63 var der indkvarteret norske tropper i København.¹⁴ Inden kvartererne igen skulle belægges, befalede kongen (27. april 1763) Kommissariatet at lade kvartererne grundigt rense, da der havde været megen sygdom blandt soldaterne. Kommissariatet tilskrev magistraten, at så snart kvartererne blev ledige, skulle sengene udluftes og rengøres, sengetøjet udluftes og bankes, og sengestederne have frisk halm.

Til desinfektion af sengetøjet og for at kunne brænde den brugte sengehalm lod magistraten opføre nogle store bageovne ude på de yderste tømmerpladser, omtrent der, hvor nu Politigården ligger, og til at føre tilsyn derude antoges den forhenværende baker Andreas Adam Colmetz. Han må have udført sit arbejde til magistratens tilfredshed, thi den 10. januar 1765 udnævner magistraten ham til »mellemligger«¹⁵ ved Vesterport og forfremmer ham derpå den 27. maj 1767 til portner sammesteds, i hvilken stilling han forbliver til september 1773.

Han er imidlertid blevet enkemand for anden gang, idet hans hustru dør den 21. september 1770.

Ved Vesterport har han en kollega, passagebetjent, senere accisekontrollør Peder Jensen Lund, som er født ca. 1728, begravet 9. maj 1777.¹⁶ Han havde en datter Anna Medea Lund. Hun var født den 15. marts 1751 i København, og hun blev den 21. februar 1774 viet i huset til Andreas Adam Colmetz.¹⁷ Havde hans første

hustru været 21 år ældre end han, så var til gengæld hans tredje hustru 34 år yngre end han; han var ved brylluppet ca. 57 år og hun kun 23.

Colmetz var nu ikke mere portner ved Vesterport, han havde den 16. september 1773¹⁸ fået bestalling som graver ved Nikolaj og Helliggejst Kirkegårde på Nørrebro.

Da Assistenskirkegården blev oprettet i 1760 til afløsning af de indenbys assistenskirkegårde, fik hver af Københavns kirker sin afdeling, men der blev kun ansat to gravere. Den ene, der blev udnævnt af magistraten, var graver ved Nikolaj og Helliggejst Kirkegårde, og det var denne graverstilling, Colmetz fik, den anden var graver ved Trinitatis og Vor Frue Kirkegårde og blev udnævnt af universitetet. Colmetz' kollega Jens Christensen Ager-schow havde før været graver ved Helliggejst indenbys assistenskirkegård, så han var kendt med bestillingen, medens det for Colmetz var noget helt nyt.

Graverboligen,¹⁹ der lå på hjørnet af Kapelvej og Nørrebrogade, forsvandt i 1884, og over dens grund går nu den udvidede Kapelvej. Huset var i een etage med tegltag, havde en kvist med tre vinduer og derover en trekantet frontespice. Midtpå med indgang fra haven var hovedindgangen med tre vinduer til venstre og fire til højre. Her boede Colmetz i en del af bygningen, medens resten antagelig har været beboet af den anden graver.

Andreas Adam Colmetz, der i kirkebogen benævnes »Assistent-Graver«, døde af »tærende Syge«, 62 år gammel, og blev begravet den 15. april 1779 på Nikolaj Assistens Kirkegård.²⁰

Stillingen som graver var dårligt lønnet. Graveren fik for sit arbejde²¹ 8 mark for en voksen (over 15 år), 5 mark for større børn og 4 for små børn, og så fik endda mindrebemidlede moderation, og fattige fik »frie Jord« og begravelse. Da det hovedsagelig var de to sidste kategorier, der blev begravet på Assistenskirkegår-

den, var gravernes indtægter små, hvad Colmetz' dødsbo da også bærer vidnesbyrd om, idet aktiverne i boet blev vurderet til en værdi af 78 rdl. 2 mk. og 4 sk., medens passiverne var så store, at resultatet blev en gæld på 118 rdl. 2 mk. 8 sk.

HENVISNINGER

1. Trinitatis Kirke.
2. Sammesteds.
3. Borgerskabsprot. 7. okt. 1743 og Nikolaj Kirkes begrprot. 15. april 1779.
4. Kopulationsprot.
5. Borgerskabsprot. 7. okt. 1743.
6. Trinitatis Kirke.
7. Københ. Skiftekom. Forseglingsprot. 1742-44, fol. 394 og Behandlingsprot. 1743-50, fol. 73.
8. Kopulationsprot.
9. Trinitatis Kirke, Dåbsprot. 1745-50 og Nikolaj Kirke, Dåbsprot. 1753-58.
10. Personalh. Tidsskr. 8. r. II bd., s. 209: Bryllups- og Ligvers i norske Biblioteker: Straalendorph.
11. Borgerskabsprot.
12. Københ. Bytings Skødeprot. nr. 10. 1750-51, sag 16.
13. Skattemandtal for Kbh. 1762. Klædebo Kvant. nr. 36: Svane-møllen.
14. Hist. Medd. om Københ. 4. r., VI bd., s. 350.
15. Stadsark.: Bestallinger 1700-1857: Portbevogtningen.
16. Vor Frue Kirke.
17. Sst. Dåbsprot. 1751, Vielsesprot. 1774.
18. Hist. Medd. om Københ. Årbog 1960, s. 179.
19. Sst. s. 63 og Før og Nu, 1921, s. 182.
20. Nikolaj Kirke, Begrprot.
21. Hist. Medd. om Københ. Årbog 1960, s. 13.

VILLADS CHRISTENSEN

AF B. TENGNAGEL JØRGENSEN

I 1964 er det 100 år siden, skaberens af *Historiske Meddelelser* om København, rådstuearkivar, dr. phil. Villads Christensen, blev født. Fhv. lektor, cand. mag. B. Tengnagel Jørgensen, der i årene 1910-22 var knyttet til rådstuearkivet som Villads Christensens medarbejder, fortæller her om sin afdøde chef.

I de 13 år, jeg kendte Villads Christensen, hændte det aldrig, at han fortalte mig noget om sig selv, sin opvækst, sine studier, sine interesser eller sine mange rejser, og kun ganske få gange kom han med udtalelser om andre mennesker. Han var ingen ynder af persondyrkelse. Derimod findes i hans store produktion så meget personligt stof, at det derigennem er muligt at danne sig et indtryk af ham.

Villads Christensen er født den 16. februar 1864. Faderen Christen Christensen var lærer i Nørbæk (Viborg amt), en ensom lille plet med store engstrækninger, sandede og ikke synderlig frugtbare markjorder, uopdyrket hede, ganske skovløs, og et par sandede biveje førte til landevejen Viborg-Randers.¹ Senere flyttede lærerfamilien til Bjerregrav ikke ret langt fra Nørbæk.

Villads Christensen gik i landsbyskolen hos sin fader, der derudover gav ham nogen videregående undervisning, og tidligt viste han historisk interesse. Han fortæller selv, hvordan han som dreng

første gang hørte Niels Kjeldsens navn: »En Skrædderpige, der arbejdede i mine Forældres Hus, nævnede det en Dag tilfældigvis, og nysgerrig eller videbegærlig spurgte jeg om, hvem Niels Kjeldsen var. I faa Ord fortalte hun da Historien om hans Kamp og Død. Dette foregik engang i Halvfjerdserne, altsaa længe før »Legenden« var bleven nedskrevet af Oberst Emil Madsen og højt oppe i Jylland . . .«. ²

Livet igennem følte Villads Christensen sig nær knyttet til sin barndomsegn, og han skrev digte til dens pris, for eksempel »Nørbæks gamle Præstegaards Have« (1882) og »Genkomst til Jylland« (1891), hvori det hedder:

Men jeg kender dog bedst, og jeg elsker især
denne fattige Plet mellem Heder og Kær,
med en lerklinet Hytte til Husmandens Ly
og en Markvej til nærmeste By.³

Mange gange vendte Villads Christensen tilbage til Bjerregrav – her skrev han bogen »København 1840-57« (1911-12).

I 1880 døde faderen, og Villads Christensen rejste da til København og blev student i 1882. Året efter tog han filosofikum og i 1884 hebraikum. (Havde han påbegyndt det teologiske studium?). I 1885 fik han bolig på Regensen, hvor det bevægede liv i de politiske kampår optog ham stærkt og hvor opholdet i det hele blev betydningsfuldt for ham.⁴

Hans studiefag blev historie, latin og engelsk. Hans studiefælle redaktør Vald. Koppel skrev mange år senere, at han fra studenterårene godt huskede Villads Christensen som professor Erslevs yndlingslev, hvor han ved laboratorieøvelser over »Scriptores Rerum Danicarum« og andre kildekrifter viste en forbavsende skarpsindighed.⁵

I 1888 tog Villads Christensen sin embedseksamen, og 1889 fik han universitetets guldmedalje for prisopgaven »Danmarks Forhold til Sverige fra Freden i Knærød til Sveriges Deltagelse i Tredivaarskrigen«. De tre professorer i historie E. Holm, Johs. Steenstrup og Kr. Erslev udtalte, at Villads Christensen havde benyttet kilderne med varsom kritik og med godt skøn, og at fremstillingen var vel afrundet og tiltalende.⁶

April 1890 blev Villads Christensen arkivassistent ved det nyoprettede provinsarkiv (landsarkiv) i Viborg, men fungerede i Rigsarkivet, indtil arkivbygningen stod færdig i efteråret 1891.

For en arkivmand må det have været en såre interessant opgave at være med at starte et nyt arkiv. Arkivalier fra hele Jylland strømmede ind til Viborg. Sagerne skulle ordnes, registreres. Blandt det indkomne registrerede Villads Christensen også et par rådstuearkiver, ligesom han tog del i undersøgelser, som foranledigedes af de daglige ekspeditioner, og, som provinsarkivar J. Jespersen udtalte i 1896, udviste Villads Christensen flid, punktlighed og samvittighedsfuldhed.

I arkivet i Viborg fandt Villads Christensen i dombøger, tingbøger m.v. stof til de mange afhandlinger, han offentliggjorde, især i »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«; men det er jo ikke nok at kunne læse de gamle akter. Forfatteren må kunne skrive og være i besiddelse af kombinationsevne og fantasi – netop egenskaber, Villads Christensen ejede.

Vi har hans egne ord for hans syn på historieskrivning. Han skrev i 1902: »Det er fortræffeligt, at enhver, der vil skrive Historie, gaar til de oprindeligste Kilder, der kan faas – ja, for saa vidt Historieskrivningen skal fortjene Navn af Videnskab, maa dette forlanges som en aldeles uomgængelig Betingelse. Men dermed er ikke alt gjort. Naar Materialet er indsamlet, begynder først

Historieskriverens Arbejde, og saa bliver der Brug for alle de individuelle Egenskaber hos Forfatteren, som rummes i Udtrykket om »Øjnene, der se«. Historieskriveren kan jo ikke nøjes med at meddele Aktstykkernes Ordlyd; han skal netop udrede og klargøre, hvad Ordene betyder. Idet han ordner og samler, udskyder og fremhæver, dømmer og vurderer, drager han *sin egen* røde Traad gennem Stoffets forvirrede Labyrinth og leder ved den sine Læsere derhen, hvor han vil have dem. Historieskrivningen er altid mer eller mindre subjektiv. Alle gode Historiebøger har en bestemt *Tendens* . . . Sagnene maa vige for Historien, selv Folkets kæreste Minder maa man have Lov til at berøve det, naar man kan give det noget sandere i Stedet for – og har Hjerte til at gøre det.⁷

Også i »Historiske Meddelelser om København« anstillede Villads Christensen (i 1907) nogle betragtninger om historieforskningen, der kuldastede gamle forestillinger, »medens de nye Antagelser brødes mod hverandre uden at kunne forliges . . . Der blev hver Gang en lille sikker Viden til Rest, naar de gamle urigtige Forestillinger eller de nye uholdbare Hypoteser bukkede under for den kritiske Prøve . . .«.

Villads Christensens emner er lokalforskning, gerne om en by (Nykøbing M., København), gerne om større dele af Jylland, for eksempel afhandlingen »De jyske Kirkebøgers Bidrag til Belysning af Krigen i Jylland 1657-59«,⁸ men især om »sære« begivenheder eller »sære« personer som tyveriproces,⁹ besættelse, hekseprocesser, spådomme, spøgeri, trolddom. Som eksempler kan nævnes »Besættelse paa Rosborg« (Jy. Hist. og Top. 3, II), »Hekseprocesser fra Midtjylland« (3,VI), »Hvorledes en Hekseproces kommer i Gang«, om en ulykkelig ildebrand i 1620 på Fyn, der bevirkede, at to kvinder henrettedes for trolddom.¹⁰

Af andre afhandlinger kunne nævnes »En ulykkelig Spaadom«

(3,VI), »En Forskrivelse til Fanden« (4, IV), »De jyske Falskmøntnere« (4, IV) m.fl.

Villads Christensen faldt åbenbart godt til i Viborg. I 1895 blev han indvalgt i bestyrelsen af »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«, da man mente, det var ønskeligt, at Viborg med provinsarkivet på en vis måde måtte blive centrum for bestyrelsen og selskabet. Det var derfor med beklagelse, at bestyrelsen erfarede, at Villads Christensen i februar 1896 var udnævnt til Københavns rådstuearkivar, men på den anden side fandt man, at det var en utvivlsom fordel at have et bestyrelsesmedlem bosat i hovedstaden.¹¹ Villads Christensen forblev redaktør af årbogen lige til 1910.

I København fortsatte Villads Christensen sine studier over de »sære« ting som hekseprocesser o.lign. og fik antaget sin doktordisputats »Baareprøven, dens Historie og Stilling i Fortidens Rets- og Naturopfattelse«, efter at han forinden havde offentliggjort afhandlingen »Om Baareprøvens Anvendelse i Jylland« med uddrag af retssager fra Ribe, Aalborg og Viborg dombøger 1616-36.¹²

Om »Baareprøven« er der sagt, at bogen kunne læses som morskabslæsning og dog var videnskabeligt opbygget.¹³ Forsvaret for disputatsen fandt sted 24. februar 1900. »En underholdende disputats . . . Ingen af opponenterne sparede på lovord over for den unge doktorand, der bag et blegt og stiltfærdigt ydre skjuler så megen lærdom, parret med en vis lun humor«.¹⁴

Som rådstuearkivar fik Villads Christensen nok at bestille. Arkivet skulle omordnes inden flytningen fra kælderlokalerne på det gamle rådhus til de gode lokaler i det nye rådhus. Da han tiltrådte i februar 1896, havde han intet personale. Til medhjælp fik han i maj 1896 cand. theol. J. Høyer og i februar 1897 stabssergent J. J. Hedegaard til ekstra-medhjælp. Først i 1910 udvidedes dette personale.

Villads Christensen lærte sit arkiv nøje at kende i disse år, hvor han beregnede arkivaliernes fremtidige plads. Heldigvis strakte flytningen sig over flere år, så arkivet ikke blev lukket.

Som noget nyt indrettede Villads Christensen i 1896 en besøgsbog. I 1897 var der 215 besøg, i 1906 var der 571 og 1910-21 gennemsnitlig 800 besøgende.

I 1906 foreslog landstingsmand Herman Trier i sin egenskab af formand for borgerrepræsentationen, at kommunalbestyrelsen skulle udgive »Historiske Meddelelser om København«, idet Trier mente, at Villads Christensen »ved sine Evner som Gransker og Forsker maatte være Opgaven voksen«. ¹⁵ Fra anden side mente man ikke, et sådant tidsskrift var strengt nødvendigt, og at det måske havde været klogere og nyttigere for alle interesserede parter at samle kræfterne fremfor at splitte dem; man anerkendte dog, at de fire første hefter var særdeles tiltalende. ¹⁶

Villads Christensen redigerede »Historiske Meddelelser« 1907-22. De 8 bind indeholder 4862 sider, og heraf har han skrevet over en fjerdepart, nemlig 1261 sider. Hans første artikel var naturligt om »Københavns Vækst og Udvidelse«, hvorefter fulgte en særdeles levende skildring af »København under Belejringen 1807«.

Talrige er de steder, hvor Villads Christensen viser interesse for naturen. I »Det københavnske Vandvæsens Søer og Vandløb« nævner han, at Ladegårdsåen i 1890-erne blev overdækket, og han slutter med dette suk: »Et stort Arbejde var tilendbragt. Byen var blevet en bred Boulevard rigere og et smukt landskabeligt Billede fattigere«. ¹⁷

I »Katinge Søer og Værk« har han en meget smuk lyrisk skildring af en sejltur i Katinge Lille Sø, »et af de ejendommeligste Steder i Danmark«. »Baaden glider frem mellem Skove af Rør og Siv, der til dels vokser paa svømmende Øer i det lave Vand. Aakandernes brede Blade dækker Vandet helt fra Ø til Ø, og deres

hvide og gule Blomster udfolder sig frodigt her i den uforstyrrede Ensomhed . . . Rørvagtler, Blishøns og Graaænder opskræmmedes næsten ved hvert Aaretag . . .«.¹⁸

De fleste af Villads Christensens afhandlinger i »Historiske Meddelelser« foregår uden for voldene: »Sorø Kloster eller Det gamle Stopperi« (1915-16), »Vartovs Kilde ved Strandvejen« og »Vartov Hospitals vornede og stavnsbundne Bønder i det 18. Aarhundrede« (1917-18), »Fra Dyrehaven« og »Avl af Køkkensager i Urtehaverne ved Sortedamssøen« (1917-18) og »Hedehuskroen« (1921-22).

Hans musikalske interesse fik ham vel til at skrive om Stadsmusikanten (1915-16). Politiske begivenheder har han skildret i »Københavns Privilegier 24. Juni 1661« (Festskrift 1911, »Københavns Repræsentanter paa Stænderforsamlingen i Roskilde« (1919-20), »Nytårsrevolten 1860« (1909-10), og i »Førsvundne Gadenavne« (1911-12) kommer han ind på sine tanker om jordværdi.

I 1912 forelå Villads Christensens værk om København 1840-57. Alle arkivalier i rådstuearkivet har han gennemset; men også aviser, især »Fædrelandet«, citeres ofte.

I denne bog får man meget at vide om Villads Christensen. Han glæder sig (side 260) over »den smukke Skik, at Landboere tog Feriebørn til sig«. I »Træk af det daglige Liv« nævner han borddansen, som i 1850 nåede til København, hvor professor Holten og overlærer Petersen ved Metropolitanskolen tog sig af at undersøge denne sag og offentliggjorde en beretning om deres resultater: »En Avis blev lagt paa et Bord, og den kom til at dreje sig, medens Bordet stod aldeles stille; det samme fandt Sted med en Hat . . . Vi kom snart til den Overbevisning, at de Bevægelser, vi havde set, hverken havde deres Aarsag i Elektricitet eller nogen anden lignende Naturkraft, men ene i Stød eller Tryk, som de opererende dem selv uafvidende meddelte Bordet«.

VILLADS CHRISTENSEN

Hertil føjer Villads Christensen: »Det er vel omtrent det samme, Naturvidenskabsmændene i vore Dage vilde sige om disse Fænomener«.

I anledning af, at Berlingske Tidende fik eneret på de officielle

Villads Christensen.
Tegning i Politiken 1914

kundgørelser, skriver Villads Christensen (side 444): »Men det viste sig her som saa ofte, at Privilegier demoraliserer . . .«.

5. juni - grundloven 1849 kalder han »den gode gamle Grundlov, som vi siden mistede« (side 483).

Endelig kunne nævnes Villads Christensens smukke levnedsskildring af L. N. Hvidt, hvem han ligestiller med borgmester Hans Nansen (side 493 ff.).

Samtidig med ovennævnte arbejder skrev Villads Christensen adskillige kommunale fest- og jubilæumsskrifter (Vestre Kirkegaard, Københavns Vandværk), artikler om gamle klostre i »Hard-

syssels Aarbog« og i »Fra Frederiksborg Amt«, og indledende artikler i Daniel Bruuns værk »Danmark«.

Til hele dette store historiske forfatterskab kommer hans økonomisk politiske arbejder, især om Henry Georges Tanker, kronikker i »Politiken« om jordværdi, grundværdiskat og en lille bog, nærmest i novelleform, »Hjem fra Møde« (1914) med betragtninger over jordspørgsmål.

Fra 1910 til 1922 har jeg haft den lykke at være knyttet til rådstuearkivet, først kun i skoleferierne, men fra 1913 hver dag 2-3 timer. I 1919 fik Villads Christensen oprettet en stilling for mig, og i 1920 blev jeg konstitueret assistent med løfte om fast ansættelse, når jeg havde taget min embedseksamen, hvilket skete i sommeren 1921. Jeg ønskede da at blive aflønnet som kommunens andre akademikere og støttedes heri af Villads Christensen. Da det ikke lod sig gennemføre, søgte jeg, efter tilskyndelse fra flere sider, over i gymnasieskolen og fik bevilget afsked fra arkivet den 31. marts 1922.

Villads Christensen havde i sit kontor rådstuearkivar O. Nielsens gamle, høje skrivepult. I skuffen til venstre havde han pipe og tobak.

Arkivet havde ingen telefon; men vi havde nøgle til den nuværende bryllupssal; der stod en telefon, vi kunne benytte.

Som hans medhjælp i arkivarbejdet fik jeg et begreb om hans nøjagtighed, hvad enten det var ordning af arkivalier, indsætning af udlånte journalsager, historiske undersøgelser, afskrivning eller korrekturlæsning. Jeg tror ikke, der findes en trykfejl i hans bøger. Han skrev og sagde Sælland. Hypothese skulle med h, Brøndshøj med d, kongenavnet Kristian med k, og artikel skulde med dobbelt k. Landstingsmand H. Trier læste også korrektur på »Historiske Meddelelser«. Da Villads Christensen i 1920 var på en udenlandsrejse, stillede bogtrykkerfirmaet uventet et spørgsmål, der krævede

svar straks. H. Trier og jeg svarede bogtrykkeren, og jeg skrev til Villads Christensens adresse i Venedig og fik følgende svar: »Paris 4-6-20. Brevet, der var sendt til Venedig, har jeg modtaget her i Dag. Om Korrekturerne har jeg ingen Besked givet, da de godt kunde vente, til jeg kom hjem. Forhaabentlig har dog De og H. Trier ingen Ulykker lavet paa egen Haand. Hilsen til Arkivet. V. Chr.«. Iøvrigt har H. Trier i »Historiske Meddelelser« VIII fortalt om sit samarbejde med ham.

Mange gange har jeg tænkt på de gode år, jeg havde i råd-stuearkivet hos Villads Christensen, hvis flid, nøjagtighed, retsin-dighed og personlige venlighed jeg lærte at agte højt, og hvis blide stille smil jeg stadig mindes.

Han kunne være usmidig i sit væsen, og fremmede kunne derved danne sig et forkert billede af ham; men som det følsomme men-neske han var, led han sikkert selv under denne usmidighed. Jeg har kun en eneste gang (i 1919) haft en kontrovers med ham. Der gik tre dage, og så kom han til mig og sagde: »Denne bog har jeg vist aldrig foræret Dem«. Det var »Baareprøven« – ingen tale om kontroversen, det hele var usmidighed, vel også fra min side.

Det var en sorg for mangfoldige, da han døde den 17. oktober 1922, kun 58 år gammel.

HENVISNINGER

1. Saml. til jy. Hist. og Top. 2. r., IV, s. 230.
2. Sst. 3. r., III, 220 ff. med Villads Christensens recension af Karl Larsens bog: Dragon Niels Kjeldsen og hans Drabsmand, 1901. Jvf. Hist. Tidsskr. 7. r., IV.
3. Saml. til jy. Hist. og Top. 4. r., IV, 113 ff.
4. Universitetets Festskr. nov. 1900, s. 132.
5. Politiken 16. febr. 1914.
6. Universitetets Festskr. april 1889, s. 130.
7. Saml. til jy. Hist. og Top. 3. r., III, 208-09, 222. Kursiveringen er Villads Christensens.
8. Hist. Tidsskr. 6. r., V (jvf. 7, III), Saml. til jy. Hist. og Top. 3. r., IV.
9. Musæum 1891.
10. Fra Arkiv og Musæum I, 109 ff.
11. Saml. til jy. Hist. og Top. 3. r., I, 11 f.
12. Sst. 3. r., II, 1-25.
13. Politiken 16. febr. 1914.
14. Sst. 25. febr. 1900.
15. Hist. Medd. 1, VIII, 558 f.
16. Fra Arkiv og Musæum III, 443.
17. Hist. Medd. 1, VIII, 274.
18. Sst. 1, VI, 436 f.

KØBENHAVNS BYMUSEUM

Erhvervelser og iagttagelser

AF STEFFEN LINVALD

Bymuseet har i 1961/62 afholdt en række meget besøgte udstillinger. I sommermånederne 1961 havde det en udstilling af billeder fra museets arkiv, der viste brokvarterernes og de nærmeste forstæders udseende, medens de endnu var grønne områder. Den afløstes i september af udstillingen »15 års maleriindkøb foretaget af Københavns kommunes kunsthåndværk«. Udstillingen, der var tilrettelagt i samarbejde med museumsinspektør Lars Rostrup Bøyesen, Statens Museum for Kunst, sluttede den 19. november. Den 1. december 1961 fyldte Københavns nuværende hovedbanegård 50 år, og i den anledning arrangeredes i samarbejde med Statsbanerne, Jernbanemuseet og Dansk Model- og Jernbaneunion og med velvillig bistand bl.a. af oberstløjtnant A. V. Arendrup en udstilling af »Kørende modeller af juletog gennem 50 år«. I de halvanden måned, denne juleudstilling var åben, besøgte den af knap 14.000 gæster.

I juni og august afholdtes med stor succes i museets have to parkkoncerter.

Da bevaringen af den gamle by omfattes med stor interesse, blev der i løbet af efteråret holdt seks foredrag om dette emne. Arkitekt Erik Morthorst talte om »Det forsvundne København«; museumsinspektør Harald Langberg om »København som gammel kulturby«; arkitekt Hans Henrik Engqvist om »Hvorledes historisk værdifulde ældre ejendomme kan restaureres og moderniseres«; museumsinspektør Steffen Linvald om emnet »Bør de københavnske

landsbyer bevares?«, civilingeniør Poul K. Lyager redegjorde for spørgsmålet »Er en bevaring af den gamle bebyggelse forenelig med Storkøbenhavns trafikale problemer?«, og rækken afsluttedes med et foredrag af stadsingeniør Poul Vedel om »Fremtidens København«.

Mindre artikler om museet og dets udstillinger er blevet udsendt til dagspressen, distriktsblade og fagblade, og desuden har museets inspektør i tidsskriftet »Bygge og Bo« skrevet to længere artikler om museets samling af stenskilte og om de københavnske gadedøres stilhistoriske udvikling.

Bymuseet har i 1961/62 været besøgt af 51.017 personer, deraf 25.477 betalende; hened 300 har studeret i dets billedarkiv, og 1.734 genstande og billeder har været udlånt til studiebrug og reproduktion.

Ude i byen har museet fotograferet og ladet opmåle de ejendomme, der er blevet nedrevet og ombygget, og en række udgravninger – især i den indre by – er blevet tilset og undersøgt. Således i det såkaldte saneringskvarter, på Kongens Nytorv og på Christianshavn, hvor museet i arkitekten Philip de Langes bekendte hus bag kommuneskolen i Prinsessegade ved udgravninger stødte på forme og skår af kgl. porcelæn fra omkring 1800. Den kgl. Porcelænsfabrik viste sig meget interesseret i dette fund, da man ikke tidligere havde været vidende om, at dette hus havde tilhørt fabrikken – endsige at der havde været ovne opstillet i det.

Blandt Bymuseets nyerhvervelser må først og fremmest nævnes et interessant maleri, der forestiller Christianshavns Torv i 1860'erne. Det er malt af Niels Bredal (1841-88) og er muligvis identisk med det maleri, han i 1867 udstillede på Charlottenborg under titlen: »Gadeparti på Christianshavn«. Det er i øvrigt gengivet i F. Hendriksens bog: »Kjøbenhavnske Billeder«, III, 1926. Motivet har stor topografisk betydning, især fordi antallet af ældre billeder fra Christianshavn er forsvindende lille. Ikke blot giver det et ind-

Parti fra Christianshavns Torv ved juletid omkring 1860. I baggrunden ses spiret på Frelsers Kirke over Dronningensgades oprindelige bebyggelse. Til venstre skimtes Christianshavns Fængsels kirkefløj. Maleri af Niels Bredal

tryk af selve torvet, men tillige også af de ejendomme, som i en lidt moderniseret tilstand lå på det ene hjørne af Dronningensgade til 1907, da de erstattedes af en stor – atter nedrevet – rødstens-ejendom i den for datiden karakteristiske jugendstil. På det modsatte hjørne af Dronningensgade ses fængslets kirkefløj og i baggrunden Frelsers Kirkes spir. Billedet må være malt ved juletid, for ved siden af en slagterbod på torvet bliver der solgt juletræer.

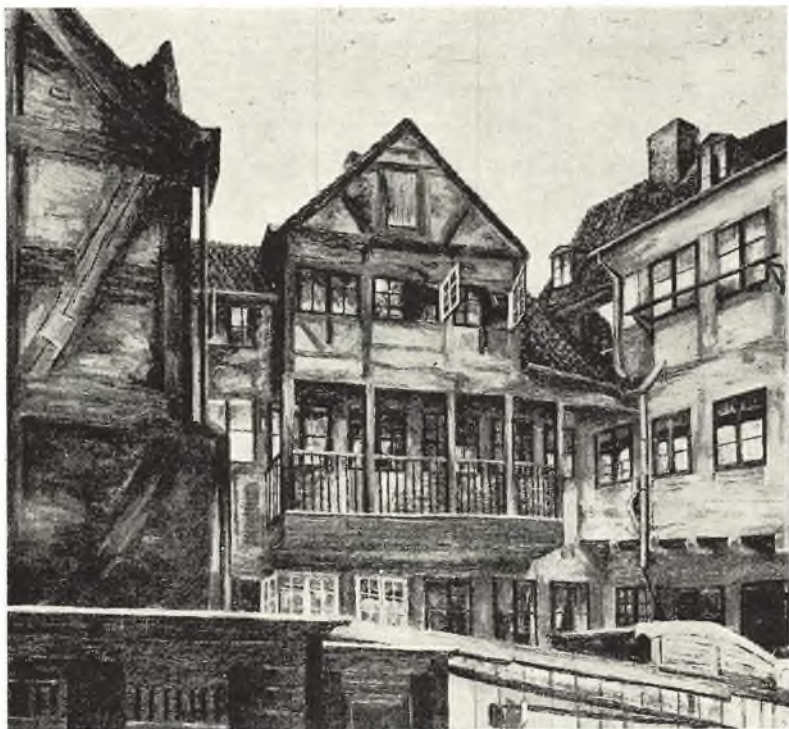
Et billede, der også giver et indtryk af »byen inden for voldene«, er et maleri, signeret I. Willum 1906, af gården i den nedrevne ejendom Møntergade 22, der havde en endog meget interessant svalegang. Huset blev nedrevet i begyndelsen af dette århundrede i forbindelse med anlægget af Christian IX's Gade.

I 1962 er det populære Røde Kro Teater blevet nedbrudt. Til minde om det er købt et maleri af Per Sonne, der viser dets idylliske beliggenhed mellem havens grønne træer.

Også fra andre københavnske forstæder er det lykkedes at erhverve nogle billeder. Blandt disse er en akvarel af P. Andersen af I. E. Ohlsens (nu I. E. Ohlsens Enkes) gartnerier på Østerbrogade omkring midten af forrige århundrede, da udsigten til Sundet endnu var fri, og Østerbros omtrent eneste bebyggelse var Kalkbrænderiernes bygninger, gartnerierne og landstederne langs Østerbrogade.

Gartner I. E. Ohlsen ejede oprindeligt en række store grunde på begge sider Østerbrogade, og de sidste af disse udstykkedes først 1902, da I. E. Ohlsengade og Carl Johansgade blev anlagt.

Et par andre billeder viser bebyggelsen på Vesterbro. Det ene er en akvarel af Cl. Winholt, som er skænket museet af frøken Gerda Larsen, Herlufsholmvej 55, forestiller hjørnet af Istedgade og Victoriagade i 1880'erne; det andet, et maleri af H. J. Hansen, som er købt i kunsthandelen, viser hjørnet af Istedgade og Abel Cathrinesgade i 1921. Skønt der mellem de to billeders tilblivelse ligger

Typisk københavnsk gårdinterior med svalegang. Fra den nedrevne ejendom Møntergade 22, der var opført efter byens første store brand 1728. Maleri af I. Willum 1906

en menneskealder, supplerer de ikke desto mindre hinanden på en udmærket måde, da de både giver et indtryk af bebyggelsens karakter og af datidens ringe trafik.

De idylliske tilstande, der tidligere rådede på Bjørnsonsvej i Valby, ses på et maleri af Carl Hertz, der ligeledes har malt et billede af åndssvageanstalten »Karens Minde« på Wagnersvej. I dem begge synes det at være landskabets karakter, der særlig har interesseret kunstneren.

Museet har desuden som gave fra ingeniør V. A. Hertel modtaget en mappe med arkitekten Martin Nyrops tegninger til den store udstillingsbygning 1888. Denne, der var beliggende på Rådhusets nuværende plads, betegnede ved sin »nordiske« stil og ved, at der kun var anvendt »ægte« materialer, et brud med de hidtidige arkitekturidealer.

Fra forskellige privatpersoner har museet endvidere i årets løb modtaget større og mindre samlinger af ældre københavnske prospektkort og fotografier, således fra antikvarboghandler Skadhauge og fotograf K. Rading. Desuden har det fra boet efter fru O. Mogensen, Puggaardsgade 17, modtaget en samling fotografier med motiver fra Mogensens bekendte jernstøberi, der tidligere lå i trekanten mellem Christianshavns Voldgade, Sophiegade og Prinsessegade. Billederne viser indretningen af en sådan virksomhed i begyndelsen af dette århundrede.

I de senere år er interessen for reklame- og plakatkunsten steget, og Bymuseet, som har en meget stor og fin samling ældre reklametryk, har i de senere år suppleret denne med nyere reklamer og plakater, som det både af kulturhistoriske og kunsthistoriske grunde er betydningsfuldt bliver bevaret. Indsamlingen af disse, som begyndte for nogle få år siden, er i år blevet fortsat med godt resultat, bl.a. har det fra lithograf Henry Schmidt modtaget en stor samling plakater, ligesom flere er blevet skænket af redaktør Eyvind Rafn.

Bymuseet har endvidere som gave modtaget et lille minde om Christiansborgs brand 1884 i form af en mortar (fundet i ruinerne), som prokurist Bredo Obelitz, Lykkesholm, Brogårdsvej 12, har skænket. Som depositum har hr. K. Schlichter, Møntmestervej 34, overladt det en fane fra »Foreningen af 1888«. Foreningen, der stiftedes det pågældende år, hvilede oprindeligt på et økonomisk grundlag, der bestod af indtægten fra et svin, som var solgt til destruktion – fortælles det. Formålet med den var at hjælpe

Udsigt over I. E. Ohlsens gartnerier på Østerbrogade. På en del af grunden anlagdes siden I. E. Ohlsensgade og Carl Johansgade. Akvarel af P. Andersen fra omkring midten af forrige århundrede

syge slagtere. Den eksisterer endnu, men omfatter nu håndværkere af alle kategorier – dog med den begrænsning, at den kun må tælle 100 medlemmer. Endvidere har Dansk Karetmagerforbund, Åboulevard 58, ved formanden Arno Jensen deponeret et gammelt smukt arkivskab i museet, betegnet: »Karetmagersvende-Foreningen af 1862«. Fru K. Hansen, Jagtvej 41, har skænket et kleinsmedeskilt i form af en nøgle, som har tilhørt hendes svigerfader, smedemester Hansen, Nordre Frihavnsgade 21, der døde 1961 – 99 år gammel. Et hattemagerskilt fra Valdemarsgade 67 er blevet erhvervet ved forretningens ophør. Endelig har belysningsvæsenet deponeret en række ældre uniformer i museet.

Foruden af de allerede nævnte er gaver i år skænket af fru Andersen, Fuglebo 6. Bikuben. Hr. Erik Boesen. Hr. P. Brorson-

Hansen, Skjoldsgade 7. Burmeister & Wain. Hofjægermester, godsejer H. C. Cederfeld de Simonsen, Erholm pr. Årup. Hr. Edvard Collemorten, Hedebygade 17 A. Hr. V. Conradsen, Grækenlandsvej 39. Dansk Brandværns Komité. Hr. Dauborg, Tovværksgade 6. Fru Bodil Eichel, Østergade 57. Fru Ekman. Hr. G. Fibiger, Sydhavnsgade 6. Fru Kirsten Friis Petersen, Haderslev. Haderslev byhistoriske arkiv. Hr. W. B. Hansen, Jernbaneallé 18 A, Espergærde. Hr. Richard Hendler, Åboulevard 21. Fhv. postmunderingsmester Ove Hertz, Holbergsgade 7. Fru Holsting, Stefansgade 44. Fru Gerda Hoskiær, Frederiksberg Allé 43. Forfatteren Anders Hune, Freilev, Aalborg. Hr. Jacobsen, Mølle Allé 8. Hr. Gunnar Odin Jensen. Filmproducent Jørgen Johannesson, Nygårds Plads 6. Hr. A. Johansson, Bredgade 17. Direktør, civilingeniør H. Kjølser, Brolæggerstræde 13. Arkitekt Kragh. Fru Aage Larsen, Ved Amagerport 12. Fru Henriette Lerche, Amagerbrogade 8. Fhv. rigsarkivar, dr. phil. Axel Linvald. Hr. William Lydholm, Ålekistevej 129. Ingeniør K. K. Madsen, E.S.A.B., Trekronergade. Cand. polit. J. Møllerup-Thomsen, Tybjerglille, Herlufmagle. Hr. Maarup, Friandsallé 32. Assurandør Carl Nielsen, Gammel Torv 10, Slagelse. Landsretssagfører Axel H. Pedersen, Nørregade 6. Hr. Karl Pedersen, Boeslundevej 4 A, Brønshøj. Hr. Carl Rasmussen. Hr. R. Rosendahl, Bellahøjvej 34 B. Rådhusbiblioteket. Rådhusforvalterens kontor. A/S Schlichtkrull & Uttenthal, Bredgade 72, Formand Simonsen, Rådhuset. Fru Marie Stensholt, Oehlenschlägersgade 4. Glarmester Tonsgaard, Kultorget 13. Varmemester Villadsen, Kultorget 1. Hr. Carl Weinold, Enghavevej 142.

ANMELDELSER

Sune Dalgård: Dansk-norsk hvalfangst 1615-1660. En studie over Danmark-Norges stilling i europæisk merkantil expansion. Med resumé på engelsk. Kbhvn. 1962. 463 s. ill.

Dalgårds disputats er et led i en række betydelige arbejder, som yngre historikere har udgivet i de senere år til belysning af forskellige afsnit af den økonomiske historie, ganske særlig vedrørende de senere århundreders økonomiske udvikling i Danmark. Fremstillingen vedrører et enkelt erhverv i en periode, hvor mange prisrelationer først var meget gunstige for Danmark, men senere gik over til at blive betydeligt vanskeligere, set fra et dansk synspunkt.

I den første periode med de gunstige prisrelationer var der her i landet betydelig interesse for erhvervsmæssig ekspansion, og dette måtte særlig gælde forholdsvis nye erhvervsområder, som hvalfangsten var. Der var stigende anvendelse for tran både inden for forskellige ekspanderende industrigrene og for det direkte forbrug, og priserne var relativt gode. Erhvervet måtte derfor antages at kunne tåle et forøget udbud, uden at det måtte forventes at gå stærkt ud over prisen.

Markedet var på det tidspunkt det meste af Europa, men var dog i temmelig høj grad koncentreret om Holland og de tilgrænsende områder. Dette måtte på forhånd fremkalde betydelige vanskeligheder for de fjernere boende dansk-norske konkurrenter, idet de store hollandske producenter kunne manipulere med priserne i nedadgående retning, når et dansk-norsk skib mødte på markedet med et års udbud. Senere, når konkurrenten var borte, kunne priserne atter påvirkes i opadgående retning.

Dette forhold blev yderligere understreget ved, at det dansk-norske udbud som regel fremkom efter sæsonens afslutning i slutningen af efteråret, idet de dansk-norske virksomheder hyppigst manglede likviditet og derfor var nok så interesseret i hurtig betaling som i høje priser.

Den manglende likviditet viser sig også i, at datidens store erhvervsdrivende, og dette gælder ikke mindst Københavns, måtte søge samarbejde med staten for at få de nødvendige midler. Hertil var kongen i de gode år mere

ANMELDELSER

end villig; han var, så vidt jeg forstår, noget mere forretningsmæssigt vidtskuende end adskillige medlemmer af rigsrådet, og han så gerne, at der ved siden af de store landbrugs udvikling også fandt en udvikling sted inden for byerhvervene. Samarbejdet fandt ikke alene sted med danske købmænd, men også med udenlandske, og for hvalfangstens vedkommende spillede slægten Braem fra Hamborg en meget betydelig rolle. Det er kendt, at medens den dansk-norske statsøkonomi under de opadgående konjunkturer var meget tilfredsstillende, savnede Christian IV evne og måske også vilje til at danne, hvad man i vor tid vel nærmest ville kalde valutareserver, og da dansk økonomi blev meget mere anstrengt, ikke mindst som følge af deltagelse i trediveårskrigen, savnede kongen tilstrækkelige midler til at holde den i sig selv risikable hvalfangst i gang, og de private købmænd, var heller ikke stærke nok til i større omfang at fortsætte udviklingen af et så risikofyldt erhverv.

Det er yderligere interessant at følge Dalgårds fremstilling af vekselvirkningen mellem politik og erhvervsliv, dels her i landet, og dels i Holland. Kongen over Danmark-Norge var interessert i at udvide rigets område til alle det nordlige Atlanterhavs kyster, og dette gælder i forbindelse med hvalfangsten specielt Spitzbergen eller Grønland, som området dengang kaldtes. Dette førte til, at man ikke var utilbøjelig til at lade marinen støtte erhvervene og bidrage til at holde hollænderne fra at gøre sig for stærkt gældende i disse fjerne og usikre dele af riget.

Det er nok rigtigt, når Dalgård benytter lejligheden til at give os noget indblik i forskellen mellem den dansk-norske og den hollandske merkantile politik. Medens det i Danmark for en stor del var godsejeradelen, der gennem rigsrådet øvede en betydelig politisk indflydelse, var det i Holland købmændene, og det er ikke underligt, at det måtte føre til en noget forskelligartet indstilling; det var vanskeligere for de dansk-norske end for de hollandske købmænd og hvalfangere at få deres interesser tilbørligt varetaget. Luften måtte så at sige være en anden, og hertil kom, at der i Danmark-Norge ikke var en kreds af småkapitalister som i Holland, der kunne holde interessen ved lige. Forfatteren siger herom s. 373: »Den sandsynligste forklaring herpå er, at en dansk eller norsk fangst under frie forhold normalt var ganske ude af stand til at konkurrere med den nederlandske, hvis styrke lå i selve det nederlandske samfunds og erhvervslivs struktur, dets langt større kredse af småkapitalister, dets tradition for kapitalens placering i fiskeri og handel, dets lave rentefod og differentierede virksomhedsorganisation. Overfor dette effektive erhvervsmaskineri måtte det endnu som helhed tal- og kapitalsvage danske og norske borgerskab komme til kort. Dets muligheder slog ikke til, og dets kapital og evner fandt utvivlsomt mere lønnende opgaver i den nærliggende handel med rigernes egne produkter og i indførelsen af udenlandske

luksusvarer. Samtidig virkede de stadig tilbagevendende krigsforhold til at slå benene væk under alle oversøiske foretagender, både ved den direkte ødelæggelse, de påførte samfundet, og ved den interesse for produktion og leverancer til staten af direkte eller indirekte krigsfornödenheder, de skabte i store dele af købmandsstanden.

Dr. Dalgårds arbejde er et betydningsfuldt led i historikernes bestræbelser for at skildre vort lands overgang fra det agrare samfund, der i væsentlig grad var baseret på en hovedsagelig selvforsynende landbefolkning, til nutidens differentierede og industrialiserede samfund, der overvejende præges af byer og byerhverv. Der vil være mange læsere, der hilser denne fremstilling med stor glæde, fordi man derigennem kommer de almindelige menneskers liv og arbejde nærmere ind på livet. Man møder således hos Dalgård en interessant og som det synes solidt underbygget fremstilling af livet på fangstpladserne ved Spitzbergen. Hertil indbragtes de fangne hvaler, og her blev spækket og bardenne skåret af. Spækket blev fordelt og derefter kogt til tran og fyldt på de af bødkerne rejste tønder; der var nok at gøre i den relativt korte fangstperiode; der skulle bygges og repareres huse, og der skulle sørges for forplejning først og fremmest til de mange mennesker, der var beskæftiget i land. Man kan af fremstillingen danne sig et billede af livet deroppe i de mørke efterårsdage og nætter, og dette billede er antagelig typisk for hvalfangstens forhold gennem lange tider. Det vil dog være af betydning, at man i gamle arkiver måske ikke mindst fra København holder øje med, om der skulle kunne findes yderligere skildringer heraf, f.eks. i skibsdagbøger el.lign. Det ville utvivlsomt interessere mange mennesker også uden for historikernes egen fagkreds.

Et væsentligt problem for hvalfangsten netop i denne periode var den nødvendige faglige arbejdskraft. Der kan næppe være tvivl om, at Danmark-Norge også dengang havde mange, der kunne løse søens opgaver, men man havde ikke specialister, der kunne lede fangsterne af de meget store dyr fra de små både. Det var på den tid egentlig kun baskere, der kunne løse denne vanskelige opgave, og den dansk-norske hvalfangst måtte derfor hente et forholdsvis stort antal baskere hertil. Det var en dyr og besværlig opgave og kunne føre til politiske vanskeligheder.

Det har for en økonom været en meget interessant læsning, fordi man får en anvendelse af moderne økonomiske betragtningsmåder og teorier på et fjernt historisk stof; man får først og fremmest et levende indtryk af, hvor beslægtede datidens og nutidens økonomiske problemer er med hinanden. Ser man f.eks. på kurver over prisudviklingen og produktionsmængden, vil man let mindes mange af de tilsvarende kurver, der er udarbejdet af økonomer, f.eks. for mellemkrigstiden. På ganske samme måde føler man genkendelse

ANMELDELSER

ved fremstillingen af den konkurrence, der var mellem trannen og de substituerende olieprodukter, ikke mindst af vegetabilsk oprindelse.

Selve konkurrenceformen virker også for den, der beskæftiger sig med nutidens erhvervsliv, kendt. Der var dengang lige så lidt som nu tale om hverken monopol eller konkurrence i den rendyrkede form, men derimod om de mange blandingsformer, der har haft så stor betydning i den sidste menneskealders udvikling af den økonomiske teori. Mange vil også nikke genkendende til datidens finansierings- og likviditetsproblemer (herunder det meget hyppigt forekommende problem i dansk økonomisk historie om manglende likviditet). Det er derfor naturligt, at man også møder kendte problemer om forholdet mellem staten og erhvervslivet, og om hvorledes det offentlige søger at hjælpe, og om hvorfor det ikke altid er faldet helt heldigt ud. Modsætningen mellem den i Holland og den i Danmark-Norge herskende tankegang er heller ikke ukendt for den, der har beskæftiget sig med økonomiske problemer i forskellige lande i nutidens Europa.

Det er derfor naturligt, at der er mange, der gerne vil takke Dalgård for hans meget interessante og lærerige arbejde. Man må meget håbe, at Dalgård selv vil fortsætte med sit arbejde, og at andre yngre historikere vil fremkomme med lignende arbejder, der både er sagligt underbyggede og let læselige. Vi trænger i høj grad til en samlet beskrivelse af den økonomiske udvikling i Danmark i de sidste århundreder og særlig af den form, kapitalismen og industrialismen har fået her i landet.

Lad mig med hensyn til bedømmelsen af ikke alene Dalgårds, men også andre forskeres arbejde inden for erhvervslivets historie gøre en enkelt bemærkning. Der er efterhånden adskillige historikere, der har erhvervet sig et ikke så dårligt kendskab til økonomisk teori og har vist sig i stand til at anvende den til belysning af historien, og man får derigennem et dybere indblik i de mennesker, der danner baggrunden for de mange økonomiske sammenhænge. Det synes inden for den almindelige økonomiske teori ofte, at dennes menneskeopfattelse er mere enkel og usammensat, end mennesker nu engang er. Ganske vist har denne simplificerende opfattelse haft sin meget store betydning for den økonomiske teori, fordi den letter anvendelsen af matematiske hjælpemidler, og man vil derfor næppe kunne komme uden om værdien af en sådan videre udvikling inden for økonomien. Men når man har en sådan opfattelse af udviklingen inden for økonomisk teori, kunne man rejse spørgsmålet om, hvor realistisk en teori, der bygger på »den økonomiske mand«, rent faktisk er. Dette står økonomen, der kun eller overvejende kender nutidens økonomi, noget usikker overfor, fordi man ikke rigtig ser dispositionerne i sammenhæng. Der ligger her en meget betydningsfuld opgave for historikerne i at vise de økonomiske dispositioner i lange tidsmæssige sammen-

hænge, således at man kan se, at mennesket ikke altid handler rationelt, og får en nærmere indsigt i, hvorfor det ikke gør det. Man kunne således fra historisk side lære os andre noget om de mange sammenhænge mellem forskellige sider af tilværelsen. Jeg kunne tænke mig, at der i fremtiden vil komme historiske arbejder, der viser, at man ikke kan betragte de økonomiske fænomener isoleret, men i højere grad vil have opmærksomheden henvendt på sammenhænge, således at »the economic man« bliver erstattet af »the whole man«. Det er altså ikke alene historikerne, der skal lære af økonomien, men også omvendt. Det tror jeg, kommer til at gælde i stigende grad i fremtiden, hvor det må forventes, at den økonomiske teori får en mere dynamisk karakter, end den hidtil har haft.

Dette lille hjertesuk skal ikke lede opmærksomheden bort fra, at jeg har været meget glad ved at læse dr. Dalgårds bog; den gør på mig indtryk af ved siden af at være let læst også at være meget solidt underbygget gennem mange års intensivt arbejde med problemerne. Man må af hensyn til fremtiden ønske, dels at Dalgård får mulighed for at fortsætte med det påbegyndte arbejde, men ikke mindre, at hans eksempel må smitte den yngre generation, således at den også går i gang med at løse de mange historiske opgaver, der endnu findes materiale til i vore arkiver. Der vil være adskilligt flere end de egentlige historikere, der vil glæde sig hertil.

Poul Peter Sveistrup.

Steffen Linvald: I byens skammekrog. Kbhvn. 1962. 132 s. ill.

Der er ikke det mindste originalt ved denne lille og ganske fordringsløse bog om en række københavnske originaler af begge køn fra det forrige århundrede og ind i begyndelsen af det, vi nu er i. Alt stoffet er uddrag fra tidligere publikationer – her har Jacob Davidsen »Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn«, Hugo Matthiessen »Københavnske Gader 1728-1795« og »Morsom og kortfattet Skildring af de mest bekendte Personer, som have levet i Kjøbenhavn i dette Aarhundrede indtil Dato« fra Jordans forlag 1870 gjort god tjeneste. Man kan næsten sige, at disse arbejder og flere til har været for givtige. De har villigt ladet sig øse af, og aftapningen er foretaget med fornuft og kritisk smag. Men det havde ikke været nogen skade til, om Steffen Linvald havde bragt os mere af sin egen betydelige viden om alle forhold vedrørende København i fortid og nutid. Han ved mere end de fleste om alt, hvad der på den ene eller anden vis har givet vor hovedstad dens præg med både lyse og mørke farver. Hvorfor så ikke komme frem med det? Måske det dog blot skal vente til en anden gang. Stoffet er ubegrænset, og de forskellige arkiver rum-

ANMELDELSER

mer guld i barrer, der blot venter på at blive møntet ud. Hvad kan papirer fra Almindelig Hospital – nu De Gamles By – ikke fortælle den forsker, som i sig har den rette indstilling til personer og problemer? Mange har været i lag med just »de rige Lofter i Hovedbygningen derude i Nørre Allé«, som Jeppe Aakjær arbejdede i, da han skrev på sit store værk i 1902 og 1903 om Steen Steensen Blichers livstragedie. Men han skrev, som tak for husly til daværende fuldmægtig på Almindelig Hospital Carl Lehmann, der på forskellig måde havde været Aakjær behjælpelig under udarbejdelsen af kapitlerne om Blichers ophold på det gamle hospital i Amaliegade, at »der er stadig Plads til mange flere, det gælder baade om Medicinal- og Personalhistorikere. Aktmaterialet er saa rigt nuanceret, at ingen med videnskabelig Vilje vil gaa forgæves«. Deri havde den store jyske nutidsskjald ret. Fra sit faste stade i Viborg Landsarkiv længtes han ofte til »sit lille Bord ved Siden af Taarnuret derude i Nørre Allé«.

Det er kun et lille mål, Steffen Linvald denne gang har sat sig. Deri skal ingenlunde ligge blot et gran af bebrejdelse. Han har villet give en samlet og let læst skildring af de kendteste hovedstadsoriginaler, som man ellers må finde frem til i mange forskellige bøger og vanskeligt tilgængelige blade og tidskrifter, hvis man vil kende noget nærmere til deres livsgang. Det er lykkedes ham. Om valget af personerne kan man naturligvis altid diskutere. Det bliver til syvende og sidst en skønssag. Nogle kunne måske godt være skudt ud og overladt den fuldkomne glemsel, medens andre nu savnes. Det gælder flere kvinder og mænd, der om sommeren havde deres faste tilhold ved Holger Danskes Briller ude på fælleden, nøjagtig der, hvor Universitetsbibliotekets anden afdeling ligger, eller ude ved lossepladserne ved den nu også forsvundne Lersø. Tænk blot på »Lersøbøllen Ferdinand« og »Karen Spidsmus«. De nævnes her i bogen ret i forbigående i een linie, og man savner Ove Rodes på samme tid følsomme og vittige digt om de to, som hvert barn i hovedstaden kendte af omtale ved århundredskiftet. For den, der som jeg har levet hele sin barndom på Almindelig Hospital, hvor jeg tilmed er født, er flere af originalerne i denne lille bog, som f.eks. Scheibelein og »excellencen« prins Frederik Frederiksen, næsten at betragte som gode gamle kendinge fra en tid, der er så vidt forskellig fra vor. Her synes det mig, at Steffen Linvald er for sober i sin penneføring, hvor han lovlig tørt fortæller om disse alt andet end ædruelige stakler. Fælles for dem alle var, at de var farverige mere end blot på næserne. Midt i den dybe fornedrelse var der noget festligt over dem, som de selv nød i højeste grad.

Bogen er lille og den hviler på større forgængere. Men den har en opgave, som den løser i fuld selvstændighed. På ringe plads er der samlet et rigt og alsidigt stof med mange gode billeder, der også kan ses andetsteds. Side for

ANMELDELSER

side må hver og en glædes over, at originaler, som de her skildrede, nu helt og holdent hører vor historie til. De var en sørgelig social skamlet på den danske hovedstad, der mærkelig sent kom til forståelsen af, at det her drejede sig om stakkels syge mennesker, over for hvem samfundet havde et stort ansvar. Det er kun mere end godt, at de ikke mere sætter kulør på det københavnske gadebillede. De naturlige og selvfølgelige fremskridt inden for den offentlige forsorg er nu et solidt værn om dem.

Det er ikke det mindst fortjente ved Steffen Linvalds skrift, at det med al ønskelig tydelighed viser os forskellen på før og nu i de sidste godt og vel hundrede år. Det lærer os, at langtfra alt var på rette plads i de såkaldte gode gamle dage, som næppe nogen med virkeligt kendskab til forholdene vover at ønske tilbage.

Johannes Lehmann.

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

Registret er person-, sted- og sagregister. Personer, som omtales i Bymuseets fortegnelser over gavegivere samt i enkelte andre fortegnelser, er ikke medtaget, ligesom navne på citerede forfattere kun undtagelsesvis er taget med. Enkelte personer, der kun kendes ved deres fornavn, er ikke medtaget. Stednavne er kun med, hvor der foreligger fyldigere oplysninger om stedet, eller dette spiller en særlig rolle. Navnenes stavemåde er i enkelte tilfælde normaliseret. Registeret omfatter ikke anmeldelserne. – Årstallet er angivet ved kursiv. De derefter følgende tal er sidetallene. Forfatternavne er kursiverede.

- A City Called Copenhagen, film 61
152
- Abbestée, Barbara Marie, f. Fabritius
62 53, 67
- Abbestée, Catharine Elisabeth, g. Ross
62 48
- Abbestée, Elisabeth Marie, g. Fabritius
62 48
- Abbestée, Helvigh, vinhandler 62
53, 67
- Abbestée, Mathias, vinhandler 62 67
- Abel Cathrine, legatstifterinde 63
41, 49-51, 54
- Abensur, Daniel, Hamborg 63 54
- Abensur, Josua, Hamborg 63 52
- Abildgaard, Nicolai, maler 60 19, 26,
31, 34-36, 48, 92, 191
- Abildgaard, Peter Christian, veteri-
nær 60 26, 191
- Abrahamson, Signe, g. Læssøe, for-
fatterinde 60 194
- Abrahamson, V. H. F., oberst, råd-
mand 60 73, 149
- Abrahamson, Werner, forfatter 60
97, 191
- von Acken, Johanne Margarethe, g.
Fabritius 62 30
- Adelaide-Polka 61 132
- Adeler, Cort, admiral 63 26, 57
- Admiralsgården 63 109
- Adriansen, Hendrich, købmand 61
56
- Afzelius, Augusta, f. Nielsen 60 160,
191
- Agata Bødgers 61 68
- Agerschow, Jens Christensen, graver
60 178 63 130
- Agerschow, Marie Margrethe, f. Stock-
berg 60 178
- Ahlefeldt, Conrad, greve, officer 62
72, 77, 86, 94
- Alberti, P. A., minister 60 118

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- Albrecht, konge af Sverige 61 20
 Albrecht II, hertug af Mecklenburg
 61 15, 20-21
 Alle Ni, melodi 61 134
 Almindelig Hospital 60 130 62 97
 Alunfremstilling 63 64
 Amager 61 13 63 22-23, 27, 77, 86
 Amagerbrogade 61 166
 Amagerport 63 77
 Amalienborg 61 78-81, 159 62 204
 Amazon-dragt 61 117
 Anatomica, Domus 62 189, 192
 Anatomisal 62 192
 Anatomisk museum, omrejsende 62
 131
 Ancelin, Joseph, billedhugger 60 140
 Ancker, Carl, gårdejer, legatstifter 60
 191
 Andersdatter, Johanne 62 154-63
 Andersen, Christen 62 159
 Andersen, Folke, købmand 63 120
 Andersen, Geert, gårdejer i Kastrup
 62 102
 Andersen, H. C., digter 60 83, 155-
 56, 160-61, 164, 191
 Andersen, Hans 60 182
 Andersen, Jacob, rådmand 63 25
 Andersen, Jørgen, borgmester 63 12
 Andersen, Niels, substitut i Brønshøj
 61 43
 Andersen, P., maler 63 146, 149
 Andersen, Sophus, komponist 60 191
 Andersen Nexø, Martin, forfatter 60
 135, 195
 Andersen Sejllægger, Thor 63 103-05
 Andresen, Andreas Johan, rådmand
 62 73
 Andresen, Karen, majorinde 60 51
 Andresen, Peter, grosserer, major 60
 50-52, 54, 191
 Andresen & Smidt, firma 60 50
 Andræ, C. G., konsejlspræsident 60
 119, 121, 191
 d'Angleterre, hotel 62 134-35, 196
 Annæ Kirkegård, St. 62 88
 Arendrup, A. V., oberstløjtnant 63
 143
 Arenfeld, Hans 63 50
 Arenfeld, Karen, g.m. Frederik Urne
 63 29, 35
 Arresthus 62 120
 Artillerikorpsset 62 85, 94
 Aske 61 71
 Assistencekirkegårde 60 9-198
 Assistens Kirkegård 60 9-198 62
 110 63 130-31
 Astrallampe 62 135
 Augustin, Johan Samuel, førstesekre-
 tær i Krigskancelliet, etatsråd 60
 14-16, 18-21, 191
 Avedøre, Brøndby-Øster s., Smørum
 h. 63 81
 Axevall, borg i Västergötland 61 20

 Bache, Henrik, højesteretssagfører 61
 174
 Bache, Otto, maler 61 172, 174
 Bagge, Mathias Christian 62 82
 Bagger, Hans, biskop 61 66-67
 Bakkehus, Ny 61 161
 Balle, Nicolai Edinger, biskop 60
 112, 127, 191
 Ballerups skoleforhold 61 38
 Ballestig, Joachim, læge 60 148
 Bang, Anna Marie, f. Madsen, g. 1°
 Fribert 60 119
 Bang, Herman, forfatter 61 144
 Bang, Jacob, cand. theol. 60 184
 Bang, Jens, købmand 63 28

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Bang, Jens, læge, arkitekt 60 19, 68-69, 71, 76, 90-91, 120, 123, 132, 148, 191
- Bang, Oluf Lundt, læge 60 191
- Bang, P. G., konsejlspræsident 60 119, 191
- Barakker, se kaserner
- Barchmann, Jakob, kommitteret i Rentekammeret 62 73
- Barfod, Albert 61 31-32
- Barfred, Friderich, vinhandler 63 128
- Bartholin, Thomas, læge 62 193-94
- Bartskær, Anne, g.m. Simon Paulli 62 187
- Basballe, Christen Jensen, Århus 61 69
- Bastholm, Christian, kgl. konfessionarius 60 120-21, 191
- Baumgarten, Christiana 61 108
- Baumgarten, Ernst, premierløjtnant 61 108
- Baumgarten, H. H., mekaniker 60 191
- Bech, Herman, deputeret i Generaltoldkammeret 60 94, 191
- Bech, Jørgen, grosserer 60 55, 191
- Beck, Anna, g. Hansen 60 185
- Beck, Jens Michelsen, kancelliråd 61 103
- Beck, Joachim, lensmand, fabrikant 63 30, 58
- Beck, Lovise Sophie, f. Hagen 61 103, 105
- Beck, Valentin Bentzen, hører 61 41, 45
- Becker, Chr., arkitekt 60 124
- Becker, Christiane, g. Suhm 60 23, 48
- Becker, Gottfried, apoteker 61 108
- Becker, Jacob Gottfried, apoteker 63 53
- Becker, Johann Gottfried, apoteker 63 43
- Becker, Johan Wilhelm, hofskrædder, kgl. køkkenleverandør 61 107-08
- Becker, Margrethe Constantine, g. Stage 61 107-08
- Befolkningsforhold, Sjællands 61 36-47
- Befolkingstal, Kbhvns. 1660, 1700, 1769, 1801 63 77
- Beg 61 71
- Begravelser 60 9-198 62 122
- Begravelsesforsikring 60 51
- Begravelseskontor 60 70, 177
- Begravelsespriser 60 12-13, 30-31, 51, 61, 67, 72, 86, 104, 128, 131-33, 146
- Begravelsesvæsenet 60 147
- Behagen, Gysbert, agent, grosserer 62 54
- Bek, Christen Jensen, medlem af de 32 mænd 63 25
- Beklædning 63 92-95
- Belejringen af København 1658-60 62 197-98
- Bellahøj 61 162, 164
- Belloteau, familien 62 13
- Belvedere (udsigtstårn) 61 78
- Bendix, Rigmor, f. Stampe, forfatterinde 60 196
- Bendixen, Jacob, kapellan 61 40, 45
- Benediktsdottir, Gudbjørg, billedhuggerinde 61 166
- Bente, enke efter Mads Klokker 61 46
- Bentsdatter, Karen, g. Hallager 60 182
- Berendt, Bernhard, silke- og klæde-

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- handler 62 104, 107, 117, 132, 135,
137, 151
- Berg, Carl, rektor 60 191
- Berg, Jens Justesen, præst 61 40,
44
- Bergendal, Søren Lauridsen, kapellan
61 40, 44
- Berggreen, A. P., komponist 60 191
- Bergsøe, A. F., statistiker 60 63, 191
- Bergsøe, C. V., administrator 60 63
- Bergsøe, Clara, forfatterinde 60 63
- Bergsøe, Vilhelm, forfatter 60 63,
154-55
- Bering, Jens Jensen, brygger 62 156,
163
- Berlie, Elisabeth, g. Jean 62 41
- Bernardi, Bartolomeo, musiker 62
20-21
- Bernbaum, Frederik, graver 60 177,
181
- Bernbaum, Julius, kaptajn 60 181
- Bernbaum, Sophie Amalia Ane Ger-
trud, f. Hoffmann 60 181
- Berns, A. B. & L. Marselis, firma i
Hamburg 63 30, 49
(Bertelsdatter?) Karen, g.m. Tomas
tor Smede 63 106
- Bessel, Carl Johan Christian, officer
62 73, 78, 80, 82, 84-85
- Bianco, Peder, vinhandler 60 98-100,
191
- Biblioteker 61 151
- Bicker, Catharina, g.m. Jacob Peter-
sen 63 48
- Bielke, Edel Elisabeth, g. von Klin-
genberg 62 21
- Bielke, Henrik, rigsdmiral 61 54
- Bierman, Conrad, se Ehrenschild
- Billeskov Jansen, F. J., professor, dr.
phil. 61 151
- Bindesbøll, Gottlieb, arkitekt 60 65,
106, 116
- Bing, M. H., forretningsmand, fabri-
kant 62 124, 128
- Biograf på Gl. Kongevej 61 146-49
- Birch, Andreas, biskop 63 70
- Birch, Andreas, mineralog 63 63-74
- Birch, Niels, stenbrudsinspektør 63 68
- Bircherod, Jens Jensen, teolog 61 41,
45
- Biskop, Bartel, købmand 61 56
- Bispebjerg Krematorium 60 150
- Bissen, H. V., billedhugger 60 65,
94, 97, 112-13, 115, 191
- Bitsholt, Jens Nielsen, hans enke i
Kalundborg 61 62
- Bjerbye, Anders Hansen, graver 60
177, 182
- Bjerbye, Elisabeth, f. Køller 60 182
- Bjorn, Andreas, handelsmand 60 48
61 104-05, 108
- Bjorn, Axel Jensen, kapellan 61 40,
45
- Bjorn, Jens Axelsen, sognepræst 61
44
- Bjorn, Karen, g. Rothe 60 48-50 61
104-06, 108
- Bjorn, Margrethe, f. Lentz, g. 2° m.
Emanuel Thygesen 61 104-05
- Bjørnsknude, Klakring s., Bjerger h.
63 64
- Bladt, Hans Pedersen, købmand, råd-
mand 61 63 63 24, 26, 57
- Blegmænd 63 90
- Blesem, Peter, købmand, Amsterdam
61 62
- Bloch, Emil, kunsthistoriker 60 191
- Bloch, Martha Magdalene, f. Wessel
60 179
- Bloch, Oscar, læge 60 191

- Bloch, Peder Erichsen, graver 60
179
- Blume, Niels, herredsfoged 63 91
- Blågård 60 17
- Blågård, hospital på 62 92
- Blågårds Seminarium 60 22
- Blåtårn 62 120 63 23-24, 102
- Bobé, Louis, historiker 60 191
- Bodenhoff, Andreas, grosserer 60 34,
58
- Bodenhoff, Giertrud Birgitte, f. Ro-
sted 60 40, 58-61, 145, 191
- Boeck, Margrethe, g. Lendrop, opera-
sangerinde 60 194
- Boel Kontrafejers 61 68
- Bogø 61 18
- Bohn, Ane Marie, f. Green 60 181
- Bohn, Barbra Agnethe, f. Kofoed 60
181
- Bohn, Hermann Jørgen, graver 60
177, 180-81
- Bohn, Marie, g. Kofoed 60 89, 194
- Bohn, Peter Hermansen, degn 60 180
- Bohr, Chr., læge, fysiolog 60 157, 191
- Bohr, Harald, matematiker 60 157,
192
- Boisen, Jens, rådmand 63 25
- Bojesen, Anne, g. Topp 60 184
- Bojesen, Ernst, forlægger 60 192
- Boldhuse 62 185 63 102-03
- Boltén, Henrik, baron 61 82-94
- Boltens gård i Gothersgade nr. 8 61
82-94
- Bomslutter, Jens, gæstgiver 63 105
- Bondemøbler 63 96
- Bonfils, Antoine, kalkbrænder 62
40-42
- Bonfils, Gabrielle, f. Pigeon 62 42, 65
- de Bonnay, Catherine O'Neill, markise
60 103, 192
- Bonum, Hans Tomesen, købmand,
rådmænd i Kalundborg 61 71
- Borch, C., billedhugger 60 67
- Borch, Ole, filolog, læge, kemiker,
botaniker 62 184, 193-97, 203, 208
- Bornemann, F. C., retslærd 60 192
- Bornemann, Sophia, g. Krieger 60 29
- Botanisk Have 62 194
- Both, L., topografisk forfatter 63 95
- Bouillard, Jean, købmand 62 58
- Bouillard, Marie, f. Dumas 62 58
- Bournonville, August, balletmester 62
113, 133, 151
- Bozenhard, Emanuel, generalkonsul
60 65
- Braem, Gothard Albert, deputeret i
Generalkommissariatet, præsident
62 73, 84-85
- Braem, Johan, købmand 63 38
- Brahe, Mandrup 63 29
- Brahe, Steen, amtmand 61 50
- Brahe, Tyge, astronom 62 188
- Brandis, Angelika, frøken 61 172
- Brandis, Carl Georg, dr., Jena 61 172
- Brandis, Joachim Dietrich, dr. med.
61 172-73
- Brandis, Julie, frue 61 172
- Brandorph, Hans, grosserer 60 46
- Brandt, Anna, f. Weide, g. 2° Meis-
ling 60 179
- Brandt, Hans, proviantmester 61 57
- Brandt, Peter, sadelmager 62 90-91
- Brasch, Christoffer, rådmand i Ka-
lundborg 63 35
- Bredal, Niels, maler 63 144-45
- Bredgade-kvarteret 61 166
- Bremer, Johannes, hofpræst 63 57
- Brendstrup, Thorald, maler 61 161,
163
- Brenøe, Anna Christina 61 116

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Brenøe, Maria 61 114-16
 Brenøe, Peder Nielsen, sejmager 61 116
 Breslau, Christian Matthias, bager 61 110
 Brinch, Christian Andersen, garver 62 96
 Broch, Rasmus, købmand i Helsingør 61 61-62, 72
 Brochmand, Jesper, biskop 61 43 62 190
 Brockenhuus, Oluf, lensmand 63 29
 Brokvarterer 61 151
 Brosbøll, Carl, forfatter 62 50
 Brown, John & David, handelsfirma 63 116
 Brun, Andreas, prokurator 62 61
 Brun, E., generalmajor 62 113, 151
 de Bruns, Agata, Haag 63 53
 Brunsmann, Johan, rektor 62 202
 Bruun, Hans, skoleholder 61 41
 Brüggemann, Nicolaus, kgl. råd og amtsforvalter i Glückstadt 63 49
 Brüggemann, Nicolaus, hans hustru Hedvig 63 49
 Brygmand, Rasmus, Helsingør 61 50
 Bræddehytten 61 135
 Bræddehytte-Nielsen, se Nielsen, Frederik
 Bræmer, Johanne Margrethe Christiansdatter, g. 1° m. Niels Pedersen, 2° m. Andreas Adam Colmetz 60 179 63 126
 Bræstrup, Cosmus, politidirektør, overpræsident 60 192
 Brøndbyerne 63 80
 Brøndsted, Agnes Margrethe, f. Sundorph 63 120
 Brøndsted, Henning A., teaterchef 63 120
 Brøndsted, P. O., arkæolog 60 109, 115-16, 192
 Brønserod, Jorgen, landsoldat 62 114
 Brønshøj 61 162, 164-66
 Brønshøj Kirke 61 162
 Buch, Andres Larsen, prokurator 61 57
 Buck, Dorothea Elisabeth, g. Streibig 60 184
 Budde-Lund, Caroline Elisabeth, g. Sundorph 63 120
 Budde-Lund, Georg Theodor, overretssagfører 63 120-21
 Budde-Lund, Ingeborg Elisabeth 63 121
 Budde-Lund, Karen 63 121
 Budde-Lund, Odin T. W., bankbestyrer 63 120
 Buddinge 63 84-86
 Bugge, Thomas, astronom 60 119-20, 192
 Bugnet, Anne, f. Capion 62 22, 24
 Bugnet, Antoine 62 12, 24
 Bugnet, David, parykmager 62 12, 22, 24
 Bugnet, Marie, f. Nizet 62 12, 24
 Bugnet, Matthieu 62 22
 Bulderdick, Hans, sporemager 62 173
 Bundhauern, Anna Margrethe Elisabeth, g.m. Johan Voltmar 63 114
 Buntzen, Georg, læge 60 129, 192
 Busch, Bodil Kirstine, g.m. Casper Davidsen Strahlendorph 63 128
 Byg 63 61-62
 Byggeskik på landet 63 95-96
 Bülche, Titus, borgmester 61 65
 Bymuseum, Københavns 61 150-78 63 143-50
 Bützow, Henrik Christoffer Olufsen, provst 60 11

- Bæksted, Anders*, museumsinspektør,
 dr. phil. 62 154-63
Bærme 63 78
Bødtscher, Ludvig, digter 60 76, 192
von Bøfke, Charlotte Elisabeth
 61 112
Bøfke, Conrad 61 59
von Bøfke, Conrad, landsdommer 61
 112
Bøfke, Ditmer, købmand 61 48-60, 66
Bøfke, Ditmer, hans hustru *Maren* 61
 49, 51, 74
Bøfke, Hans, amtmand 61 58-59
Bøfke, Johan, købmand 61 60
Bøfke, Johan, d.æ., købmand 61 59-
 60, 75
Bøfke, Johan, d.y., købmand 61 56-
 57, 60-72
Bøfke, Johan d.y., hans hustru *Karen*
 61 60-61
Bøfke, Johan d.y., hans arvinger 61
 65
Bøfke, Jørgen 61 60
Bøfke, Jørgen, købmand 61 51, 56-
 58
Bøfke, Jørgen, købmand 61 60
Bøfke, Marie, g.m. Hans Henrik von
Stöcken 61 59
Bønder, københavnssegnens 63 75-98
Bøtger, Jacob Sørensen, kapellan 61
 47
Bøtger, Jacob Sørensen, hans enke
Karen 61 43
Bøttger, Elisabeth Cathrine Amalie,
g. Rose, skuespillerinde 61 106-08,
 113
Bøtger, Mathias, juveler 61 107-08
Bøytzen, Lars Rostrup, museumsin-
 spektør, mag. art. 63 143
Bådsmændsskansen 62 40
Cabiro, se *Hansen, Peter*
Callisen, Henrich, læge, konferensråd
 60 17
Capion, Anne, g. Bugnet 62 22, 24
Capion, Etienne, traktør, skuespilen-
 treprenør 62 12-17, 22-24, 46
Capion, Marguerite, g. Sayaux 62 22-
 24, 46
Capion, Susanne, f. le Creux 62 22
Cardinal, Fr. Chr., vinhandler 61 111
 62 24-25
Carl Ernst, hertug af *Glücksburg*,
 oberst 62 37, 63
Carl Peter Ulrich, hertug af *Slesvig-*
Holsten-Gottorp, kejser af *Rusland*
 som *Peter III* 62 34-35, 69
Carl Rudolph, hertug af *Württemberg-*
Neuenstadt, general 62 10, 12,
 14
Carstens, A. G., kancellidirektør 60
 32-34
Carstens, Anna Elisabeth, g. Schmith
 60 94, 196
Carstens, Gerhard Frederik, sekretær
 i *Landvæsenskollegiet* 61 102
Carstens, Inger Cathrine, f. Cramer
 61 102
Carstensen, Jørgen, skriver i *Rente-*
kammeret 62 185-86
Carstensen, Jørgen, hans hustru *Lis-*
beth 62 186
Casino, teater 61 78 62 128-32, 134-
 35
Casorti, Giuseppe, pantomimiker 60
 104
Caspersen, Karen, skuespillerinde 60
 192
Cathrine, g.m. Peder Iversen Munck,
 enke efter *Peder Nielsen Sæby* og
Peder Nielsen Slagelse (?) 61 44

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Cembalo 61 91
 Chambers, Peter, svensk korrespondent 63 36-37
 Champagnegaloppen 61 135-36
 Charlottenborg Slot 62 147
 Chemin, familien 62 13
 Chemnitz, Johan Hieronymus, sognepræst 63 68
 Chievitz, Poul, forfatter 60 122, 192
 Choppis, Jean 62 58
 Choppis, Marie, f. Dumas 62 58
 Christensen, Anders, graver 61 42
 Christensen, Axel, kirkegårdsinspektør 60 186
 Christensen, Balthazar, politiker 60 89, 192
 Christensen, Christen, lærer i Nørbæk, Sønderlyng h. 63 132
 Christensen, Dorethe, f. Madsdatter 60 179
 Christensen, Gregers, købmand 62 31
 Christensen, Hans, graver 61 42
 Christensen, J. C., konsejlspræsident 61 168
 Christensen, Jens, brygger 63 128
 Christensen, Jens, hører 61 41
 Christensen, Johanne Kirstine, f. Jørgensen 60 186
 Christensen, John, barber, maler 60 152, 192
 Christensen, Mads, klokker 61 42
 Christensen, Mads, substitut i Gentofte 61 43
 Christensen, Niels, hører 61 41
 Christensen, Peder, degn 62 154-55
 Christensen, Søren, sognefoged 60 179
 Christensen, Villads, rådstuearkivar, dr. phil. 60 192 63 132-42
 Christian V 61 80
 Christian VI 62 35
 Christian VII 60 90
 Christian IX's guldbryllup 61 168-69
 Christiansborgs brand 1884 61 150
 Christiansen, Gregers, politibetjent 62 155
 Christiansen, Tage E., museumsinspektør, mag. art. 62 214
 Christianshavns Kvarter nr. 47 62 49
 Christianshavns privilegier 63 15
 Christianshavns Skole 61 37
 Christianshavns Torv 63 144-45
 Christianshavnske fattiglejligheder 62 142-43
 Christiansø 61 154
 Christie, ejer af marmorbrud i Norge 60 90-91
 Christoffer II 61 8-9, 18
 Christoffersdatter, Mallene 61 68
 Citadellet 61 79 63 14
 Classen, Anna Elisabeth, f. Fabritius 62 29
 Classen, J. F., industridrivende, godsejer 62 29, 33, 62
 Classen, Marie Justine, f. Fabritius 62 29
 Classen, P. H., gchejmekonferensråd, dir. for det Classenske Fideicommis 62 29
 Claudi, Christian, købmand 61 62, 65-66, 70, 72
 Clausdatter, Cicille, g.m. Ditmer Bøfke 61 48
 Clausen, A., supercargo 60 50, 192
 Clausen, Augustin, skomager 61 56
 Clausen, H. G., stiftsprovst 60 192
 Clausen, H. N., biskop, politiker 60 109, 192
 Clemendsen, Anders, skolemester, degn 61 43

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- Clemens, Johan Frederik, kobberstikker 61 83, 153
- Cognac (fransk brændevin) 63 34
- Coiffurer 61 117
- Colbørnsen, Christian, justitiarius, gehejmekonferensråd 60 26, 109-10, 192
- Colding, Anders Hansen, sognepræst 61 39, 44
- Colding, Jørgen Poulsen, kapellan 61 40, 45
- Colding, L. A., stadsingeniør, fysiker 60 192
- Collet, John, kommitteret i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet, justitsråd 60 28, 192
- Collin, Edvard, departementschef 60 160-61, 192
- Collstrup, Andreas, tømmerhandler 63 116-17
- Collstrup, Mette Christine, g. 1° m. Hans Pay, 2° m. Søren Christian Sundorph 63 116-19
- Colmetz, Andreas Adam, bager, graver 60 179 63 126-31
- Colomb, Barthélemie, g. Cortaud 62 33
- Colomb, familien 62 13
- de Coninck, Frédéric, grosserer 60 34, 98, 100, 192
- Corfitz, Peder, hans hustru Dorte 63 86
- Cornelisen, Rasmus, købmand 61 56, 58, 62, 66, 68, 72-73
- Cort Adelters gård 62 49
- Cortaud, Barthélemie, f. Colomb 62 33
- Cortaud, David, vinhandler 62 33, 62
- Cortaud, Jean, vinhandler 62 33-34, 46
- Cramer, Dorothea, g. Thomsen 60 48, 197
- Cramer, Inger Cathrine, g. Carstens 61 102
- Cramer, Maren, g. Moritz 61 102
- Cramer, Søren Jensen, grosserer 61 102, 108
- Cøllner, Anna Margrethe, g. Hagen 61 103
- Daemen, G. W., kommerceråd 62 54
- Dahl, Balduin, musiker, dirigent, 61 123, 133
- Dahl, Peter, skibskaptajn 61 92
- Dahlén, Carl, balletdanser 60 96, 192
- Dahlerup, Troels, arkivar, cand. mag. 61 36-47
- Dahlerup, Vilhelm, arkitekt 60 95, 137
- Dajon, Frantz, materialforvalter 61 111
- Dajon, N., billedhugger 60 23-24, 27, 31, 40, 61, 94, 192
- Dalgas, Susanne (Susette), g. Schouw 60 112-13
- Damianus, Johan, præst 61 39, 44
- Danmarks tekniske Museum 61 150
- Danneskiold-Samsøe, Conrad, greve 60 91
- Dansk Tonekunstnersamfund 60 78
- Dazion, se Dajon
- Dechezaulx, Anne, g. Valteau 62 42
- Degne 61 36-47
- Deichmann, Jacob, boghandler 60 123, 192
- de la Garde, Anne Henriette Mazar, g. Mourier 62 20
- de la Garde, Anne Mazar 62 17, 21, 31

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- de la Garde, François Mazar, page-
hovmester, sprogslærer 62 20-21
- de la Garde, Marie, f. de Schwaen 62
21
- de la Mare, Christian 62 52
- des Bois, Pierre 62 13
- des Bois, Suzanne, f. Girard 62 13
- Desmercières, Jean Henri, deputeret
i Kommercekollegiet, 62 52
- Desroches de Parthenay, J. B., 60
13-14
- Didriksen, Helmer, medlem af de 32
mænd 63 25
- Dix, Aert, Amsterdam 63 34
- Dobel, Johann Christoph, hofbager
60 75, 192
- van Dockum, Anne-Marguerite, f.
Jean 62 52
- van Dockum, Marten, møllebygger
62 52
- Domus Anatomica 62 189, 192
- Dorete Læremoders 61 42
- Dosseringen 61 161, 163
- Dragør 61 166
- Dreier, Frederik, forfatter 60 88,
192
- Dreyer, Mourits, Køge 63 35
- Dronningens Have 61 78
- du Hautaistre, Marie Courbart 62 13
- Dumas, Marie, g. 1° Choppis, 2°
Bouillard, 3° Pechée 62 13, 46,
58
- Duntzfeldt, William, grosserer 60 87,
98
- du Sart, Anna Maria, f. Pugugu 62
64
- du Sart, Felix, tegl- og kalkbrænder
62 40-42, 64
- Duvall, Gustaf, svensk resident 63 24
- Dyrkøb, vinhus 62 196
- Dysseldorf, Albrecht, medlem af de
32 mænd 63 59
- Daa, Christian 63 29, 46, 50
- Ebbesen, Jens, ridefoged på Antvor-
skov, rådmand i Slagelse 61 50
- Eberløf, Christian Sørensen, vinhand-
ler 61 57
- Eckardt, Josephine, skuespillerinde 60
192
- Eckersberg, C. W., maler 60 88, 192
61 150, 154
- Eddikebrygning 63 106-16
- Eddinger, Eva Jacobine Pauline, g.
Visby 60 183
- Efterslægtens gård 62 32
- Efterslægtsselskabet 62 32
- Egenhoff, Susanna 61 58
- Ehlers, E. D., borgmester 60 88, 192
- Ehlers, Hans, købmand i Hamborg
61 63
- Ehm, Henrik, kobbersmed 63 48
- von Ehrenschild, Anna Marie, g.m.
Hans Bøfke 61 59
- von Ehrenschild, C. B., statsmand 61
59 63 38
- Eickhoff, Gottfred, billedhugger 62
178
- Eickhoff, Johan Gottfried, maskinfab-
rikant 60 82, 192
- Eikhof, tysk slot 61 15
- Eilersen, Jørgen, professor 61 40, 45
62 190
- Ejendomsdirektoratet 61 144
- Eksercerplads 62 88
- Ellersen, Henrich, kommissær i Frede-
ricia 61 69
- Elphenbeenske Societet 61 95-122
- Elsberg, O. Larsen, grosserer 60 29,
192

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Else, kokkepige hos Peder Jacobsen
 61 68
- Emdrup 61 162
- Emdrupport, maleri 61 162
- En Dag i Udstillingen og Tivoli, kom-
 position 61 134
- Enevældens indførelse 63 11-62
- Engberg, Harald, redaktør, cand.mag.
 61 152
- Engelhardt, Laura, rektor 60 192
- Engelstoft, Laurits, historiker 60 192
- Englandsvej 61 166-67
- Engmark, Simon, graver 60 15, 180
- Engqvist, Hans Henrik, arkitekt 61
 89 63 143
- Enner, Erik Nielsen, skoleholder 62
 173
- Envoldsen, Jonas, soldat 62 163
- Erichsen, C., komponist 61 134, 144
- Erichsen, Erich, købmand 60 34, 54
- Erichsen, Jørgen, købmand i Ham-
 borg 61 62
- Erichsens Palæ 60 54
- Erichsenske tobakshandel 63 119
- Erik Menved 61 16
- Ermegard Eggertsdatter, se Frille
- Ernst, Frederikke Lovise, fabrikant 61
 99-100
- Ernst, Johan Conrad, generalbyg-
 mester, etatsråd 61 100, 108
- Esche, Karl Morits, grosserer 60 185
- Esche, Mathilde Augusta, g. Schmidt
 60 185
- Esche, Thora Nikoline, f. Thorsen 60
 185
- Eschricht, D. F., fysiolog, zoolog 60
 192
- Estlands salg 61 19
- Etlar, Carit, se Brosbøll
- Etnografisk Samling 62 104, 118, 146
- Evens, Otto, billedhugger 60 116
- Eyraud, Paul, reformert præst 62 20-
 21
- Eyraud, Pierre-Paul, reformert præst
 62 21, 50
- Faber, I. D. 60 65, 192
- Faber, Peter, telegrafdirektør 60 66,
 192
- Faber, Villiam, forfatter 60 66, 192
- Fabricius, Elisabeth, g.m. Simon
 Paulli 62 187
- Fabritius, Albert, administrator, dr.
 phil. 60 7-8 62 167
- Fabritius, Anna Elisabeth, g. 1° Ise-
 lin, 2° Classen 62 29
- Fabritius, Anna Maria, f. Köster 62
 29
- Fabritius, Barbara Marie, g. 1° Ab-
 bestée, 2° van Hurk 62 53, 67
- Fabritius, Charlotte, g. van Hemert
 62 44
- Fabritius, Charlotte Sophia, g. Varen-
 holtz 62 30
- Fabritius, Elisabeth Mariane, g. von
 Lohenskiold 62 29
- Fabritius, Elisabeth Marie, f. Abbe-
 stée 62 48
- Fabritius, Herman, vinhandler 62 28-
 30, 48
- Fabritius, Johanne Margarethe, f. von
 Acken 62 30
- Fabritius, Just, handelsmand 62 29-
 30, 44, 47, 52
- Fabritius, Ludvig, brandenburgsk
 rentemester i Rees, Cleve 62 30
- Fabritius, Margrethe, f. Müller 62-187
- Fabritius, Marie Barbara, g. 1° Abbe-
 stée, 2° van Hurk 62 52-53, 67

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Fabritius, Marie Justine, g. Classen 62 29
 Fabritius, Michael, handelsmand 62 29-30, 44, 47, 52, 61
 Fabritius, Poulina, g. Sehested 62 29
 Fabritius, Sara Louise, g. Toyon 62 28-30, 42-46, 53
 Fabritius, Susanna Jacoba, g. Kaas 62 29
 Falck, Andreas, grosserer 60 46, 192
 Falkenberg, Anders Mikkelsen, skole-
 mester 61 41, 45
 Falmer-Nielsen, Arne Lønborg, kirke-
 gårdsinspektør 60 186
 Falmer-Nielsen, Fanny, f. Malling 60 186
 Fastelavnsløjer 62 142
 Fattigkirkegårde 60 9 62 111
 Felten, Jacob, skuespiller 61 68
 Feltlazaretter i Holsten 62 92
 Fenger, Ludvig, stadsarkitekt 60 124
 Ferdinand II af Medici 62 202
 Ferdinand Wilhelm, hertug af Würt-
 temberg-Neuenstadt, overgeneral 62 154, 163
 Figenschuh, Ermgaard 62 186
 Figenschuh, Hans, sadelmager 62 173, 186
 Figenschuh, Jeremias, sadelmager 62 186
 Finchenhof, Jørgen, købmand 61 60
 Finke, Liise 61 109
 Finke, Marie 61 109
 Finke, Nicolay, brygger 61 108-09, 121
 Fischer, M., hofstenhuggermester 60 48, 86
 Fisk 61 71 63 86
 Fisketorvet ved Gammel Strand 61 166 63 79, 86
 Fiskerhuse, kgl. 62 52
 Fiskerhuset, traktørsted 62 39, 63
 Fiskerkoner ved Gammel Strand 61 166 63 79, 83, 86
 Fissing, Christen Nielsen, præst 61 41, 45
 Fix 61 117
 Fix, Johan Leonhard, direktør 60 86, 192
 Fjerkræ 63 84-85
 Fleischer, Esaias, apoteker 63 33
 Floren, Leonhard, vintapper 62 25, 53
 Flyttedag 62 108
 Flæsk 63 61
 Flødehusarer 63 78, 93
 Flådeleverancer 63 26
 Foder 63 82
 Foersom, Peter, skuespiller 60 96, 192
 Fogh, Jørgen, borgmester 63 54
 Foltmar, Christoffer, miniaturemaler 63 112
 Foltmar, Johan, oboist, se Voltmar
 Foltmar, Johan, organist, eddikebryg-
 ger 63 112-16
 Foltmar, Kaj, bankrevisor 63 99-131
 Forchhammer, J. G., geolog 60 121, 192
 Foreningen af 1888 63 148-49
 Forgyldte Sol, gæstgivergård 63 104
 Forkerte Verden, værtshus 61 84
 Forman, Pierre 63 35
 Formont, Marie, f. Girardot 62 12
 Formont, Nicolas, vinhandler 62 12
 Forstæder 61 151
 Fortun, galiot 63 52, 62
 Fortun, gæstgivergård 63 104
 Fosite, Jacob, miniaturemaler og rade-
 rer 63 114
 Foss, Elith, skuespiller 61 152

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Françoise (fransk lærerinde) 61 91
 Franske håndværkere og kunstnere 61
 80
 Franske manufakturer 61 63
 Fransk-reformerte menighed 62 55
 Fredensborg Slot, skib 62 54
 Frederik V 62 35
 Frederik VII 60 95
 Frederiksberg 63 79, 96
 Frederiksberg Allé 63 96
 Frederiksberg Kirke 62 41
 Frederiksberg Slot 61 160
 Frederiks Hospital 62 97
 Frederiksstaden, se Ny-København
 Frederiks tyske Kirke 60 17
 Fredlunden 60 9
 Freese, Christian, isenkræmmer 61
 110
 Freese, Mette Susanna 61 122
 Frelsers Kirke, Vor 60 131, 134
 Freund, Christian, billedhugger 60
 92-93, 112, 123
 Freund, Hermann Ernst, billedhugger
 60 67, 96, 112, 120, 192
 Fribert, Anna Marie, f. Madsen, g.
 2° Bang 60 119
 Frigast, Anna Margrethe 61 121
 Frigast, Friderica Christiana 61 121
 Frigast, Magdalena Dorothea 61 121
 Frigast, Ottonia 61 121
 Frigast, Peder Christopher, brygger
 61 109, 121-22
 Friis, Friderich Anton, kancellisekre-
 tær 60 15
 Friis, Hans, til Clausholm 61 54
 Friis, Jens, kammertjener 63 62
 Friis, Mogens, greve, rentemester 63
 49
 Frille, Eggert, rigsråd, kammermester
 61 28-35
 Frille, Ermegard Eggertsdatter, g. 1°
 m. Filip Akselsen Thott, 2° m.
 Bent Bille 61 34
 Frimandspenge 62 76, 78, 86, 92
 Fris, Laurids, hans enke Vibeke 63
 43-44
 Frisch, Henriette 60 34
 Froichen, Johan Nicolaj 61 121
 Froichen, Margrethe Sophie, f. Røbel
 61 121
 From, Thøger, grosserer 60 121,
 192
 Frue Kirke, Vor 60 12, 176-77
 Frue Kloster i Roskilde, Vor 61 28-
 35
 Frue Lind, Vor 60 9
 Frue Plads 62 196
 Frugthandel 62 127
 Frøhlich, J. F., komponist 60 19, 78,
 86, 192
 de Frølich, Cecilia Christina, g.
 Schøller, gehejmerådinde 60 122-23
 Frølich, Lorenz, maler, tegner 60
 138
 Fuchs, Andreas, officer 61 67
 Fugl, Dorothea 61 122
 Fugl, Maren 61 122
 Fugl, Søren, brygger 61 109, 122
 Fuglefænger, Jens 62 194
 Fuiren, Diderik, baron 61 54 63 45
 Fuiren, Thomas, samler og legatstifter
 63 23, 57
 v. Funck, A. W., officer 62 108-09
 Fædder, Christian, borgmester, justits-
 råd 61 86, 108
 Fædrearken 60 9
 Færø, skib 63 52
 Færøhandel 63 27, 56
 Fæstningsudvalget 61 143
 Förbindelsedikten 61 7-27

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- Gabel, Christoffer, kgl. kammerskriver, statholder i Kbh. 63 27, 32, 36, 38, 42, 48
- Gad, Christen Pram, provst 62 119, 152
- Gad, G. E. C., boghandler 60 192
- Gad, Jørgen, sognepræst 62 119, 152
- Galanterivarer 61 63
- Galenbek, Otto 61 14
- Galeotti, Vincenzo, balletmester 60 19, 129, 192
- Gamél, Augustin, grosserer 60 192
- Gamle Kalkbrænderi 62 40
- Gammel Strand 61 166 63 79, 83, 86
- Gammel Torv 63 84
- Gammeltoft, J. C., borgmester 60 193
- Gamst, Herman, brygger 61 109, 122
- Gamst, Johanne Marie 61 122
- Gamst, Maren 61 122
- Gamst, Maria 61 122
- Gamsted, se Gamst
- Gandil, Christian, direktør, cand. polit. 62 9-68
- Gandil, J. C. F., stadsmægler 62 49, 53
- Gandil, Jean Pierre, fabrikant 62 50-54
- Gandil, Louise Anne, f. Toyon 62 20, 49-54
- Gandil, Marie Jacobée, f. Pichot 62 52
- Gandil, Marie Susanne Louise, g. Selmer 62 53
- Gandil, Pierre, fabrikant 62 52
- Gandilske klædefabrik 62 52
- Ganløse-Slagslundes skoleforhold 61 38
- Garboe, Axel, dr. phil. 63 63-74
- Garde, se de la Garde
- Gardehusar March 61 134
- Garnisonens indkvartering 62 69-99
- Garnisonshospitalet i Rigensgade 62 97
- Garnisons Kirke 60 17 62 110
- Garnisons Kirsegård 60 10 62 111
- Garver Rings grøft 60 159
- Gaveudstilling 61 151-52
- Gedser 61 18
- Gelskirchen, Jacob, sukkerbager 62 26
- Gemsøe, Oskar, politibetjent 60 144, 193
- Gerhard III, greve, se Gert
- Gerner, William, skuespiller 60 142, 193
- Gersdorff, Joachim, rigshofmester, rigsdrost 62 195-96
- Gert, »den kullede greve« 61 9, 18-19
- Geworbene regiment 62 69, 76
- Giftermålstilladelser for soldater 62 82
- Girard, Jerome, parykmager, galanterihandler 62 12-13, 22-23, 33
- Girard, Marie, f. Nizet 62 12, 24
- Girard, Marie Jeanne 62 61
- Girard, Marie Jeanne, g. Toyon 62 12-13, 24, 28, 33, 45-46
- Girard, Marie Madeleine, f. le Loup 62 12
- Girard, Susanne, g. des Bois 62 13
- Girardot, Marie, g. Formont 62 12
- Gjøe, Christopher 63 29
- Gladsaxe 62 92-94
- Gladsaxes skoleforhold 61 38
- Glob, Erik Pedersen 61 31-32
- Gloersen, Ulrich Jørgen, kancellisekretær 60 15
- Glæser, Franz, komponist 60 193

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Godiche, Matthias Jørgensen, bogtrykker 62 200
- Godshandler 61 28-35
- von Goës, Johann, kejserlig gesandt 62 205
- Gomez, Gabriel, Hamborg 63 37-38, 40, 52, 60
- Gorgha 61 11-13
- Gottschalk, Albert, maler 61 166
- Gram, Christian, overlæge 60 193
- von Gram, Frederik Carl, overhofmarskal 62 30, 39
- Graverbolig på Ass. Kgd. 60 71, 91, 123-24 63 130
- Gravere 61 36-47
- Gravløkken 60 9
- Gravroverier 60 23, 40-42, 52, 59-60, 98
- Gravstedsfond 60 146
- Green, Ane Marie, g. Bohn 60 181
- Griffenfeld, Peder Schumacher, rigskansler 61 48, 50 62 180, 182, 195, 201-02 63 45, 54, 62
- Grimmeton, Anders Hansen, øltapper 61 84-85
- Grosserer-Societetet 63 118-21
- Grove-Rasmussen, K. L. T., forstander 60 141
- Grundtvig, N. F. S., præst, digter 62 121
- Grüner, Gustav, dansk-norsk minister i Stockholm 62 35
- Grønlandske Handel 61 150
- Grønne områder 61 151
- Grønnegadeteatret 61 82
- Grønsager 63 77-80
- Graah, Jacob, forfatter, præst 62 65
- Gude, Henrik, officer 62 73, 78, 82, 84-85
- Gulbrandsen, Lina Alvilde Amalie, g. Neergaard 60 185
- Guldhuset 62 88
- Guldsmede 63 95
- Gule Palæ, Det 61 89
- Gurre 61 12-13
- Gurwæ 61 12
- Gustmeier, Fr. Ludolph, købmand 63 117
- Gutfeldt, C., provst 60 127
- Gyldendal, Frederikke, f. Kraft 60 40
- Gyldendal, Søren, boghandler 60 40, 193
- Gyldenløve, Ulrik Christian, officer 63 33-34, 45
- Gyldensparre, Albert Schumacher, generalpostmester 62 173
- Gyllenberg, Eleonora Juliane, f. Sparre 62 50
- Gyllenberg, Jonas, major 62 50
- Günther, Ditrich 63 50
- Günther, Richard, tysk ingeniør 60 82, 193
- Gysse (Fritz Nees) 60 56
- Gæstgivergårde 62 9-68
- Gødning 63 82
- Gøye, Christopher, se Gjøe, Christopher
- Gaardmand, Johan 63 34
- Hachtmann, Heinrich, se Wiedeldörp, Peter & Heinrich Hachtmann
- Hacquart, Philip, kirurg 62 204
- Hage, Johannes Philip, regimentskvartermester 63 78-96
- Hagen, Anna Margrethe, f. Cøllner 61 103
- Hagen, Bernhard, apoteker 61 103-04, 108

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Hagen, Frederikke Amalie, g. Kaas
61 109
- Hagen, Haagen, vinhandler 60 123,
193
- Hagen, Lovise Sophie, g. Beck 61
103, 105
- Hagens Vinkælder, Gothersgade 61
90
- Hagerup, Paul H., forlagsboghandler
61 174
- Hahn, Johan, snedker 61 56
- Hahn, Vincents, overjægermester, ge-
hejmeråd 61 34
- Hald, Ole, Utterslev 62 165
- Hallager, Andreas Sørensen, graver
60 177, 182-83, 185
- Hallager, Ane Margrethe, f. Sundahl
60 183
- Hallager, Julie Vilhelmine Charlotte,
f. Svendsen 60 183
- Hallager, Karen, f. Bentsdatter 60
182
- Hallager, Karen Johanne Noline, f.
Liebert 60 182, 185
- Hallager, Samuel Jacob Nicolai, gra-
ver 60 178, 184-85
- Hallager, Søren 60 182
- Hallander, Anders, tømremester 61
156
- Halm 63 80, 82
- Hammeleff, Frederik, billedhugger 60
89, 137
- Hammerich, Frederik, teolog, histori-
ker 60 193
- Hanck, Henriette, forfatterinde 60
160
- Handel 61 48-77
- Handlende, udenlandske i København
61 48-77
- Handsker 61 68
- Hans Christian, hertug af Sønder-
borg 63 27
- Hans Graver 61 47
- Hansdatter, Anne, g. Knudsen 60 180
- Hansdatter, Gertrud, g. 1° m. Rein-
holt Hansen Horn, 2° m. Thomas
Thorsmeden 63 105-07, 110, 122
- Hansdatter, Kristine, g.m. Jens Peder-
sen, Pjedsted 62 101
- Hansen, Aksel, billedhugger 60 66
- Hansen, Anna, f. Beck 60 185
- Hansen, Anthonette, g. Uldall 60
56
- Hansen, C. F., arkitekt 60 28, 123
- Hansen, Christian, arkitekt 60 137-
38, 193
- Hansen, Christoffer, borgmester 63
24-26, 28, 57
- Hansen, Frantz Johannes, digter 60
66-67, 193
- Hansen, Frederik, fuldmægtig hos Al-
brecht Itzen 63 59
- Hansen, H. J., maler 63 146
- Hansen, H. N., borgmester 60 70,
193
- Hansen, H. P., rektor 60 193
- Hansen, J. A., politiker 60 193
- Hansen, J. Th., maler 61 168-69
- Hansen, Jesper, kapellan 61 47
- Hansen, Jesper, hans enke Margrete
61 43
- Hansen, Jørgen 63 34
- Hansen, Knud, graver 60 180
- Hansen, Lars, værtshusholder 62 37-
39, 63
- Hansen, Marie Bertine 60 137-38
- Hansen, Morten, skoleholder 61 41
- Hansen, Niels, lærer 60 185
- Hansen, Peder, gårdejer i Pjedsted 62
101

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- Hansen, Peter, journalist, litteratur- og teaterhistoriker 60 193 61 95, 99, 143
- Hansen, Terchel, sognepræst 62 154-55
- Hansen, Theophilus, arkitekt 60 137-38
- Hansen, Wilhelm, musikforlag 61 133, 137
- Harboe, Jens, overkrigssekretær 62 61
- Harboe, Ludvig, biskop 60 11
- Hardemstorff, Charlotta, g. Laurent 62 50
- Harder, Jørgen, sognepræst i St. Magleby 61 39, 44
- Harmoniorkesterpavillon i Tivoli 61 123-45
- Harsdorff, Caspar, arkitekt 60 55 61 84
- Harsdorff, Christopher, skoleholder 61 83-85
- Haslef, Martha, g. Wærn 60 34, 61-62, 197
- Hasselmand, Hendrich Matthias, købmand 61 51, 56
- Hattinge, Emanuel Nielsen, graver 60 177-78, 182, 184
- Hattinge, Kirstine Margrethe, f. Bojesen 60 184
- Hattinge, Wilhelm, graver 60 178, 184-85
- Hauch, Andreas, officer 62 71-73, 78, 84-85, 90, 92
- Havedyrkning 63 78-79
- Havemand, Margrete, enke efter Lyder Styfken 61 57
- van Haven, Lambert, arkitekt 61 79
- Havregrynsmalning 63 86
- Hedegaard, J. J., stabssergent 63 136
- Hedegaard, Johann Christian, kancellisekretær 60 15
- Hedvig Eleonora, svensk dronning 61 81
- Heegaard, Anker, fabriksejer 60 193
- Hegel, Jacob, boghandler 60 123
- Heiberg, Johanne Luise, f. Pätges, skuespillerinde 60 63
- Heiberg, P. A., forfatter 60 48, 110
- Heimbach, Wolfgang, maler 61 151
- Heinrich II, fyrste af Mecklenburg 61 18
- Heinrich III, hertug af Mecklenburg 61 19
- Heinrich, Henriette, g. Ter-Borch 60 76
- Heins, Albert 62 173
- Heister, Hans Herman, hans enke 61 76
- Helga Galop, melodi 61 132
- Hellekande, Rasmus, købmand 62 170, 174
- Helliggejst Kirke 60 12, 132-33, 176-77
- Helligkors Kilde, Roskilde 62 124
- Helmuth, Osvald, skuespiller 61 152
- Helverskov, Chr. Herman Henriksen 63 60
- van Hemert, Anna Catharine 62 66
- van Hemert, Arnoulde, g. Jean 62 41, 48
- van Hemert, Charlotte, f. Fabritius 62 44
- van Hemert, Charlotte Amalie, g. Macculoch 62 48
- van Hemert, Gysbert, vinhandler 62 48
- van Hemert, Joost, handelsmand 61 102, 108 62 44, 47-49, 53

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- van Hemert, Marie, g. Macculoch 62
47-48
- van Hemert, Peter, handelsmand 62
44, 49
- van Hemert, Pieter, vinhandler 62 48
- van Hemmert, Susanne Marie, g. le
Sage de Fontenay 61 100-02
- Hempel, Berend H., regimentskirurg
61 108
- Hempel, Carl Diderich, brygger 60 15
- Henckell, Andrea, restauratrice 60
137
- Henckell, Sofie, g. Poulsen 60 136-37
- Hendriksen, F., xylograf 60 193
- Hennings, Simon, præst 61 39, 44
- Hennings, Betty, skuespillerinde 60
193
- Hennings, Egidius, kgl. faktor i Ham-
borg 63 54, 62
- Hennings, Wilhelm, professor, kirurg
62 96
- Henningsen, Anna, f. Lauridsdatter
62 156
- Henningsen, Rasmus, gadefoged 62
156
- Henrik Skolemester, på Vimmelskafet
61 46
- Henrik Skolemester, ved den tyske
kirke 61 41
- Henriksen, Just, Helsingør 61 76
- Henriques, Axel, forfatter 61 144
- Herfort, Esther, g. Nathanson 60 111
- Herholdt, J. D., arkitekt 60 133
- Herholdt, J. D., læge 60 90, 113, 193
- Herlev 61 30-34
- Herlev Kirke 61 33
- Herlevs skoleforhold 61 38
- Hermansen, madam 60 160
- Hermansen, Victor, museumsinspek-
tør, mag. art. 60 7-8
- Hersleb, Peder Lorens Jacobsen, sog-
nepræst 62 164
- Herstedøsters skoleforhold 61 38
- Hertz, Carl, maler 63 147
- Hertz, Henrik, forfatter 60 110-11,
160, 193
- Hertz, Rachel, »synålejomfruen« 60
113
- Hesselberg, Hans Jacob Henning,
officer 62 82
- Hesterberg, Jochum, skoleholder 61
46
- Hetsch, G. F., arkitekt 60 112, 114
- Hindsgavl, Middelfart landdistrikt,
Vends h. 61 28
- Hinné, Charles, cirkusdirektør 60 103-
04, 193
- Hinné, Franzisca, f. Zinsberger 60
104, 193
- Historiske Meddelelser om København
63 8, 132, 137-38
- Hjorth, F. C., nålemager, legatstifter
60 193
- Hjorth, S., tekniker, opfinder 60 90,
193
- Hjørring, Anders Matthiesen, præst i
Vartov 61 40, 44
- Hof- og Stadsrettens gård på Øster-
gade 62 32-33, 38
- Hoffmann, Anna Marie, legatstifter-
inde 60 146
- Hoffmann, Sophie Amalia Ane Ger-
trud, g. Bernbaum 60 181
- Holberg, Ludvig, forfatter, professor
61 106 62 9-10, 24-27
- Holck, Eiler, baron, officer 63 12
- Holck, Friderich Carl Ferdinand,
greve, officer 60 29
- Hollænderbyens skoleforhold 61 38
- Hollænderne på Amager 63 77, 86

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Holm, H. G. F., kobberstikker, maler
61 156-59
- Holm, Jens, kobberstikker 61 159
- Holm, Peder Jacobsen, hører 61 41,
45
- Holm, Peder Jensen, graver 60 180
- Holmens Kirke 60 17 62 110 63
50-51
- Holmens Kirkegård 60 10 62 111
- Holmens sogns skole 61 37
- Holmer, Peter, rådmænd 63 41
- Holten, Carl, fysiker 60 193
- Holten, Ida 60 92-93, 193
- Holten, Nicolai, statsgældsdirektør 60
92
- Holten, Sophie, g. Thiele 60 93
- Horn, Claes Fredrik, greve 60 84
- Horn, Reinholt Hansen 63 104-05
- Horneman, C. F. E., komponist 60
138, 193
- Horneman, Emil, komponist 60 138-
39, 193
- Horneman, Jens B., grosserer 60 29,
193
- Hornemann, Christian, filosof 60 64-
65, 193
- Hornemann, Emil, læge 60 158-59,
193
- Hornemann, J. W., botaniker 60 158
- Horrebow, Peder, professor 61 108
- Horsmand, sergent 62 115
- Hospital på Blågård 62 92
- Hospital på Vesterbro 62 92
- Hovedskatten 1645 61 36
- Huguenotter, se Reformerte
- van Hur(c)k, Marie Barbara, f. Fa-
britius 62 52-53
- van Hur(c)k, Peter, handelsmand 62
47, 52-53
- Husflid 63 92, 94
- Husleje 62 140, 142
- Husum 61 162, 164-66
- Hvas, Jens 63 33
- Hvervede regiment, se Geworbene
- Hvide Svane, gæstgivergård 63 104
- Hvide, Tove Andersdatter 61 29, 32
- Hvidovres skoleforhold 61 38
- Hvidt, L. N., minister 60 88, 193
- Hviid, Andreas Christian, professor 60
18
- Hviid, Maria Sophia, f. Munk, g. 2°
Plum 60 18
- Hyllested, Erik, ingeniør 61 170
- Hyllested, Jacob, major 60 56, 193
- Hæsecker, Johan Jakob, borgmester 62
73, 80, 82
- Hø 63 80, 82
- Höckelmand, Bernhard, degn, skole-
mester 61 41
- Høedt, Frederik, skuespiller 60 44-45,
84, 193
- Høegh-Guldberg, Frederik, forfatter
60 22, 92
- Høje-Tåstrup s., Smørum h. 61 12
- Hør 63 61
- Hørdum, Chr., politiker 60 85, 193
- Hørere 61 36-47
- Høy, Hans Christensen, hof-kandestø-
ber 60 89, 193
- Høyen, N. L., kunsthistoriker 60 193
- Høyer, madam 62 90-91, 94, 96
- Høyer, Bolette Elisabeth 61 120
- Høyer, Hans, generalkrigskommissær
61 108, 120
- Høyer, Henrik, direktør 61 66
- Høyer, J., cand. theol., assistent i
Rådstuearkivet 63 136
- Høysgaard, Jens Pedersen, sprogfor-
sker, universitetspedel 61 108
- Høysgaard, Maria Magdalene 61 121

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- Håkon VI, konge af Norge 61 8
 Håndværkere, italienske og franske 61
 80
 Hårhandel 62 157, 160
- I Lunden, melodi 61 133, 137
 I Møllen, melodi 61 134
 Ibsen, Jens, Ledøje 62 164
 Ibsen, Oluf, Ledøje 62 164
 Ida, enke efter Didrik Multerpass
 d.æ. 61 48
 Ildebrandshuse 63 99
 Indkvartering 62 69-99
 Indkvarteringsfrihed 63 13
 Indkvarteringskommission 1763 62
 69-99
 Ingeborg, hertuginde af Mecklenburg,
 datter af Valdemar Atterdag 61 19
 Ingemann, Valdemar, arkitekt 60 133,
 193
 Ingermansen, Jonas, korporal 62 157
 Ingvorsen, Peder, Herlev 61 33
 Irgens, Joachim, købmand 63 36, 48-
 49, 61
 Iselin, Anna Elisabeth, f. Fabritius 62
 29
 Iselin, Reinhard, baron 62 29
 Ishøj s., Smørum h. 61 12
 Islandshandel 63 15-16, 24-27, 56-57
 Islandske Kompagni 61 52 63 16,
 25-26, 48
 Italienske håndværkere og kunstnere
 61 80
 Itzen, Albrecht, købmand 61 49, 75
 63 15, 27-47, 52, 58-60
- Jacob, værtshusholder 62 9
 Jacobi, Adolph, borgmester 60 193
 Jacobsdatter, Else, g.m. Christian
 Claudi 61 65
- Jacobsen, Carl Vilhelm, bogbinder-
 mester 61 172, 174
 Jacobsen, Hans, substitut i Gladsaxe
 61 43
 Jacobsen, Henrik, rådmand 63 34, 60
 Jacobsen, Henrik, hans hustru Hede-
 vig 63 60
 Jacobsen, Holger, arkitekt 60 132
 Jacobsen, Jens, kapellan 61 40, 45
 Jacobsen, Knud, borgmester i Odense
 63 13
 Jacobsen, Niels, kapellan i Brønshøj
 61 40, 44
 Jacobsen, Peder, hans enke 62 92
 Jacobsen, Peder, hans kokkepige Else
 61 68
 Jacobsen, Peder, Nørre Jærnløse,
 gårdejer 62 154-60
 Jacobsen, V. C., skoleforstander 60
 89, 193
 Jacobæus, Holger, læge 62 194, 197,
 203, 208
 Jardin, N. H., arkitekt 61 89
 Jean, Anne-Marguerite, g. van Doc-
 kum 62 52
 Jean, Anne Marguerite, g. Lafont 62
 40-41
 Jean, Antoine, vintapper 62 41
 Jean, Arnoulde, g. van Hemert 62
 41, 48
 Jean, Elisabeth, f. Berlie 62 41
 Jean, Jean, d.æ., apoteker, vinhandler
 62 41
 Jean, Jean, d.y., teglbrænder 62 41-
 42, 48, 52
 Jean, Susanne, f. Macculloch 62
 41
 Jensdatter, Ane, g. Lund 60 182
 Jensdatter, Anne 61 46
 Jensen, Bertel, Viborg 63 33

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Jensen, Chr. Axel, museumsinspektør 60 8
 Jensen, Frantz 63 104
 Jensen, Frederik, skuespiller 60 193
 Jensen, Hans Peter, bondekarl, land-
 soldat 62 100-53
 Jensen, Juliane Caroline, f. Rasmus-
 sen 60 121, 193
 Jensen, Jørgen, vognmandskarl 62
 154-63
 Jensen, Mads, doktor 63 108
 Jensen, Mads, Herlev 61 33
 Jensen, Mogens, Ledøje 62 164
 Jensen, Niels, smed 61 57
 Jensen, Peder, degn, skolemester 61
 41
 Jensen, Peder, graver 61 42
 Jensen, Petronella Jensine, g. Liung-
 dahl 60 186
Jensen, Sigurd, stadsarkivar, dr.phil.
 61 95-122 62 7-8 63 7-10
 Jensen, Søren, vikar i Gladsaxe og
 Herlev 61 43
 Jern 61 71
 Jernbanebroen ved Ny Carlsberg 61
 161
 Jernbanen 62 103-04
 von Jessen, T. B., oversekretær i Tyske
 Kancelli 62 13
 Jetsmark, Jens, redaktør 60 82-83,
 193
Jexlev, Thelma, arkivar, cand. mag.
 61 28-35
 Joensen, Bent, brændevinsbrænder 63
 127
 Johan, skoleholder 61 46
 Johan den Milde, holstensk greve 61
 9-10, 18-19
 Johann Friedrich, hertug af Hannover
 62 178, 204
 Johansen, Hans, rådmand 63 14-27,
 56
 Johansen, Johan, bager 63 128
 Johansen, Niels, gartner 60 72, 162
 Johnstrup, J. F., geolog 60 193
 Jonquières, Elisabeth Marie, f. de
 Moulin 62 53
 de Jonquières, H., general 60 98
 de Jonquières, J., kontorchef 60 98
 Jonquières, Louis 62 53
 Jonquières, Marie Christiane, g.
 Toyon 62 53-54
 Jónsson, Einar, billedhugger 60 85
 Jónsson, Finnur, filolog 60 193
 Jordemoderhuset i Gothersgade 62
 90-91, 93
 Josephsøstrenes grave, St. 60 141
 Journalistforeningen 60 66
 Juel, Gregers, general, godsejer 62
 12
 Juel, Jens, maler 60 54-55, 193
 Juel, Niels, admiral 62 12
 Juel, Vibeke, g. Juel 62 12
 Juleskikke 62 132-34
 Juletræ 61 150
 Junge, J., sognepræst 63 75-76, 90
 Junge, Johan P. Boye, tømrermester
 61 93
 de Junge, Severin, deputeret i Land-
 etatens Generalkommissariat 62 31,
 61
 Justesen, Niels, hører 61 41, 45
 Juul, Ove, vicekansler 61 53
 Juveler 63 30
 Jyde, Anders, Utterslev 62 165
 Jyde, Anders Andersen, kapellan i
 St. Hedinge 61 47
 Jyde, Anders Andersen, hans enke
 Karen 61 43
 Jyde, Laus, Utterslev 62 165

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Jürgensen, Fritz, tegner 60 56, 193
 Jürgensen, Jørgen, eventyrer 60 56
 Jürgensen, Maria E. (Lise) 60 56
 Jürgensen, Urban, urmager 60 56
 Jæger, Hans Clausen, kapellan i
 Tårnby 61 40, 44
 Jänicken, Anna, g.m. Albrecht Itzen
 63 28
 Jänicken, Godske, Gettorp 63 28
 Jødiske fester 62 104
 Jørgen, prins 63 43
 Jørgensdatter, Maren, tjenestepige 61
 68
 Jørgensen, B. S., landøkonom 60 193
Jørgensen, B. Tengnagel, lektor, cand.
 mag. 63 132-42
 Jørgensen, Bodil Margrethe, f. Niel-
 sen 60 186
 Jørgensen, Christian, musikant 61 56
 Jørgensen, Christoffer, husmand 60
 186
 Jørgensen, Else Margrethe Kjerrum-
 gaard, fuldmægtig, cand. mag. 61
 121
 Jørgensen, Gert, skoleholder 61 42
 Jørgensen, Hans, borgmester i Bogen-
 se 63 104
 Jørgensen, Hans, skoleholder 61 42,
 46
 Jørgensen, Hans, værtshusholder 62
 17
 Jørgensen, Henrik, skoleholder 61 41
 Jørgensen, Jens, klokker 61 42
Jørgensen, Johan, arkivar, mag. art.
 61 48-77 62 167-76 63 11-62
 Jørgensen, Johanne Kirstine, g. Chri-
 stensen 60 186
 Jørgensen, Jørgen, værtshusholder 62
 14-17
 Jørgensen, Karen, frue 61 172, 174
 Jørgensen, Laurence Charlotte, g.
 Lembcke 60 64
 Jørgensen, Mary, f. Liungdahl 60 186
 Jørgensen, Niels Christian Julius,
 kirkegårdsinspektør 60 151, 186
 Jørgensen, Peder, skoleholder 61 42
 Kaffedrikning 63 76
 Kaffe-Petersen, se Petersen, Rasmus
 Kakler 61 153
 Kalkbrænderi 62 40-44, 55, 65 63
 146
 Kall, Abraham, historiker 60 118,
 180, 193
 Kall, J. C., professor, orientalist 61
 108
 Kall, Nicolaus Abraham, klædehand-
 ler 60 118
 Kallenbach, Regina 62 188
 Kallundborg, Søren Pedersen, profes-
 sor 61 40, 45
 Kalundborg kro 62 159
 Kannen, Niclas, guldsmed i Hamborg
 63 54
 Kapellet på Assistens Kirkegård 60
 133
 Kaperi 63 15, 32
 Karens Minde, åndssvageanstalt 63
 147
 Karlskrönikan 61 8
 Karrosser 63 53
 Kartoffler 63 80, 82
 Kaserner 62 87-88, 90
 Kastellet 61 79 63 14
 Kastrup 62 102
 Katolsk kapel 62 204-06
 Katolske grave 60 67-68, 95, 98, 139-
 40, 177
 Keich, se Reich

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- Keller, Johan, døvstumme- og åndsvagelærer 60 194
- Kersten, Poul, pergamentbereder 62 173
- Kielers Vinstue, Laksegade 61 90
- Kierkegaard, Kirstine Nielsdatter, f. Royen 60 43, 46
- Kierkegaard, P. C., biskop 60 42, 44
- Kierkegaard, Søren, filosof 60 42-46, 79, 160, 194 61 151
- Kierumgaard, Anna Marie, g. Morsleth 61 121
- Killehærædh 61 11-12
- Kirchsteen, Hans Jørgen, hovedbogholder i Rentekammeret 62 17
- Kirkebetjente 61 36-47
- Kirkegårde 60 9-198
- Kirkegårdsuorden 60 23, 37-41, 52, 60, 64, 81, 125-27, 133-35, 143-44, 152, 154, 176
- Kirkeskoler 61 36-47
- Kirke Værløse, Værløse s., Smørum h. 63 86
- Kitzerow, Anne, f. Stensdatter 62 182, 200, 205, 215
- Kitzerow, Jacob, guldsmed 62 182, 200, 202, 205, 215
- Kiærulf, Jørgen, professor 61 91
- Kjær, Karen, rektor 60 194
- Klarup, Christen Jensen, postkasserer, justitsråd 63 128
- Klaverspil i biografer 61 147
- Klavicymbel 62 21
- Klein, Hans Pedersen, rådmand 63 23-24, 34, 56-57
- Klein, Johan 63 57
- Klein, Wilhelm, arkitekt 60 38, 194
- Klid 63 82
- Klingberg, Johan, vinhandler 60 56-57, 194
- von Klingenberg, Frederik Christian, kammerjunker 62 20-21
- von Klingenberg, Poul, generalpostmester 63 45
- von Klingenberg, Povl, konferensråd 62 21
- Klingenberg, S., direktør for Tivoli 61 124
- Klinting, Else Marie Christine, g. Sundorph 63 119
- Klinting, Georg, købmand 63 119
- Kloakering 60 158-59
- Klokkere 61 36-47
- Klæde, engelsk 61 63
- Klædefabrik 62 52
- Klædehandel, se Handel
- Klædekammeret 63 27
- Knap, Børge, brygger 63 127
- Kniplinger 61 50, 61, 68
- Knippelsbro 61 154
- Knudsen, Anne, f. Hansdatter 60 180
- Knudsen, H. C., skuespiller 60 127-28, 194
- Knudsen, J., proprietær, sognefoged 62 149, 153
- Knudsen, Jens, klokker 61 42, 46
- Knudsen, Johan, husmand 60 180
- Knudsen, P., borgmester 60 85, 194
- Kobberstiksamlng, Den kgl. 62 113
- Kobbertiende 63 48-49, 61
- Koch, J. H., arkitekt 60 194
- Kock, Gert, Roskilde 62 155
- Kock, Poul, kaptajn 62 47
- Koefoed, Hans Hansen, generalpostdirektør 60 46, 194
- Koës, F. W. C., student 60 28-29
- Koës, Georg, finansråd 60 28-29, 194
- Kofoed, Barbra Agnethe, g. Bohn 60 181

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Kofoed, Hans*, arkivassistent 60 176-86
- Kofoed, Hans Peter*, grosserer 60 88-89
- Kofoed, Marie, f. Bohn*, legatstifterinde 60 89, 194
- Kolderup-Rosenvinge, J. L. A.*, retshistoriker 60 194
- Kolera* 60 88, 152, 154-55
- Kolmetz*, se *Colmetz*
- Kolonnaden* 61 159
- Komediehuset i Lille Grønnegade* 62 13, 22, 55
- Kommunebiblioteker* 61 151
- Kommunitetet* 60 128
- Koncerterne i Rådhusstræde* 61 114
- Kongelige Bibliotek, Det* 62 195
- Kongelige Teater, Det* 62 132, 135
- Kongens Have* 61 78, 156
- Konventhuset* 63 56
- Koppesmør* 63 78
- Korff, Johann Albrecht*, baron, russisk gesandt 61 107 62 37
- Korn* 63 91
- Kornerup, Søren*, generalfiskal 63 14, 16, 38, 40, 42
- Kornhandel* 63 52-53, 57
- Korning, Balsér* 62 122
- Korning, Jens* 62 122
- Krabbe, Tage*, ritmester 61 54
- Kraft, Frederikke, g. Gyldendal* 60 40
- Krag, Erik*, oversekretær i Danske Kancelli, hans enke 63 43-44
- Krag, Niels Christensen* 62 192
- Kragh, Mogens*, assistent u. Kbh. mag. 61 123-45
- Kramp, Lasenius*, håndværkerlærer 60 84, 194
- Kranse fra Treårskrigen* 61 172, 174-75
- Kreaturtransport* 61 17 63 29, 60
- Krieger, Johan Cornelius*, arkitekt 62 52
- Krieger, Johan Cornelius*, kontreadmiral 60 29, 194
- Krieger, Sophia, f. Bornemann* 60 29
- Krog, landbrugsredskab* 63 91
- Krogh, C. F.*, general 60 123
- Krohn, J.*, skolebestyrer 60 117, 194
- Kronprinsens Regiment* 62 81
- Kronprinsessegade* 61 154, 156-57
- Kruse, Hans*, købmand i Helsingør 61 66
- Kruse, Marie*, rektor 60 194
- Kruse, Mogens*, til Spøttrup, officer 63 33
- Kruuses Mølle* 63 111
- Krøyer, Daniel*, hattemager 63 128
- Krøyer, H. E.*, komponist 60 114, 194
- Krøyer, H. N.*, zoolog 60 114, 194
- Kuhlau, Frederik*, komponist 60 67, 194
- Kul, bornholmske* 63 72
- Kulsviere* 63 90, 95
- Kultorget* 63 90
- Kunstkamre* 62 104, 117-18, 194
- Kunstnere, italienske og franske* 61 80
- Kunzen, F. L. Ae.*, komponist 60 96, 194
- Købeke, skomager* 62 172
- København 1849-50*, beskrivelse af 62 100-53
- København som rigsstad* 63 11
- Københavnernes adgang til embeder og æresposter* 63 14
- Københavnernes ret til at besidde frit jordegods* 63 13

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Københavns belejring 1658-60 62
197-98
- Københavns Bymuseum 61 150-78
63 143-50
- Københavns fæstning 61 10-13
- Københavns pantsættelse 1341-43 61
7-27
- Københavns Rådstuearkiv 63 7-8,
132, 136-37
- Københavns skrive- og regneskole 61
38
- Københavns Slot 61 10, 14
- Københavns Stadsarkiv 63 8
- Københavns Våben, gæstgivergård 62
15-17
- Københavnsbønder 63 75-98
- Københavns-prospekter 61 159
- Købke, Christen, maler 60 194
- Købmager Kvarter matr. nr. 53 62
31-34, 42, 44
- Købmager Kvarter matr. nr. 105 62
17-19, 31, 42
- Kød 63 62
- Köhne, Johann Andreas, kontor 61
42, 46
- Køller, Elisabeth, g. Bjerbye 60 182
- Kønemann, Herman Henrik, borg-
mester, etatsråd 61 108
- Köster, Anna Maria, g. 1° Fabritius,
2° Wever 62 29, 47
- Kaas, Bjørn 63 43
- Kaas, Enevold 61 75
- Kaas, Frederik Christian, admiral 62
29
- Kaas, Frederikke Amalie, f. Hagen 61
109
- Kaas, Sophie til Bjergbygård, g.m.
Frederik Parsberg 61 50
- Kaas, Susanna Jacoba, f. Fabritius
62 29
- Kaas, Wolfgang, kontreadmiral 61
109
- Laboratoriet på Christianshavn
(hærens lab.) 62 112
- Labyrinten i Tivoli 61 123, 130, 132
- de la Croix, Anne Sophie, f. Pilloy
62 25
- la Croix, Frederik, maler 62 25
- la Croix, Marie-Helene, g. le Coffre,
skuespillerinde 62 25
- de la Croix, Marie Madeleine, g.
Montaigu, skuespillerinde 62 25
- de la Croix, Marthe, f. le Coffre 62
25
- Ladiges, Hinrich, sukkerraffinør 60
81, 194
- Lafont, Anne Marguerite, f. Jean 62
40-41
- Lafont, Frédéric, vinhandler 62 33,
40
- Lahde, G. L., kobberstikker 60 90,
110, 194 61 150
- L'amitié, polka-mazurka 61 135
- Landgreven 60 12-13
- Landhusholdningsselskabet 63 72
- Langballe, Karen Wibroe 60 14, 194
- Langberg, Harald, museumsinspektør
63 143
- Lange, Emma, g. Thomsen, skuespil-
lerinde 60 83, 138, 197
- Lange, H. W., teaterdirektør 62 128-
29, 153
- Lange, Julius, kunsthistoriker 60 145,
194
- Lange, Michael, overpræsident 60 194
- Lange, Ole 62 49
- de Lange, Philip, arkitekt 60 11, 51
62 41, 88 63 144

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Langhorn, Magnus, slotsforvalter 61 108
- Larsen, Ane Maric, g. Visby 60 183
- Larsen, Henning Valeur, bibliotekar, cand. mag. 60 9-175, 191-97
- Larsen, J. E., professor, retshistoriker 60 115, 194
- Larsen, Jørgen, borgmester i Slagelse 61 69
- Larsen, Peder, øltapper 62 26
- Lassen, Jens, landsdommer, godsejer 63 13, 15, 50
- Latinskoler 61 36-47
- Laursen, Carsten, guldsmed 63 34
- Laurent, Charlotta, f. Hardemstorff 62 50
- Laurent, Charlotte Louise, g. Sparre 62 49-50
- Laurent, Claude, hovsekretærer 62 66
- Laurent, Gottlieb-Frédéric, vinkyper 62 49-50
- Laurent, Isac, vinkyper 62 50
- Laurent, Jeanne, f. Toyon 62 20, 49-50
- Laurent, Johan Frédéric, kældermester ved det svenske hof 62 50
- Laurids, degn i Tårnby 61 43
- Lauridsdatter, Anna, g. Henningsen 62 156
- Lauridsen, Anders, skibspræst 61 45
- Lauridsen, Anders, substitut i Herlev 61 42
- Lauridsen, Jacob, graver 61 42, 47
- Lauridsen, Ole, Ballerup 62 164-65
- Lauritsen, Bendix 63 34
- Lauritsen, Hans, kaptajn i marinen 63 105
- Lauritsen, Jacob 63 104
- Lauritsen, Severin, Sparresholm 61 52
- Lausøe, Jens, hørkræmmer, oldermand for rodemestrene 62 73-74
- le Clerque, Jean, købmand 61 75-76 63 31-33
- le Coffre, Benoit, kunstmaler 62 25
- le Coffre, Cornelia Anne, g. de Pilloy 62 25
- le Coffre, Marie-Helene, f. la Croix, skuespillerinde 62 25
- le Coffre, Marthe, g. de la Croix 62 25
- le Creux, Susanne, g. Capion 62 22
- Leegaard, Hans Knudsen, rådmand 63 49
- Lehn, Johan, vinhandler, rådmand 63 33
- Leibniz, Gottfried Wilhelm, tysk filosof 62 178
- le Loup, Marie Madeleine, g. 1° Olivier, 2° Girard 62 12
- le Maire, Marie Jacobée 62 52
- Lembcke, Edvard, forfatter 60 64, 194
- Lembcke, Laurence Charlotte, f. Jørgensen 60 64
- Lemvig, Peter, højesteretsassessor 61 67
- Lemvig, Søren, præst i Borup 61 69
- Lendrop, Margrethe, f. Boeck, operasangerinde 60 194
- Lenoir, Jean Marc, guldsmed 62 33, 62
- Lente, Johan Hugo, resident i Lübeck 61 66
- Lente, Theodor, kansler 63 38
- Lentz, Margrethe, g. 1° m. Andreas Bjørn, 2° m. Emanuel Thygesen 61 104-05
- Leonora Christina, grevinde 63 11

- Lerche, Peder Pedersen, købmand,
 godsejer 63 33-34, 50
 le Roy, Michel, ingeniør, arkitekt 61
 78-81
 le Sage de Fontenay, Antoine Nicolas,
 admiral 61 102
 le Sage de Fontenay, Susanne Marie,
 f. van Hemmert 61 100-02
 Leth-Jürgensen, Anna 60 160
 Liebert, Karen Johanne Noline, g.
 Hallager 60 182, 185
 Ligbrænding 60 150
 Ligbæreprivilegium, studenternes 60
 51, 128
 Lig-Societeter 60 51
 Lihmes gård, Kongens Nytorv 61 89
 Lille herred 61 11-12
 Lille Ravnsborg 60 63
 Lille Strandstræde 6 61 89-90
 Lille Tivoli 62 106-07
 Lind 60 9
 Lind, Ane Katharine, f. Mayland 60
 182, 184
 Lind, Gyda, f. Petersen, g. 1° Bang
 60 184
 Lind, Holger Markus Frederik, gra-
 ver 60 178, 184
 Lind, Peter Julius, graver 60 182, 184
 Lindegaard, Peter, slotsgartner 60
 120, 194
 Lindemann, Thomas, sognepræst, dr.
 theol. 61 39, 44
 Lindenov, Hans, rigsråd 63 29
 Lindow, H. P., billedhugger 60 118
 Linnedhandel, se Handel
Linvald, Steffen, museumsinspektør
 61 150-78 63 143-50
 Litlæheret 61 12
 Liungdahl, Jøns Olsson, gartner
 60 186
 Liungdahl, Mary, g. Jørgensen 60 186
 Liungdahl, Petronella Jensine, f. Jen-
 sen 60 186
 Livgarden til fods 62 85
 Livgarden til hest 62 69, 85
 Logen St. Martin 62 37
 Logen Zorobabel 62 47, 53
 von Lohenskiold, Chr., generalmajor
 62 29
 von Lohenskiold, Elisabeth Mariane,
 f. Fabritius 62 29
 Lohman, Friderich, brygger 61 82
 Longomontanus, Christen Sørensen,
 astronom, matematiker 62 186,
 188
 Lorentzen, C. A., maler 61 153
 Lort, Joseph, kantor 62 31, 33, 61
 Ludewich, Christian, kgl. staldskræd-
 der 61 77
 Lumbye, Georg, komponist, dirigent
 61 134-36
 Lumbye, H. C., komponist, dirigent
 61 123 62 129, 153
 Lumbye, Theodor (Tippe), dirigent
 61 135, 144
 Lund, Anna Medea, g.m. Andreas
 Adam Colmetz 60 179 63 129
 Lund, Henrik, læge 60 44
 Lund, Jens, gæstgiver 63 105
 Lund, Jens, maler 60 194
 Lund, Niels Jensen, skytte 60 182
 Lund, Peder Jensen, accisekontrollør
 63 129
 Lunding, Ib, arkitekt 61 151
 Luxdorph, Bolle, oversekretær, envoyé
 61 100
 Lyager, Poul K., civilingeniør 63 144
 Lübeckernes rettigheder i Danmark
 61 18-19
 Lübecks råd 61 17

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Lübken, Gebhart, købmand i Hamborg 61 62
- Lygten, kro 62 136
- v. d. Lühe, Volrad August, overpræsident 62 72-73, 83, 85-86, 89, 94-96
- Lykke, Kai, oberst, lensmand 62 184 63 11, 45
- Lykke, Niels, officer 63 28
- Lykke, familie på Skovsbo 61 32
- Lyngby sogns skoleforhold 61 38
- Lyng, Elisabeth, enke efter Frantz Rich 63 115
- Lyststeder 63 78, 95-96
- Lütken, Jochum, købmand i Hamborg, hans arvinger 61 62
- Læssøe, Signe f. Abrahamson, forfatterinde 60 194
- Lønborg, Augusta, g. Nielsen 60 186
- Macculoch, Anne Marie, f. Toyon 62 20, 47, 49
- Macculoch, Charlotte Amalie, f. van Hemert 62 48
- Macculoch, Jean, vintapper 62 47-49, 53
- Macculoch, Marie, f. van Fiemert 62 47-48
- Macculoch, Robert, læge 62 48, 66
- Macculoch, Susanne, g. Jean 62 41
- Macculoch, Thomas, købmand 62 47
- Madsdatter, Dorethe, g. Christensen 60 179
- Madsen, Anders 62 92
- Madsen, Anna Marie, g. 1° Fribert, 2° Bang 60 119
- Madsen, Hans Helge, stud.mag. 61 82-94
- Madsen, Karl, museumsdirektør, kunsthistoriker 60 194
- Madvig, J. N., filolog, politiker 60 136-37, 194
- Magleby, St., skoleforhold 61 38
- Magnus Smek 61 8-10, 13-14, 20
- Magnússon, Finnur, gehejmearkivar 60 194
- Malerisamling på Christiansborg, Den kgl. 62 109-10
- Malling, Fanny, g. Falmer-Nielsen 60 186
- Malling, Ove, gehejmestatsminister 60 48, 92
- Malmdorf, Peter, politibetjent 60 144, 194
- Malmøe, Niels Svendsen, befalingsmand på Holmen 63 103-04
- Malmøe, Niels Svendsen, hans enke Anna 63 104
- Malmøes Herberg 63 103, 108, 110
- Malt 63 61
- van Mander, Karel, maler 63 38, 58
- Mangor, Anne Marie, forfatterinde 60 194
- Mansholt, Herman, vinhandler 63 60
- Manufakturpolitikken 61 72
- Margrete, Valdemar Atterdags datter 61 19
- Margrete Mollers, skoleholderske 61 41, 45
- Mariager, Mads Hansen, kapellan 61 40, 45
- Marie Jordemoder 61 68
- Marmorkirken 62 120
- Marselis, Gabriel, købmand, resident i Amsterdam 63 30-31, 49
- Marselis, L., se Berns, A. B. & L. Marselis
- Marselis, Selio, købmand, norsk postdirektør og oberbergamtsråd 63 28, 33-34, 49, 61

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- Marstrand, Jacob, mekaniker 60 116,
 194
 Marstrand, Osvald J., søofficer 60
 116, 194
 Marstrand, Wilhelm, maler 60 113,
 194 61 170
 Marsvin, Jørgen 63 58
 Martensen, H., biskop 60 65, 194
 Martfelt, Christian, nationaløkonom
 63 72
 Martin, Samuel, købmand 62 61
 Martinus, skomager 62 172
 Masius, Hector Gotfried, hofpræst 62
 156
 Mask 63 78, 82
 Materialgårde 62 88
 Materialhuset på Assistens Kgd. 60
 141
 Matthiesen, Albertus, arkitekt 61 79
 Mattiesen, Thomas, vognmand 61 85
 Matzen, Henning, retslærd, politiker
 60 85, 194
 Mayland, Ane Katharine, g. Lind 60
 182, 184
 Mazar de la Garde, se de la Garde
 Mazurka, dans 62 148
 Meier, Jean, reformert præst 62 53
 Meier, Marie, f. Woldenburg 62 53
 Meisling, Anna, f. Weide, g. 1°
 Brandt 60 179
 Meisling, Christian, graver 60 179
 Meisling, S., rektor 60 110, 160
 Melbye, Anton, forfatter 60 194
 Meldahl, F., arkitekt 60 54
 Melving, David 63 50
 Mercker, Cort, købmand, medlem af
 de 32 mænd 63 33
 Merkel, Valentin Hansen, sognepræst
 i Lyngby 61 40, 44
 Mese, Bendix, proviantskriver 63 49
 Mette Poul Skolemesters 61 41
 Meyer, skomager 60 40
 Meyn, Peter, stadsbygmester 60 73,
 91, 120 61 156
 de Meza, Elisabeth Birgitte, f. Tschering
 62 137, 153
 Michelsen, Carl, hofjuveler 61 168
 Michelsen, Ellen 61 168
 Michelsen, Iver, substitut i Søllerød
 61 43
 Michelsen, Jørgen, hofjuveler, mag.
 art. 61 168
 Mikkelsen, Mariane 60 63
 Milan, Gabriel, Hamborg 63 53-54
 Mincke, Johan, bager 61 110
 Mindemarken 60 9
 Mineralogiske undersøgelser i 18. år-
 hundrede 63 63-74
 Ministerium für Wissenschaft, tysk
 ministerium 60 82
 Mogens Skolemester 61 41
 Mogensen, Niels, rebslager 61 56
 Mogensens jernstøberi 63 148
 Mohr, David, købmand 61 58
 Mohr, Lorenz, købmand 61 56, 58, 66
 Mohr, Margrethe Leopoldine Sofie,
 g. Schmidt 60 185
 Moldenhawer, D. G., bibliotekar 60
 114, 194
 Moldenhawer, Johannes, blindpæda-
 gog 60 195
 Molesworth, Robert, engelsk diploma:
 61 71-72
 Moltke, Adam Gottlob, lensgreve,
 hofmand og statsmand 62 72-73,
 82, 87
 Moltke, Erik, redaktør, cand. mag.
 60 8
 Moltken, Joachim, boghandler 63 38
 Moltkeske billedgalleri 62 115

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- de Montaigu, Marie Madeleine, f. de la Croix 62 25
- de Montaigu, René Magnon, teaterdirektør 62 23, 25
- Montzinger, regimentsfeltkær 62 23
- de Moor, familien 62 13
- Morbærtræer 60 14
- Moritz, Christian Adolph, læge i Asminderød 61 102
- Moritz, Maren, f. Cramer 61 102
- Morsleth, Anna Marie, f. Kierumgaard 61 121
- Morsleth, Christence 61 121
- Morsleth, Christiane Sophia Henrica 61 121
- Morsleth, Jon, hospitalsforstander i Helsingør 61 108, 121
- Morten Klokker, Lyngby 61 43
- Mortensen, Carl, billedhugger 60 83
- Mortensen, Hemme, skipper 63 53
- Morthorst, Erik, arkitekt 61 152 63 143
- Motfeld, Ludolf, købmand i Hamborg 61 62
- de Moulin, Elisabeth Marie, g. Jonquières 62 53
- Moulton, Lillie Suzanne, g. Raben-Levetzau 61 168
- Mourier, Anne Henriette, f. Mazar de la Garde 62 20
- Mourier, Jean-Ferdinand, reformert præst 62 20-21
- Mourier, Marie 62 21
- Multerpass, Anne, g.m. Ditmer Bøfke 61 48
- Multerpass, Didrik, d. æ., købmand 61 48
- Multerpass, Didrik, d. y., købmand 61 49, 57
- Munch, Peder, hans enke 62 165
- Munck, Frans Jensen, staldmester 63 62
- Munck, Peder Iversen, sognepræst 61 39, 44
- Mundt, Christopher, læge 61 160-61
- Mundt, J. H., borgmester, legatstifter 60 195
- Mundt, K., landsretspræsident 61 160
- Munk, Maria Sophia, g. 1° Hviid, 2° Plum 60 18
- Mus, Oluf, klokker 61 42
- Museum Mineralogicum Danicum 63 67, 69
- Musnier, Jean, parykmager 62 12
- Mussaphia, Jacob, Hamborg 63 54
- Mühlendorff, J., frue 60 134
- Müller, Henrik, rentemester 61 50, 76 62 174 63 26, 28, 49, 61
- Müller, Margrethe, g. Fabritius 62 187
- Müller, Peter Erasmus, biskop 60 94, 195
- Mynster, J. P., biskop 60 109, 115, 177, 195
- Münter, Friederich, biskop 60 146
- Mælk 63 77-84
- Møbelhandel 61 68
- Møbelmagasinet 62 115
- Møller, Andreas, øltapper 61 85
- Møller, C. C., musikdirektør 61 132-34, 137
- Møller, Carl, forfatter 60 195
- Møller, Carl August, arkitekt 61 158
- Møller, Jacob Gundelach, kirurg 60 97, 195
- Møller, Jens 62 96
- Møller, Jens, professor 60 96, 195
- Møller, Peter og Ole, Ved Stranden 12 63 117

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Møller, Poul Martin, digter 60 106,
 195
 Moller, Poulina 60 106
 Møller, Valdemar, skuespiller, tegner
 60 195
Møller, Valdemar, viceskoleinspektør
 62 164-66
 Møntergade 61 153
 Møntergade 22 63 146-47
 Møntergården i Odense 61 28
 Mørk-Hansen, V. J., arkitekt 60 138

 Nachteggall, Franz, gymnastikpædagog
 60 195
 Nansen, Hans, borgmester 61 46, 49,
 58 63 24-26, 28, 36, 42, 57
 Nathanson, Esther, f. Herfort 60 111
 Nationale regimenter 62 76
 Naturalhusholdningskabinet 63 69
 Naturhistorisk Museum 62 112, 118
 Neb, Michel, skipper 63 100
 Nebelong, N. S., arkitekt 60 195
 Neergaard, Dorthea Johanne, g.
 Skrydstrup 60 185
 Neergaard, J. V., hippolog 60 27,
 195
 Neergaard, Joseph Ludvig, lærer 60
 185
 Neergaard, Lina Alvilde Amalie, f.
 Gulbrandsen 60 185
 Neergaard, Niels, statsminister 60
 136, 195
 Nees, Fritz (Gysse) 60 56
 Neiiendam, Robert, teaterhistoriker,
 dr.phil. 61 152
 Nellemann, J., retslærd, politiker 60
 195
 Nelling, Christoffer, hofkøkkeninspek-
 tør 61 83

 Neuhaus, præst i Frechhem v. Köln
 62 29
 Neuhausen, Jens, malermester, legat-
 stifter 60 195
 Neuhausen, Jørgen, sværdfejer 62 13
 Ney, Frants, stenhugger 60 55
 Nicander, Karl August, svensk digter
 60 35-36, 79
 Nic-Nac, polka 61 134
 Nielsdatter, Anne, g. Pedersen 62
 181, 184
 Nielsen, Anne Marie Carl, billed-
 huggerinde 60 83
 Nielsen, Augusta, g. Afzelius 60 160,
 191
 Nielsen, Augusta, f. Lønborg 60 186
 Nielsen, Balthasar, kapellan 61 40, 44
Nielsen, Bent Chr., arkivassistent 61
 123-45
 Nielsen, Bodil Margrethe, g. Jørgen-
 sen 60 186
 Nielsen, Carl, komponist 60 138
 Nielsen, Falmer, sognepræst 60 186
 Nielsen, Find, borgmester, se Trel-
 lund, Find Nielsen
 Nielsen, Frederik, restauratør 61 135,
 144
 Nielsen, Georg, bibliotekar, konferens-
 råd 60 25, 195
 Nielsen, Hans, kapellan i Søllerød 61
 40, 45
 Nielsen, Henriette, forfatterinde 60
 195
Nielsen, Henry E., kirkegårdsinspek-
 tør 60 186, 198
 Nielsen, Jens, skoleholder 61 42
 Nielsen, Lars 62 159
 Nielsen, Laurids 63 56
 Nielsen, Oluf, klokker i Søllerød 61
 43

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Nielsen, Oluf, skolemester 61 43
 Nielsen, Peder, hører 61 41, 45
 Nielsen, Peter, skuespiller 60 195
 Nielsen, Peter Christian, bager 63
 127
 Nielsen, Poul, skoleholder i Lyngby
 61 42
 Nielsen, Rasmus, Utterslev 62 165
 Nielsen, Søren 62 156
 Nikolaj Kirke, St. 60 12 62 186
 Nikolaj Kirkegård, St. 60 13, 176
 Nikolaus statue, St. 62 186
Nissen, Ed. A., maskinmester 62 100-
 53
 »Nittenhundrede«, melodi 61 134
 Niwenkirch, Samuel, skoleholder 61
 42
 Nizet, Marie, g. 1° Bugnet, 2° Girard
 62 12, 24
 Nizet, Marie Jolitan 62 60
 Nold, Christian, teolog 63 14
 Nolthenius, Julie, f. Tutein 60 34
 Nonnegrave 60 140-41
 Nordby, Jesper, husfoged 61 32
 Nordrup, værtshusholder 62 9
Norrie, Gordon, kaptajn 62 69-99
 Norske regimenter 62 82, 84, 92
 63 129
 Nyboder 62 111
 Nyerup, Rasmus, bibliotekar 60 111,
 195
 Nyhavn 12 61 88
 Ny-København 61 79
 Nyrop, Martin, arkitekt 60 124 63
 148
 Nyttårsskyderi 62 136
 Næss, Hans, arkitekt 61 89-90
 Nørnlund, Poul, direktør for National-
 museet, dr.phil. 60 8
 Nørrebros Teater 62 106-07
 Nørrevoldprojekt af Junge, Johan P.
 Boye, 1781 61 93
 Oberkampff, Peter Abraham, kgl. he-
 derider 61 108 62 43
 Ohlsens gartnerier, I. E. 63 146, 149
 Oldnordisk Museum 62 117, 146
 Oliven 63 53
 Olivier, Jean 62 12
 Olivier, Marie Madeleine, f. le Loup
 62 12
 Olrog, Maria, g. Schiønning 60 55
 Olsdorff Kirkegård 60 69
 Olsen, Albret, værtshusholder 61 83
 Olsen, Bernhard, museumsdirektør 63
 90
 Olsen, Christian, graver 60 180
 Olsen, Fadder, Malmø 63 34
 Olsen, Gunnar, landsarkivar, dr.phil.
 62 7-8
 Olsen, Jacob, toldskriver 63 111
 Olsen, Regine, g. Schlegel 60 79
 Olufsen, C. F. R., astronom 60 195
 Olufsen, Christian, forfatter, stats-
 økonom 60 195
 Olufsen, Hans, køkkenskriver 63 49
 Olufsen, Niels, hofslagter 61 52
 Olufsen, Niels, hører 61 41
 Orebirk 61 28
 Orthodox-russiske grave 60 95, 105,
 140
 v. d. Osten, Adolph Siegfried, over-
 præsidet 60 146
 Osten, Hans Hansen, proviantskriver
 63 38, 40-41, 46-47, 49-54
 Osten, Hans Hansen, hans plejedatter
 Hedvig 63 49
 Ostindiske Kompagni 61 52 63 52
 Ottneer, skoleholder 61 46

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Otto, Carl, læge 60 143, 195
 Owens, Jürgen, maler 63 54
 Overbye, Dagmar 60 145
 Overby(e), U. P., forfatter 60 152, 195
 Overtro 62 148
 Oxe, Johan 61 31-32
 Oxe, Katrine Pedersdatter 61 31
 Oxe, Peder 61 31-32
 Oxholm, Peter Lotharius, general-governør 60 103
- Paillasser 62 93
 Paludan-Müller, Caspar, historiker 60 195
 Paludan-Müller, Charlotte Christine, g. Rothe 60 115, 196
 Paludan-Müller, Fr., digter 60 115
 Pantelånervirksomhed 61 54
 Pantomimeteatret i Tivoli 61 124
 Parsberg, Else 62 165
 Parsberg, Enevold, gehejmeråd 63 43, 62
 Parsberg, Sidsel til Bjergbygård, g.m. Claus Sehested til Rydhave og Boller 61 50
 de Parthenay, Jean Baptiste Desroches, se Desroches de Parthenay
 Parykker 62 157, 160
 Patriciat, Københavns 63 11-62
 Pau, Rasmus, renteskriver 61 108
 Paulli, Jacob, stiftsprovst 60 195
 Paulli, Jacob Henrik, se Rosenschild
 Paulli, Simon, boghandler i Strassburg 62 188
 Paulli, Simon, læge, anatom, botaniker 62 187-88, 200, 214 63 38
 Pay, Halvor Hansen, konsumptionsforvalter i Drammen 62 116
- Pay, Hans, urtekræmmer 63 108, 111, 116-17
 Pechée, Etienne, silkevæver 62 13-14, 23, 33, 46
 Pechée, Jeanne, f. Pradelle 62 58
 Pechée, Marie, f. Dumas 62 13, 46, 58
 Pedersen, Anders, substitut i Lyngby 61 43, 47
 Pedersen, Anne, f. Nielsdatter 62 181, 184
 Pedersen, Jens, gårdejer, sognefoged og lægdsmand i Pjedsted 62 101
 Pedersen, Mads, graver 61 42, 47
 Pedersen, Mads, skoleholder 61 42
 Pedersen, Mads, substitut i Hvidovre 61 43
 Pedersen, Niels, bager 60 179 63 126
 Pedersen, Niels, vinhandler 61 57
 Pedersen, Peder, borgmester 63 26, 28
 Pedersen, Sten, guldsmed 62 180, 183-84
 Pedersen, Thomas, skoleholder 61 42
 Pedersen, Vilhelm, søofficer, tegner 60 158, 195
 Pelt, handelshus i Amsterdam 63 26
 Pengeudlån 61 48-77
 von Pentz, Jochum Frederik 63 50
 Pesten 1654 62 193
 Peter III, kejser af Rusland 62 34-35, 69
 Petersen, Bertel, rullemand 62 107, 151
 Petersen, Bolette, enke efter restauratør Rasmus Petersen 61 143
 Petersen, Christian, generalfiskal 61 53
 Petersen, Gyda, g. 1° Bang, 2° Lind 60 184

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- Petersen, Jacob, kgl. kammertjener,
 senere rigsbaron 63 12, 37, 40, 46-
 49
- Petersen, Jacob, skibsfører 61 154-55
- Pedersen, Jean, skipper 63 53
- Petersen, L. A., kirkegårdsinspektør
 60 96
- Petersen, N. M., sprogforsker, histo-
 riker 60 118, 195
- Petersen, Otto, biografdirektør 61
 146-48
- Petersen, Rasmus, restauratør 61 123-
 24, 134-35, 143
- Petersen, Valdemar, bogbinder 61
 174
- Petersen, Wulf, købmand 61 56
- Petrej, jomfru 61 111
- Petri Kirke, St. 60 12, 17, 177
 63 27-28, 38-39, 45
- Petri Kirkeskole, St. 61 37
- Petzholdt, Fritz, maler 60 66, 195
- Petzholdt, J. J., grosserer 60 66
- Philip, Adolf, Landskrona 61 69
- Phønix, dansesalon 61 136
- Phønix, hotel 62 128
- Pichot, Marie Jacobée, g. Gandil 62
 52
- Pigeon, Gabrielle, g. Bonfils 62 42,
 65
- Pigeskole 61 38
- Pilestræde 61 153
- Pilestræde 8 62 17-19, 31, 42
- Pilestræde 37-45 61 93
- de Pilloy, Anne Sophie, g. de la
 Croix 62 25
- de Pilloy, Cornelia Anne, f. le Coffre
 62 25
- de Pilloy, Frederik, kgl. dansemester
 62 25
- de Pilloy, Frederik Daniel, skuespiller,
 vinhandler, teaterdirektør 62 24-25,
 53
- van Plessen, Bernhard, s. af Helmold
 v. P. 61 16
- van Plessen, Bernhard, s. af Helmold
 v. P. d.y. 61 15-16
- van Plessen, Conrad, s. af Helmold
 v. P. d.y. 61 7-27
- van Plessen, Godekin 61 20
- van Plessen, Heinrich 61 17
- van Plessen, Heinrich, s. af Johan
 Rosendal v. P. 61 17
- van Plessen, Helmold 61 16
- van Plessen, Helmold, s. af Johann
 Rosendal v. P. 61 17
- van Plessen, Helmold, s. af Reimar
 v. P. 61 17
- van Plessen, Helmold d.æ., s. af Helm-
 old v. P. 61 16
- van Plessen, Helmold d.y., s. af Helm-
 old v. P. 61 15-17
- van Plessen, Johann d.æ., s. af Jo-
 hann Rosendal v. P. 61 15-21
- van Plessen, Johann d.y., s. af Johann
 v. P. d.æ. 61 20-21
- van Plessen, Johann Rosendal, s. af
 Helmold v. P. 61 16-17
- van Plessen, Reimar 61 16
- van Plessen, Reimar, s. af Helmold
 v. P. 61 16-17
- van Plessen, Reimar, s. af Helmold
 v. P. d.y. 61 15
- van Plessen, Reimar, s. af Reimar v.
 P. 61 17
- Plet, Morten, studehandler 63 29
- Plockross, Else Marie Nicoline, g.
 Sundorph 63 119
- Plove 63 91
- Ployart, se Wentzthart
- Plum, Frederik, biskop 60 18

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Plum, Maria Sophia, f. Munk, g. 1°
 Hviid 60 18
- Poel, ø i Østersøen 61 15-16
- Pogwisch, Otto, generalkrigskommis-
 sær, gehejmeråd 61 53, 75 63 12,
 43-45
- Pohlman, Gert, købmand 61 56
- Pomeranshus 61 78-79
- Pontoppidan, Erik, biskop 63 63
- Porcelænsfabrikation 63 68
- Porse, Håkon 61 9
- Porse, Knut 61 9
- Portvagter 62 108-09
- Post, Lauritz, sekretær 62 62
- Postkasser 62 143
- Poul, graver 61 42
- Poul, skolemester 61 41
- Poulsen, Emil, skuespiller 60 136-37
- Poulsen, Hans, postbud 60 136
- Poulsen, Jens Michael, underdommer
 60 158, 195
- Poulsen, Mads, borgmester i Randers
 63 35
- Poulsen, Olaf, skuespiller 60 136-37
- Poulsen, Sofie, f. Henckell 60 136-37
- Pradelle, Jeanne, g. Pechée 62 58
- Preisler, Marie Cathrine, f. Devegge,
 skuespillerinde 60 24
- Prinsesse Wilhelmina Carolina, skib
 62 47
- Privatskoler 61 38
- Privilegier af 1659 61 150 63 13
- Privilegier af 1661 63 13
- Privilegier, Christianshavns 63 15
- Prostituerede 62 103
- Prytz, Harald, tegner 61 160
- Præstø, Severin Lauritsen, medlem af
 de 32 mænd 63 25
- Pugugu, Anna Maria, g. du Sart 62
 64
- Pätges, Johanne Luise, g. Heiberg,
 skuespillerinde 60 63
- Pöl, se Poel
- Rabakofski, Gregorius, købmand 63
 49
- Raben-Levetzau, Frederik, greve 61
 168
- Raben-Levetzau, Lillie Suzanne, f.
 Moulton 61 168
- Raben-Levetzau, S. V. 60 30, 195
- Rafn, C. C., arkæolog 60 47-48, 195
- Rafn, Effuen Pedersen 63 103
- Rahbek, Jacob, toldinspektør, justits-
 råd 60 37
- Rahbek, K. L., forfatter 60 37
- Ralfs, Anna Cathrine 61 60, 67
- Ralfs, Daniel, d.æ., købmand 61 52,
 60-63, 66-67
- Ralfs, Daniel, d.æ., hans enke Karen
 61 60-61
- Ralfs, Daniel, d.y. 61 60, 67
- Ralfs, Maria Margrethe 61 60, 67
- Ramel, Anne, enke efter Malte Juel
 63 29
- Ramel, Anne, enke efter Peder Reedtz
 61 54
- Ramsing, H. U., generalmajor 62 167
- Ramus, Christian, matematiker 60
 195
- Rasch, Carl, professor, læge 60 96,
 195
- Rasch, Claus, politimester 63 12
- Rasch, Franz, sekretær i Tyske Kan-
 celli og Statskollegiet 63 41-42
- Rask, Rasmus, sprogforsker 60 106-09,
 195
- Rasmus, skoleholder 61 46
- Rasmussen, Albert, assistent 61 146-
 49

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- Rasmussen, Christen, hjulmand, tømrermester 61 164
- Rasmussen, Henrik, maler 61 162, 164-66
- Rasmussen, Holger, overinspektør, cand. mag. 63 75-98
- Rasmussen, Juliane Caroline, g. Jensen 60 121, 193
- Rasmussen, Laur., broncestøber 62 178
- Rasmussen, Poul Edvard, komponist 60 47
- Rawert, J. H., stadsinspektør 60 68-69 61 156
- de Rebolledo, Bernardino, spansk gesandt 62 205
- Rebstorp, Peter, buntmager 61 57
- Reformerte 62 9-68
- Reformerte Kirkegård 60 67-68, 95, 98, 100, 177
- Rehfeldt, Albert, kontorchef, justitsråd 60 15
- Reich, David, skoleholder 61 41, 46
- Reiersen, Niels Lunde, handelsmand, etatsråd 60 46, 195
- Reinholtsen, Floris 63 102
- Reinholtsen, Floris, hans hustru Mette 63 102
- Reinholtsen, Reinholt, d.æ., sejlægger eller købmand 63 100-02
- Reinholtsen, Reinholt, d.æ., hans hustru Maren 63 100
- Reinholtsen, Reinholt, d.y. 63 102-03
- Reinholtsen, Reinholt, d.y., hans hustru Kirstine 63 103
- Reitzel, C. A., boghandler 60 195
- Reklame 61 150
- Rentefod 61 53
- Renteforhold 62 78
- Reventlow-Criminil, Heinrich, greve, statsminister 60 195
- Revisionskommission, Den store 63 32
- Riber, H. W., forfatter 60 23
- Rich, Frantz, kontrollør 63 115
- Richertz, Johan Gotfred, organist 62 59
- Ridter, J. L., maler 61 166
- Rigsdagen 62 139-49
- Rimkrönikan, Stora 61 7
- Rind, Hans, skuespiller 60 94, 195
- Rindfleisch, Jean-Jacob, reformert præst 62 28
- Rings grøft 60 159
- Rist, P. F., officer, forfatter 60 195
- Roat, Christian, linedanser 60 104-05
- Robbins, Willem, købmand 61 71
- Rode, Mette 63 33
- Rode, Steffen, købmand 63 38
- Rohde, Johan, maler 61 166
- Rohde, Rasmus, vintapper 62 49
- Rolandsen, Laurids, skolemester 61 42, 46
- Roluf, Jacob, Hamborg 63 33-34
- Rose, Elisabeth Cathrine Amalie, f. Böttger, skuespillerinde 61 106-08, 113
- Rosen, gæstgivergård 63 104
- v. Rosen, Johann 62 204
- Rosenborg 61 159 62 115
- Rosenborg Have 61 78
- Rosendal, landsted på nuv. Østerbrogade 61 170
- Rosenfalk, C. J., billedhugger 60 29, 95
- Rosenkjær, H. N., lærer, geolog, arkæolog 60 195
- Rosenkrantz, Hille 61 54
- Rosenkrantz, Oluf, baron 61 53-54 63 29, 34

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Rosenschild, Jacob Henrik Pauli,
diplomat 62 188
- Rosenstand, Vilhelm, maler 60 195
- Rosenvinge (Rosenvind), Karen
Marie, kaldet Kaufmann 60 155-57
- Rosiner 63 53, 111, 113-14
- Rosing, Emilie, skuespillerinde 60 89,
195
- Rosing, Michael, skuespiller 60 19,
129, 196
- Roskilde bispestols tilliggender 61 10
- Roslin, Paulus, tobaksfabrikant 60 37-
38, 196
- Ross, Alexander, handelsmand 62 48
- Ross, Catharine Elisabeth, f. Abbe-
stée 62 48
- Rosted, Anthon 60 56, 196
- Rosted, Giertrud Birgitte, g. Boden-
hoff 60 40, 58-61, 145, 191
- Rostock 61 17
- von der Rotfelsen, Hans Dipolt,
jægermester 63 59
- Rothe, Charlotte Christine, f. Palu-
dan-Müller 60 115, 196
- Rothe, Karen, f. Bjørn 60 48-50 61
104-06, 108
- Rothe, Tyge, forfatter 60 48-50, 115,
196 61 105
- Rotkirk, Hans 63 43
- Rotwitt, C. E., konsejlspræsident 60
95, 119, 196
- Roussell, Aage, arkitekt, dr. phil. 60 8
- Royen, Kirstine Nielsdatter, g. Kierke-
gaard 60 43, 46
- Rubin, Marcus, statistiker 61 144
- Rudelbach, A. G., præst, teologisk
forfatter 60 196
- Rug 63 61-62
- Rundetårn 61 159
- Ruse, se Rüse
- Russiske grave 60 95, 105, 140
- Rübke, Elisabeth, f. Woldenburg 62
53
- Rübke, Jacob, hofpræst 62 18, 26, 53
- Rynkeby, Rynkeby s., Bjerger h. 61
29-30, 32-34
- Rynkebygård, Rynkeby s., Bjerger h.
61 32, 35
- Rüse, Henrik, fæstningsingeniør,
arkitekt 61 79
- Rytterdistrikt, københavnske 62 84
- Rytterskolen i Brønshøj 61 162
- Røbel, Christian, fuldmægtig i Rente-
kammeret 61 108, 121
- Røbel, Dorothea 61 121
- Røbel, Margrethe Sophie, enke efter
Johan Nicolai Froichien 61 121
- Røde Kro Teater 63 146
- Rødovres skoleforhold 61 38
- Rømer, Ole, astronom, fysiker 62 188
- Røtgers, Abraham, købmand i Amster-
dam 61 61
- Røtgers, David, d.æ., købmand i
Amsterdam 61 61, 70
- Røtgers, David, d.y., købmand i
Amsterdam 61 61
- Røtgers, Philip, købmand i Amster-
dam 61 61
- Rådhus, det femte 61 159
- Rådstuearkiv, Københavns 63 7-8,
132, 136-37
- de Saint-Germain, Claude Louis,
greve, officer, hærorganisator 62
70, 72, 85, 94
- Salathée, P. J., vintapper 62 47-48
- Salgs- og reklamekongres 1959 61 150
- Salomonsens efterfølger, S. M., hof-
urtekræmmer 62 115, 151

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Salpeterværk 62 88
 Salt 61 63, 71 63 62
 Saltholm 62 40
 Samsøe, Ole Johan, forfatter 60 20,
 22-23, 37, 196
 Samuel Skolemester 61 46
 Sandberg, Jens Carl Wilhelm, restauratør 61 136, 138-39, 144
 Sandbiørg, Christen Michelsen, købmand 61 60
 Sandersen, Jens, sognepræst i Gentofte 61 40, 45
 Sandholm, gård, Bløvsstrød s., Lyngekronborg h. 63 46-47
 Sankt, se under næste betydende ord
 Sannom, Emilie, skuespillerinde 60 157, 196
 Sassenberg, Maria, g.m. Gert Winecke 63 106-07
 Satirer og vittighedsblade 61 151
 Sayaux, Etienne 62 46
 Sayaux (Seyau), Jacob 62 22-24, 46
 Sayaux, Marguerite, f. Capiion 62 22-24, 46
 Schall, Claus, komponist 60 87, 196
 Schall, Margrethe, solodanserinde 60 83, 196
 Schaper, Gottfried, arkitekt 60 90
 Scharling, E. A., kemiker 60 196
 Scharling, Henrik, teolog, forfatter 60 196
 Scheel, A. W., retslærd, justitsminister 60 196
 Scheel, Ide 63 35
 Scherer, Jürgen, vinhandler i Hamborg 63 53
 Scherz, Gustav, præst, dr. phil. & theol. h.c. & rer. nat. h.c. 62 177-216
 Schiern, Frederik, historiker 60 129, 196
 Schifter, Katharine, f. Wiedewelt 60 32
 Schiødte, J. C., zoolog 60 196
 Schiønning, Maria, f. Olrog 60 55, 196
 Schiøtt, Agnete 61 122
 Schiøtt, Baltzar Poulsen, urtekræmmer 61 110, 122
 Schiøtt, C., isenkræmmer 60 94, 196
 Schiøtt, Else Maria 61 122
 Schjelderup, Jens Pedersen, sognepræst 61 39, 44
 Schjønstrøms Tabernakel, telt på Dyrehavsbakken 61 144
 Schlegel, Frederik, guvernør, borgmester 60 79, 196
 Schlegel, Regine, f. Olsen 60 79
 Schleisner, Christian, farver 62 17
 v. Schlesell, Jochum, brygger 61 49, 74
 Schmettau, Gottfried, greve, general 60 29, 196
 Schmidt, Caspar, Regiments-Gewaltiger 62 157, 163
 Schmidt, Christian, skuespiller, teaterdirektør 62 129, 153
 Schmidt, Margrethe Leopoldine Sofie, f. Mohr 60 185
 Schmidt, Mathilde Augusta, f. Esche 60 185
 Schmidt, Niels Ole Jørgen Secher, gårdejer 60 185
 Schmidt, Peder, kirkegårdsinspektør 60 178, 185
 Schmiegelow, Chr., direktør i Ø.K. 60 79, 196
 Schmith, Anna Elisabeth, f. Carstens 60 94, 196

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- von Scholten, Frederik Carl Emil,
 major 62 38-39, 63
- von Scholten, Peter, generalguvernør
 60 100-01, 196 62 63
- Schoppius, Ernst Wilhelm, reformert
 præst 62 20-21
- Schou, Jacob Henric, kærner ved
 Øresunds Toldkammer, legatstifter
 60 196
- Schou, Karl, maler 61 166-67
- Schougaard, J. C. Gammeltoft, gros-
 serer 60 83, 196
- Schousboe, Agnes Johanne, f. Tobie-
 sen 61 168
- Schousboc, V. C., biskop 61 168
- Schouw, Joachim Frederik, botaniker
 60 112-13, 196
- Schouw, Susanne (Susette), f. Dalgas
 60 112-13
- Schow, Agnethe Maria, g.m. Johan
 Foltmar 63 114
- Schow, Hans Mortensen, sognepræst
 63 114
- Schovelin, Julius, officer, politiker,
 statsgældsdirektør 60 196
- Schrader, Johan, præsident 63 108
- Schram, Caroline Mathilde, g.
 Waagepetersen 61 170
- Schrizmeier, Henrik, læge 61 57
- Schröder, Marie, esperantist 60 118,
 196
- Schuler, Antonio, organist 61 41,
 45
- Schulin, Johan Sigismund, lensgreve,
 oversekretær i Tyske Kancelli 62
 31-33, 42
- Schult, byfoged i Lund 61 69
- Schult, Jacob, sekretær 61 68
- Schultz, Johan Christopher, graver 60
 177, 181
- Schultz, Johan Frederik Wilhelm,
 graver 60 177, 183
- Schultz, Marie Christiane, f. Thorsen
 60 183
- Schumacher, Albert, se Gyldensparre
- Schumacher, Peder, se Griffenfeld
- de Schwaan, Marie, g. de la Garde
 62 21
- Schäffer, Jochum, byskriver 61 108
- de Schøller, Cecilia Christina, f. de
 Frølich 60 122-23, 196
- Schøller, Stig Tonsberg, stiftamtmand
 60 123
- Schönbach, Johan Kristoffer, amt-
 mand 62 154
- Seckmann, Baltzer, borgmester 63
 34
- Seefeld, Ulrik 63 35
- Segelcke, Th. R., landøkonom, mejeri-
 tekniker 60 196
- Sehested, Hannibal, statsmand 61 50-
 51 63 30-50
- Sehested, Johan Frederik, general-
 løjtnant 62 29
- Sehested, Poulina, f. Fabritius 62 29
- Seidler, Melcher 63 50
- Sejllægger, Reinholt Reinholtsen, d.æ.
 63 100-02
- Sejllægger, Thor Andersen 63 103-05
- Selmer, Christiane Mathilde, g.
 Thorbjørnsen 62 50
- Selmer, Marie Susanne Louise, f. Sel-
 mer 62 53
- Selmer, Rasmus Sternberg, grosserer
 62 49-50, 53
- Selskabet for Historie, Litteratur og
 Kunst 60 111
- Sengeløse s., Smørum h. 61 12 63
 86
- Senn, Johannes, maler 61 150

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- Seuffversen, Zacharias, Kristianstad
63 30
- Sevin, Jeanne 62 60
- Sevin, Pierre, parykmager 62 23
- Seyersløv, Niels, brygger 61 108-09,
121
- Sganarel, se Henriques, Axel
- Siboni, Giuseppe, syngemester, sang-
pædagog 60 54, 160, 196
- Silcke, Marcus, tobaksspinder 62 202
- Silkehandel, se Handel
- Silkemanufakturert 61 64
- Simonsen, Niels, præsident i Borgret-
ten 61 66, 70
- Sjovere 62 107-08
- Sjællandske regiment 62 96
- Skattefrihed 63 13
- Skattemandtaller 1645 61 36-47
- Skatter 61 36 63 12-13
- Skibskirkegården 60 10
- Skibsparter 61 52
- Skibsted, Andreas, brygger, rådmand
60 85, 196
- Skiernov, Markvard 61 31
- Skindøde 60 59-60, 124, 145
- Skinkel, Folrad 61 29
- Skinkelsborg, Stenderup s., Nørre-
Tyrstrup h. 61 28
- Skipperlavet 63 25
- Skjelderup, Michael, professor, ana-
tom, fysiolog 60 90
- Skoleforhold 61 36-47
- Skoleholdere 61 36-47
- Skovgaard, Eskil 60 113
- Skovgaard, Joakim, maler 60 112-13,
196
- Skovgaard, Morten Christian 60 113
- Skovgaard, Niels 62 165
- Skovgaard, P. C., maler 60 112-13,
196
- Skovlunde 61 33
- Skovpavillonen i Tivoli 61 123
- Skovsbo, Rynkeby s., Bjerger h. 61
29, 32
- Skovserkoner 61 166 63 79, 83, 86
- Skovshoved 63 86
- Skrem, Christen Nielsen, præst 61
40, 44
- Skrive- og regneskole, Københavns 61
38
- Skrystrup, Christian Beck, kirke-
gårdsinspektør 60 185
- Skrystrup, Dorteia Johanne, f.
Neergaard 60 185
- Skuespillere 62 9
- Skåningers handel i København 61
69
- Slagelse, Peder Nielsen, sognepræst 61
44
- Slagelsegade 61 170
- Slaget på Rheden 61 153-55
- Slagslunde-Ganløses skoleforhold 61
38
- Slaver 62 110, 121
- Slomann, Emil, rektor 60 196
- Slotsskriveren, maleri på Rosenborg
61 55
- Smykker 61 61 63 95
- Smør 63 62, 78, 84-85
- Smørum herreds skoleforhold 61 38
- Snakenborg, Gerhard 61 20
- Sode, A., stenhugger 60 25
- Sohn, Claus, rådmand 63 49
- Sohn, Johan, kornskriver 63 49
- Sokkelund herreds gejstlighed 1645
61 36-47
- Soldenfeldt, Joseph, kontorchef, legat-
stifter 60 196
- Solen, gæstgivergård 63 105
- Sonne, Per, maler 63 146

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Sonne, Petrine, skuespillerinde 60 196
 Sophie Amalie, dronning 61 68, 78
 62 204 63 21, 36-54, 57
 Sophie Amalienborg 61 78-81 62
 204
 Sorte Adler, gæstgivergård 63 104
 Sorte Morian, gæstgivergård 63 104
 Sorte Ørn, gæstgivergård 63 104-05
 Sortedam Dossering 61 161, 163
 Span, Henrik, admiral 62 13
 Spandau-overenskomsten 22. april
 1340 61 19
 Spannjer, J. E., skomagermester,
 legatstifter 60 196
 Sparkiær, Peder, musiker 63 114
 Sparre, Charlotte Louise, f. Laurent
 62 49-50
 Sparre, Christian 63 33
 Sparre, Eleonora Juliane, g. Gyllen-
 borg 62 50
 Sparre, Jacob Nils, understaldmester
 62 50
 Spend, Niels Christensen, sognepræst
 61 39, 44
 Spenderup, se Spend
 Spengler, Lorenz, kunstammerforval-
 ter 63 68
 Spillebord 61 170-73
 Spisehuse 62 106
 Spliid, Hakon, tegner 60 8
 Sprengtporten, Johan Vilhelm, svensk
 gesandt 62 67
 Stabelret 63 13, 28
 Stadens herberg 62 34, 55
 Stadens værtshus 62 15-17
 Stadsarkiv, Københavns 63 8
 Stage, Johan Adolph Rasmussen,
 sognepræst 61 107
 Stage, Margrethe Constantine, f.
 Becker 61 107-08
 Stampe, Rigmor, g. Bendix, barones-
 se, forfatterinde 60 196
 Steenberg, Andr. Sch., biblioteksagi-
 tator 60 119, 196
 Steenberg, Jan, museumsinspektør, dr.
 phil. 60 8 61 78-81
 Steenstrup, Japetus, zoolog 60 114,
 196
 Steenstrup, Joh., historiker 60 196
 Stegeborg 61 18
 Stein, J. C. H. T., billedhugger 60
 46
 Steinkuhl, Johan, bogholder i Rente-
 kammeret 63 25, 43
 Stemann, P. C., justitsminister 60 102
 Stenløse-Veksøs skoleforhold 61 38
 Stensdatter, Anne, g. Kitzerow 62
 182, 200, 205, 215
 Stensen, Niels, anatom, biolog, geo-
 log, teolog 62 177-216
 Stern, Nicolai Severin, topografisk
 forfatter 63 84, 86, 96
 von Steuben, apoteker i Århus 63 64
 Stibolt, Ernst Vilhelm, kommandør-
 kaptajn 60 25, 196
 Stichman, Johan, guldsmed, medlem
 af de 32 mænd 62 199-200
 Stochfisk, Henrich, Malmø 61 69
 Stockberg, Marie Margrethe, g.
 Agerschow 60 178
 Stockmarr, Johanne, pianistinde 60
 196
 Stolberg-Wernigerode, Christian
 Ernst, greve 63 64-65
 Stoltey, David, købmand i Hamborg
 61 62
 Stoltey, Ditlev, købmand i Hamborg
 61 62
 Stora Rimkrönikan 61 7
 Storck, H., arkitekt 60 124

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Store Kongensgade 45 61 88-89
 Store Strandstræde 18, Waagepetersens gård 61 170-71
 Storm, Edvard, skolemand, digter 60 46-47, 196
 Storm, jomfru 61 111
 Stormen på København 11. februar 1659 62 197, 199
 van Stove, Marquard, d.æ., hovedsmand i København 61 10, 14
 Strahlendorph, Casper Davidsen, bager 63 128
 Strahlendorph, David, bager 63 128
 Strahlendorph, Maren Davidsdatter, g.m. Andreas Adam Colmetz 60 179 63 128
 Stralsunds rettigheder i Danmark 1340 61 19
 Strandgade 22 62 49
 Streibig, Dorothea Elisabeth, f. Buck 60 184
 Streibig, Franz Joseph, kommandersergent 60 184
 Streibig, Johan Heinrich, graver 60 184
 Stribolt, Ellen Kirstine 60 181
 Stribolt, Frantz, graver 60 177, 181
 Stuckenberg, Viggo, forfatter 60 79-81, 197
 Studehandel 63 29, 35, 60
 Studenternes ligbærerprivilegium 60 51, 128
 Studsgaard, C., kirurg 60 197
 Stuve, Bartold, købmand 61 56
 Styfken, Lyder, hans enke Margrete Havemand 61 57
 von Stöcken, Anna Margrethe Christine, g. Sundorph 63 110, 120
 von Stöcken, Hans Henrik, etatsråd 61 59
 von Stöcken, Henrik, rentemester 61 59 63 62
 Støvnæs, se Sokkelund
 Suenson, Otto Fr., søofficer, marineminister 60 197
 Suhm, Christiane, f. Becker 60 23, 48
 Suhm, P. F., historiker 60 48
 Suhr, O. B., grosserer 60 197
 Sukkerraffinaderi 63 15
 Sundahl, Ane Margrethe, g. Hallager 60 183
 Sundbo, Arne, borgmester 62 167
 Sundbyerne 61 166 62 102 63 22-23, 27
 Sundorph, Agnes Margrethe, g. Brøndsted 63 120
 Sundorph, Anna Margrethe Christine, f. von Stöcken 63 110, 120
 Sundorph, Carl Christian, justitssekretær 63 120
 Sundorph, Caroline Elisabeth, f. Budde-Lund 63 120
 Sundorph, Christian Severin, urtekræmmer 63 119
 Sundorph, Else Marie Christine, f. Klinting 63 119
 Sundorph, Else Marie Nicoline, f. Plockross 63 119
 Sundorph, Georg Christian, urtekræmmer 63 110, 120
 Sundorph, Hans Pay, grosserer 63 120
 Sundorph, Hans Pay, urtekræmmer 63 119-20
 Sundorph, Mette Christine, f. Collstrup 63 116-19
 Sundorph, Søren Christian, urtekræmmer 63 107, 113, 117
 Sundorphs Thehandel, Ved Stranden 10 63 99-125

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Surbæk, Simon, d.y., borgmester 61
69
- Svalegang 61 153
- Svanemøllen 63 129
- Sveistrup, Niels Chr., kaptajn, Ros-
kilde 61 136, 144
- Svend, biskop i Århus 61 19
- Svendsen, Hans, skoleholder 61 42
- Svendsen, Julie Vilhelmine Charlotte,
g. Hallager 60 183
- Svendsen, Peder, skoleholder 61 46
- Svenske arbejdere 62 110
- Svesker 63 34
- Sværdfejer, Herman, kræmmer 62
21
- Sygestuer, militære 62 79, 86, 90-97
- Synagogen 62 115-16, 124
- »Synålejomfruen« Rachel Hertz 60
113
- Sæby, Hans Nielsen, sognepræst 61
39, 44
- Sæby, Peder Nielsen, sognepræst 61
44
- Sæmmehærædh 61 11-12
- Søeberg, vildthandler 60 40
- Søllerød s., Sokkelunds h. 63 96
- Søllerøds skoleforhold 61 38
- Sølvgades kaserne 62 88, 90, 106
- Sømme herred 61 11-12
- Søndermarken 61 160
- Sørensdatte, Karen, Skåne 61 69
- Sørensen, Christian, typograf, opfin-
der 60 141, 197
- Sørensen, Dines, skolemester 61 45
- Sørensen, Hans, borgmester 63 14-27,
55-57
- Sørensen, Jens, borgmester 63 15
- Sørensen, Niels, kapellan 61 39, 44
- Sørensen, Rasmus, bagermester 63
128
- Sørup, Grønholt s., Lyng-Kronborg
h. 63 90
- Saabye, August, billedhugger 60 139
- Tabernakel, Schjønstrøms, telt på
Dyrehavsbakken 61 144
- Tallotteriet 62 125-26
- Tang, Jeppe, seminarieforstander 60
197
- Tapeter 61 68
- Tardini, Giuseppe, luftskipper 60
105, 197
- Teatret i Lille Grønnegade 62 13,
22, 55
- Tegner, Hans (ikke Ole), maler 60 89
- Tegner, Rudolf, billedhugger 60 79
- Tekniske Museum, Danmarks 61 150
- Ter-Borch, Henriette, f. Heinrich 60
76
- Ter-Borch, Thomas, grosserer, kon-
sul 60 76, 81, 197
- de Terlon, Hugo, fransk gesandt 62
203-04
- Tessin, Carl Gustaf, svensk ambassa-
dør 62 34-37
- Tessin, Nicodemus, d.æ., arkitekt 61
81
- Tessin, Nicodemus, d.y., arkitekt 61
80
- Testmann, Christian Ditlev, kammer-
sekretær 63 40
- Texeira, Emmanuel, bankier 63 62
- Thalbitzer, Sophie Dorothea, f. Zinn
60 76, 81
- Theatrum Anatomicum 62 192
- van der Thie, Mouritz, købmand 61
56, 66, 70, 76
- Thiele, Ida, g. Wilde 60 93, 115,
197

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Thiele, Just Mathias, forfatter 60 92, 197
 Thiele, Sophie, f. Holten 60 93
 Thielo, Caroline, skuespillerinde 62 34
 Thomsen, C. A. F., krigsminister, direktør for Landbohøjskolen 60 197
 Thomsen, C. J., museumsmand, arkæolog 60 117, 197
 Thomsen, Christian, handelsmand, justitsråd 60 116
 Thomsen, Dorothea, f. Cramer 60 48, 197
 Thomsen, Emma, f. Lange, skuespillerinde 60 83, 138, 197
 Thomsen, Johan, købmand 61 49
 Thorbjørnsen, Christiane Mathilde, f. Selmer 62 50
 Thoresen, Magdalene, forfatterinde 60 96, 197
 Thorsen, Anders 63 104
 Thorsen, Marie Christiane, g. Schultz 60 183
 Thorsen, O. P., klædekræmmer 60 94
 Thorsen, Thora Nikoline, g. Esche 60 185
 Thorsmeden, Gertrud 63 106
 Thorsmeden, Marie 63 106
 Thorsmeden, Thomas, eddikebrygger 63 106-07, 111
 Thorsmeden, Thomas, urtekræmmer 63 106
 Thorvaldsen, Bertel, billedhugger 60 93, 142
 Thorvaldsens Museum 62 104, 119
 Thott, Filip Akselsen, rigsråd 61 32
 Thott, Henrik, amtmand 61 50
 Thott, Otto, oversekretær i Danske Kancelli, bogsamler 62 82-83, 88, 92-93, 95
 Thott, Ove 63 35
 Thrane, Laurits, murermester 60 73
 Thunø, Chr. Mortensen 63 62
 Thuren, Christian L., bygningsinspektør, professor 61 124, 143
 Thuresen, Frederik, stadshauptmand 63 28, 42
 Thygesen, Emanuel, godsejer 61 105
 Thygesen, Margrethe, f. Lentz, g. 1° m. Andreas Bjørn 61 104-05
 van der Tiel, Lambert, købmand 61 64-65, 70
 Timm, G. F., klejnsmed 60 36-37
 Timm, Ulrica Eleonora, f. Wilken 60 36, 197
 Timmehærædh 61 11-12
 Timmermann, Peter, oldermand for vintapperne 62 28
 Tivoli 61 123-45, 152
 Tivoli, Lille 62 106-07
 Tivolis harmoniorkesterpavillon 61 123-45
 Tjære 61 71
 Tobaksfabrikation 62 53
 Tobakspantage 60 11, 130
 Tobiesen, Agnes Johanne, g. Schousboe 61 168
 Tode, Johann Clemens, læge, forfatter 60 90-91, 197
 Toft, Alfred, komponist 60 197
 Toft, Niels Pedersen, skipper 63 108
 Toldberg, Helge, dr.phil. 61 7-27 32 mænd, De 63 14
 Topp, Anne, f. Bojesen 60 184
 Topp, Jørgen, skrædermester 60 184
 Topp, Kirstine Margrethe, g. Hattin-ge 60 184

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Topsøe, Vilhelm, forfatter, redaktør
60 66, 197
- Torm, Erik, borgmester 62 73, 78-79
- Torm, Erik Olufsen, sognepræst 61 44
- Torslundemagle s., Smørum h. 61 12
- tor Smede, Reinhold, rådmænd i Flensborg 63 106
- tor Smede, Tomas, købmand i Hille-rød 63 106
- Torvehandel 62 106 63 75-98
- Torverejser 62 164-66
- Tove Andersdatter, se Hvide
- Toyon, Anne Marie, g. Macculoch 62 20, 47, 49
- Toyon, Didelof Poul 62 46
- Toyon, Etienne, supercargo 62 20, 33, 39, 46-47
- Toyon, Jean 62 46
- Toyon, Jean Pierre, vintapper 62 20, 47
- Toyon, Jeanne, g. Laurent 62 20, 49-50
- Toyon, Jerome 62 50
- Toyon, Judith 62 54
- Toyon, Louise Anne, g. Gandil 62 20, 49-54
- Toyon, Marie Christiane, f. Jon-quières 62 53-54
- Toyon, Marie Jeanne, f. Girard 62 12-13, 24, 28, 33, 45-46
- Toyon, Marie Marguerite 62 46
- Toyon, Matthieu, d.æ., kgl. køkken-mester 62 9-68
- Toyon, Matthieu, d.y., supercargo 62 51, 53-54
- Toyon, Sara Louise, f. Fabritius 62 28-30, 42-46, 53
- Tranberg, Niels 61 93
- Trant, Frederik Carl, konferensråd, kollegiedeputeret 60 63
- Trante 61 117
- Trap, Cort, købmand 61 49
- Treckels, Maria, g.m. Michel le Roy 61 81
- Treffort, familien 62 13
- Trekroner, fort 62 138
- Trellund, Find Nielsen, borgmester 63 26, 28
- Trellund, Jonas Jensen, købmand 62 87 63 16, 24-26, 48, 57
- Trellund, Willum, skolemester 61 46
- Treschow, Michael, amtmand 60 29, 102, 197
- Trier, Herman, politiker 63 137, 141
- Trinitatis Kirke 60 12, 115, 130, 151, 176-77 62 195
- Trip, Piere, Amsterdam 63 31
- Trolle, Niels, statholder i Norge, rigsviceadmiral 63 29
- Trommesalen 62 109
- Trugilli, Katerina 62 172
- Tryde, E. C., stiftsprovst 60 44, 109
- Træ 61 71 62 113 63 34, 56, 62, 111
- Trægården i Roskilde 61 123, 136-42
- Trækul 63 90
- Trøner, Strange, medlem af de 32 mænd 63 25, 41
- Tscherning, A. F., officer, krigsmini-ster 62 148-49
- Tscherning, Elisabeth Birgitte, g. de Meza 62 137, 153
- Tujon, se Toyon
- Tune herred 61 11-12
- Tutein, Julie, g. Nolthenius 60 34
- Tutein, Peter, grosserer 60 32, 34-35

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- Tuxen, Lorenz, ridefoged, vicehofretspræsident 63 46
 Tyge, biskop i Børglum 61 19
 Tøjhus, Gamle 63 100-03
 Tøjhuset 62 113
 Tømmer 61 71
 Tønder, J. P., telegrafbestyrer, litterat 60 142-43
 Tønsberg (Tonsberg), se Schøller
 Tørv 63 86-90
 Tårnbys skoleforhold 61 38
- Udbye, Frederik Christian, godsejer, justitsråd 60 122, 197
 Udstillingen 1888 61 133-34
 Uldall, Antonette, f. Hansen 60 56
 Uldall, Peter, generalfiskal, borgmester 60 56, 197
 Ulfeldt, Corfitz, rigshofmester 63 31
 Ulfeldt, Leonora Christina, grevinde 63 11
 Ulfeldt, Mogens, rigsadmiral 63 100
 Ulfsson af Tofta, Karl 61 8, 20-21
 Universitetet 63 14
 Unsgaard, I. J., minister 60 197
 Ure, byens 62 114, 131
 Urhandel 61 61
 Urup, Karen 63 58
 Uttecht, Christian, traktør 62 63
 Utterslev 61 162, 164, 166
- Wagner, Siegfried, billedhugger 60 81
 Vagter 62 108-09
 Vahl, Martin, botaniker 60 77-78, 197
 Vajsenhuset 60 12, 176
 Walbom, Henrik, urtekræmmer 61 122
 Walbom, Johan, urtekræmmer, stads-
 hauptmand 61 110, 122
 Valby 61 166 62 120 63 84-85
- Valdemar III 61 18
 Valdemar Atterdag 61 8-11, 21
 Valdemar Christian, greve til Slesvig
 og Holsten 63 27
 Valg 62 123, 152
 Walgensten, Thomas Rasmussen, fy-
 siker, landsdommer 62 184
 Valkemølle, Lyngby 62 52
 Wallach, Levin Isaac 62 23
 Valteau, Anne, f. Dechezaulx 62 42
 Valteau, Jean, vinhandler 62 42
 Walter, Chr., regimentskvartermester
 62 62
 Walter, Daniel, kammerråd 63 57
 Wandel, Hans, biskop 61 58
 Wandel, Maren, g.m. Jørgen Bøfke
 61 58
 Vandforsyning 60 158-59 61 150
 62 124
 Wanscher, W., papirhandler 62 100
 Varenholtz, Charlotte Sophia, f. Fa-
 britius 62 30
 Varenholtz, Johan, kræmmer 62 30
 Warming, Eug., botaniker 60 197
 Varming, T. K., overlæge 61 160
 Vartov 60 12, 176 63 42
 Vartov Kirke 62 121
 Wasserfall, J. H., diakon 60 102
 Wasserfall, Johannes, stud. theol. 60
 34, 101-02, 197
 Wasserfall, Peter, fabrikant 60 102
 Ved Stranden 63 99-125
 Ved Stranden 10 63 99-125
 Vedel, Poul, stadsingeniør 63 144
 Weghorst, Gerhardt, guldsmed 63
 107
 Weide, Anna, g. 1° Brandt, 2° Meis-
 ling 60 179
 Weide, Lars Andersen, skrædder 60
 179

REGISTER TIL ARBØGERNE 1960-63

- Weidenhaupt, Andreas, billedhugger
60 25, 27, 31-32, 54, 76, 197
- Weikop, Ove, borgmester 61 151
- Veksø-Stenløses skoleforhold 61 38
- Weltkuglen, værtshus 61 82-86
- Vendelbo, Markus, officer 63 45-47
- Ventegodt, ejendom 62 136
- Wentzhart & Ployart, købmandshus
i Hamborg 61 62
- Werdelmann, Frederik, kræmmer 62
173
- von Werle, Nicolai, kgl. staldmester
63 33
- Vermehren, Fr., maler 60 197
- Werner, Johannes, overretssagfører,
forfatter 60 147
- Wernicke, Christian, resident i Paris
62 18
- Verrayons gård, Lille Strandstræde 6
61 89-90
- Wessel, Martha Magdalene, g. Bloch
60 179
- Wessely, Behrend, grosserer 62 33
- Vesterbro, hospital på 62 92
- Vesterbrogade 89 61 160-61
- Vesterbrogades udvikling 61 160
- Westergaard, N. L., orientalist 60 197
- Vestindiske Kompagni 61 52
- Vestre Kirkegård 60 69, 148-49
- Wever, Anna Maria, f. Köster 62 29,
47
- Wever, Johan Friederich, købmand
62 47
- Vexelereren, maleri på Rosenborg 61
55
- Weyse, C. E. F., komponist 60 34
- Vi vil ha' øl, gaderefræn 61 134, 144
- Wibe, D., statholder i Norge 62 10,
12, 14-15, 31 63 107
- Vibe, Mikkel, borgmester 63 100-01
- Vibe, Peder, diplomat og rentemester
63 108
- Wichmand, Hans, købmand i Odense
61 62
- Videnskabernes Selskab 63 66, 68
- Wied, Gustav, forfatter 61 136
- Wiedeldörp, Peter & Heinrich Hacht-
mann, firma i Hamborg 63 30
- Wiedemann, Edvard, købmand 61
69-70
- Wiedewelt, Agnete 60 32
- Wiedewelt, Johannes, billedhugger 60
19, 25, 31-33, 36-37, 46, 48, 60-61,
76, 118, 197
- Wiedewelt, Katharine, g. Schifter 60
32
- Wiehe, Michael, skuespiller 60 93-94,
197
- Wiehe, Wilhelm, skuespiller 60 197
- Wiehe-Berény, Charlotte, skuespiller-
inde 60 197
- Wienecke, Agnethe, g.m. Hans Mor-
tensen Schow 63 114
- Wienecken, Mathias, præst 61 40, 45
- Vieth, Ludvig, billedhugger 60 61,
139
- Wilcken, A. C., murermester 61 156
- Wilde, Alexander, søofficer 60 93
- Wilde, Ida, f. Thiele 60 93, 115, 197
- Vildmanden, værtshus 62 63
- Wildschjøt, Christopher, generalaudi-
tør 61 108, 121
- Wildschjøt, Dorteia 61 121
- Wildschjøt, Megdele 61 121
- Wildschjøt, Pauline 61 121
- Vilhelmine Ernestine, prinsesse 63 54
- Wilhelmsen, Niels, høker 62 75
- Wilken, Ulrica Eleonora, g. Timm 60
36, 197
- de Villars, fransk gesandt 62 205

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- Willum, I., maler 63 146-47
 Willumsen, J. F., maler 60 157
 Wilse, J. N., præst, forfatter 63 65-66
 Wiltz, Johann, Barch 63 28, 33
 Vin 61 63 63 34, 53, 62
 Wind, Ole, kgl. konfessionarius 61 39, 44
 Winding, Kjeld, professor, dr.phil. 62 7
 Vindinge s., Tune h. 61 12
 Vinduesudstilling 62 126-27
 Winecke, Gert, sognepræst 63 107
 Winecke, Susanna Christina, g. 1° m. eddikebrygger Thomas Thorsmeden, 2° m. toldskriver Jacob Olsen 63 107-14, 122
 Vineddikebrygning 63 106-16
 Vinhandlere 62 9-68
 Winholt, Cl., maler 63 146
 Winke, se Wienecken
 Winnef, Thomas, købmand i Danzig 61 63
 Winsløw, Carl, skuespiller, tegner 60 87, 197
 Winstrup, P. J., mekaniker 63 91
 Vintapperlavet 62 27-28
 Visby, Ane Marie, f. Larsen 60 183
 Visby, Eva Jacobine Pauline, f. Eddinger 60 183
 Visby, Hans Jensen, lærer 60 183
 Visby, Jens Christian, graver 60 178, 183
 von der Wisch, Abel Cathrine, se Abel Cathrine
 Wismar 61 16
 Wismar Kirkegård 60 63
 Witt, Bertel, brændevinsbrænder 62 92
 Witt, Jørgen, købmand 61 60, 75-76
 Witt, Oluf Pedersen, købmand 61 60, 67
 Wium, Friederich, bureauchef, etatsråd 60 15
 Wivet, Nikolaj, borgmester 63 111
 Wivex 61 126
 Voetman, Johan, plantør 63 114
 Voigt, Marcus Friderich, gartner, slotsforvalter 60 69, 71, 76
 Volde 61 153
 Woldenburg, Elisabeth, g. Rübke 62 53
 Woldenburg, Marie, g. Meier 62 53
 Wolf, Jochim 63 58
 Voltmar, Johan, oboist 63 114
 Worm, Ole, læge, arkæolog 62 191, 194
 Worm, P. C. F. E., student 60 142-43
 Wuchters, Abraham, maler 63 50-51
 von Württemberg-Neuenstadt, Carl Rudolph, hertug, general 62 10, 12, 14
 von Württemberg-Neuenstadt, Ferdinand Wilhelm, hertug, overgeneral 62 154, 163
 Würtz, Paul, generalfeltmarskal 63 62
 Værlose 63 86
 Wærn, Martha, f. Haslef, legatstifterinde 60 34, 62, 197
 Wærn, Morten, generalkrigskommissær 60 34, 62, 197
 Wærnske Institut 60 62
 Værtshus, stadens 62 15-17
 Værtshusholdere 62 9-68
 Waage, C., grosserer, rådmand 60 179
 Waagepetersen, Caroline Mathilde, f. Schram 61 170

REGISTER TIL ÅRBØGERNE 1960-63

- Waagepetersen, Christian, vinhandler, etatsråd 61 170
- Waagepetersen, Gaston, oberstløjtnant, kammerherre 61 170
- Waagepetersen, Knud, grosserer 61 170
- Waagepetersen, Mozart, vinhandler, kaptajn i Livjægerkorpset 61 170
- Waagepetersenske gård i Store Strandstræde 18 61 170-71
- Yoldi, Alfonso Maria de Aguirre y Gadea, greve, overkammerjunker 60 98-99, 197
- Zamenhof, L., polsk læge, sprogmand 60 118
- Ziegelblatt, Hans Petersen, købmand 61 56
- Zinck, Hardenack Otto Conrad, komponist, syngemester 60 19, 197
- Zinck, Ludvig, komponist, syngemester 60 19, 197
- Zinck, Otto, skuespiller 60 19, 197
- Zinn, J. L., grosserer 60 76
- Zinn, Sophie Dorothea, g. Thalbitzer 60 76, 81
- Zinsberger, Franzisca, g. Hinné 60 104, 193
- Zoëga, Johan, deputeret, etatsråd 60 62-63
- Zoologisk Have 62 185
- Zorobabel, loge 62 47, 53
- Ægteskabstilladelser for soldater 62 82
- Oehlenschläger, A., digter 60 28, 47
- Oehlenschlägers jordefærd 62 138-39
- Økonomikontoret 61 143-44
- Øksnehandel 63 29, 35, 60
- Ø1 63 61
- Øllgaard, Christian K., havneingeniør, borgmester 60 197
- Øregård Museum 61 153, 159
- Ørn, Paul 63 35
- Ørsted, H. C., fysiker 60 109, 160, 197
- von Ösen, Otto 63 34
- Øster Kvarter matr.nr. 156 63 99-125
- Åbenrå, gade 61 153
- Aaby, Otte Lauridsen, præst, skoleholder 61 41, 45
- Aagesen, Niels, købmand 63 34
- Aagesen, Niels, sognepræst 61 39, 44
- Aakjær, Svend, rigsarkivar, dr.phil. 63 7-10
- Ålefiskeri 63 86
- Århus Tappenstreg 61 132
- Aarup, Peder Simonsen, skoleholder, universitetspedel 61 41, 46
- Aasheim, Arendt Nicolai, fysiker, læge 60 28, 123, 197